

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav etnologie

Rigorózní práce

Jana Štěpánková

**Kolektivní paměť násilně vystěhovaných obyvatel:
Životní příběhy o druhé světové válce z Neveklovska**

**The Collective Memory of the Forcibly Ejected Inhabitants:
The Oral History of Neveklov and Its Neighbourhoods During the 2nd
World War**

Praha 2013

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Bohuslav Šalanda, CSc.

Děkuji vedoucímu rigorózní práce Doc. PhDr. Bohuslavu Šalandovi, CSc. za odborné vedení a pomoc při zpracování rigorózní práce.

Zároveň děkuji všem narátorům a zúčastněným, kteří se na vytvoření rigorózní práce podíleli, díky jejich ochotě a vstřícnosti vznikla podstatná část této práce.

Zejména děkuji Marii Brožkové z Neveklova, Zdeně Šebkové z Neveklova, Marii Kubrové z Neveklova, Františku Bumbálkovi z Břevnic, Ludmile Mrhové z Neveklova, Ladislavu Komendovi z Benešova, Věře Richterové z Neveklova, Mileně Kunešové z Křešic, Miladě Havlínové z Křešic, Ladislavu Marvanovi z Vrchotových Janovic, Emilu Bumbálkovi z Neveklova, Milanu Hrubému z Křešic.

Prohlašuji, že jsem tuto rigorózní práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Neveklově 1. ledna 2013

.....

ABSTRAKT

Předkládaná rigorózní práce je příspěvkem ke studiu problematiky životních příběhů obyvatel násilně vystěhovaného území Neveklovska za druhé světové války. O tomto regionu existují autentické výpovědi a toto území je fixováno i v kolektivní paměti. Životní příběhy patří k velmi vzácným pramenným fondům. Jde především o autenticitu zážitků, které se díky subjektivitě narátorů vyznačují selektivitou a představují tedy další úhel pohledu. Práce podrobně seznamuje s pamětníky těchto událostí, které jsou v současné době často neznámé, anebo se na ně v oficiálních dokumentech neprávem zapomíná. Současně navazuje na předcházející výzkumy folkloristy Jaromíra Jecha z poloviny 20. století. Porovnáním výsledků obou výzkumů tak dostáváme obraz o závažné události násilného odsunu českého obyvatelstva ve vymezeném regionu.

Práce se soustřeďuje na analýzu získaných výsledků za pomoci současných moderních přístupů, které se opírají o metodu orální historie, která je součástí kvalitativního výzkumu, s důrazem na obecné cíle a kontext. Zároveň přináší aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost, funkčnost generačních přenosů traumat a způsoby komemorace. Textové a obrazové přílohy v závěru práce se snaží přiblížit a vizualizovat některé historické momenty.

Klíčová slova: 2. světová válka - násilný odsun - kolektivní paměť - životní příběhy - orální historie - komemorace

ABSTRACT

This Rigorous Thesis is the benefit to studying of the questions of the oral history of forcibly ejected inhabitants of Neveklov and its neighbourhoods during the 2nd World War. About this region, there exists authentic testimony and this territory is fixed in the collective memory. The oral history is a highly valued literary source. Its value is in the authenticity, which is characterized by selectivity and represents another point of view. The essay brings the unique opportunity to get acquainted with witnesses of the wartime. At present this testimony is unknown or is being forgotten in the official documents. The essay follows the researches of Jaromír Jech from the middle of the last century. If we compare the results of both researches, we get the view of the importance of forcible displacement of Czech inhabitants in a demarcated region.

Result of this work is the analysis of the results obtained with the help of the modern approaches that are based on the method of the oral history, which is a part of the qualitative research, with an emphasis on general objectives and context. It also simultaneously maps over the current state, i.e. the reflection of the forcible war persecution on the present times and its viability in the future, functionality of the generation transfers and the ways of commemoration. The final part of the thesis contains the supplementary text and illustrated appendix.

Key words: 2nd world war - forcible displacement - collective memory - oral history - life story - commemoration

OBSAH:

1. ÚVOD	8
2. VÝZKUM	13
2.1 Výzkumný záměr	13
2.1.1 Předmět výzkumu	13
2.1.2 Objekt výzkumu	16
2.1.3 Časové vymezení výzkumu	16
2.1.4 Prostorové určení výzkumu	18
2.2 Druh výzkumu	18
2.2.1 Užití metody a techniky výzkumu	18
2.3 Průběh výzkumu	20
2.3.2 Organizačně - technické zabezpečení	20
3. TEORIE A TERMINOLOGIE	22
3.1 Inspirace a zhodnocení literatury	22
3.2 Vymezení pojmu Jaromíra Jecha „vyprávění ze života“	28
3.3 Vymezení pojmu „paměť“	29
3.4 Vymezení pojmu „orální historie“	32
4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU	36
4.1 Nástin historie–přiblížení situace v zabraných oblastech za druhé světové války	36
4.1.1 Situace před vystěhováním	36
4.1.1.1 Vznik cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách	38
4.1.2 Vystěhování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska	40
4.1.2.1 První etapa vystěhování	42
4.1.2.2 Druhá etapa vystěhování	45
4.1.2.3 Čtvrtá etapa vystěhování	46
4.1.2.4 Třetí etapa vystěhování	46
4.1.2.5 Pátá etapa vystěhování	47
4.1.3 Situace v zabraném území	48
4.1.4 Tábory	50
4.1.5 Osvobození	52

4.1.6 Návrat a rekonstrukce	53
4.2 Odboj a revoluce v životních příbězích	56
4.2.1 Jaromír Jech: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska	56
4.2.2 Životní příběhy o okupaci, odboji a osvobození	60
4.3 Odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti	84
4.3.1 Komemorace	84
4.3.1.1 Vzpomínkové kulturní akce	86
4.3.1.2 Média	88
5. ZÁVĚR	94
Použitá literatura	103
Internetové zdroje	106
Textové přílohy	107
Obrazové přílohy	131

1. ÚVOD

Negativní události a jejich důsledky vykazují poměrně značnou životnost a postupem času se mohou znovu vynořovat se stále větší naléhavostí. Bezesporu se to týká i událostí z nedávné minulosti a to nacistických násilností, jejichž svědky byli někteří dosud žijící narátoři. Tyto události nabývají na významu v současnosti, zejména v souvislosti s komemoracemi k výročí konce druhé světové války a také ve snaze varovat před opakováním těchto událostí. I přes dosud známé skutečnosti, ještě dnes vycházejí na povrch nová fakta. Přesto se dnes ještě celkem málo ví o krutém osudu, kterému byly vystaveny desítky vesnic v nitru Čech, na území tvaru kosočtverce, ohraničeném na severu Sázavou, na západě Vltavou, na jihu silnicí od Vltavy do Sedlčan, ze Sedlčan pak železniční tratí a na východě menším dílem železniční tratí, větším dílem tábořskou silnicí až po Poříčí nad Sázavou.¹

Neveklov a jeho okolí, tj. Neveklovsko je území ve středních Čechách. V tomto specificky vymezeném území můžeme sledovat těžký osud obyvatel v období německé okupace za druhé světové války. Tato oblast byla násilně zabrána a vystěhována nacisty pro účel zřízení vojenského cvičiště k výcviku zbraní vojsk SS. Rozloha evakuovaného území činila 44 000 hektarů. Z obcí se muselo vystěhovat 17 647 obyvatel a 12 184 obyvatel zůstalo ve vysídleném území na práce, převážně u SS dvorů.

Rigorózní práce na základě vlastního terénního výzkumu zaznamenává životní příběhy téměř posledních pamětníků druhé světové války, kteří byli tímto osudem postiženi a kteří dosud žijí ve zkoumaném území Neveklovska. Předkládá historii v zabraných oblastech Neveklovska za druhé světové války. Ukazuje současný stav životních příběhů v této lokalitě a jejich analýzu ve smyslu komparace materiálů řady významných folkloristů, kteří se zabývali tímto tématem (Jech, Šrámková, Melicherčík, Michálek), se sběry životních příběhů z vlastního terénního výzkumu, za aplikace teorií výše zmíněných autorů. Výsledky výzkumu ukázaly společné rysy životních příběhů, témat a námětových okruhů. Některé již existující teorie byly potvrzeny, jiné vyvráceny.

Ve folkloristice pole narativy prochází neustálým vývojem a změnami. Je tomu i v případě její terminologie. Termín životní příběh (životní vyprávění), který se objevuje v názvu i textu rigorózní práce lze označit jako nejnovější, je charakterizován vedením snahy „pomoci objasnit určitý historický proces či etapu (v podstatě limitovanou dosavadním životem narátora) ze zorného úhlu narátora, či přímo jeho osudy, prožitky a stanoviska. Vyprávění je zpravidla vedeno při dvou nebo více následných setkáních tazatele a narátora,

---

¹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144.

přičemž zejména při prvním setkání je tematické ohraničení vyprávění dané jen dosavadním průběhem narátorova života (případně života jeho nejbližších předků, rodičů, příbuzných).² Dříve folkloristé a badatelé používaly různé jazykové ekvivalenty jako vyprávění, memoráty, povídky, vyprávění ze života, vzpomínková vyprávění apod. Dnešní badatelé hovoří o tom, že „V češtině asociují vzpomínky nebo paměti zachycené pamětníkem až na výjimky v písemné formě, a také proto, že v rozhovoru o celém průběhu života nechceme redukovat roli vyprávěcího na pouhé užití paměti a vybavení vzpomínek na minulost, ale postihnout pokud možno celou jeho osobnost (včetně jeho přítomného rozměru).“³ Práce v mnoha bodech odkazuje na autory, kteří pracují s termíny, používanými v daném období nebo jimi samotnými. Proto se vedle pojmu životní příběh současně objevují termíny jako vyprávění, memoráty, povídky, vyprávění ze života, vzpomínková vyprávění, lidské dokumenty apod.

Problematika věnovaná životním příběhům obyvatel násilně vystěhovaného území Neveklovska za druhé světové války je zajímavou reflexí významné historické události, která měla drtivý dopad na konkrétní životní osudy. Zvolený region vykazuje jisté specifické rysy. O tomto regionu existují autentické výpovědi a toto území je fixováno i v kolektivní paměti, přičemž životní příběhy patří k velmi vzácným pramenným fondům. Jde především o autenticitu zážitků, které se díky subjektivitě narátorů vyznačují selektivitou a představují tedy další úhel pohledu. Toto území již na začátku 50. let 20. století vzbudilo pozornost Jaromíra Jecha, který zde podnikl detailní terénní folkloristický výzkum. Jech na toto téma publikoval několik studií, v nichž řešil teoretickou otázku memorátů nebo, jak sám uváděl, lidských dokumentů. Lze akcentovat tu skutečnost, že jeho práce jsou v této souvislosti průkopnické, a to mimo jiné proto, že na rozdíl od nedávné minulosti je v současné době již běžná praxe v bádání uplatňovat prameny ústní povahy, tzv. mluvenou historii. Stále více se uvažuje mimo jiné o sociálních rámcích paměti nebo o kolektivní paměti.

Badatelská činnost zaměřená na výzkum, zaznamenávání a zpracování životních příběhů, vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek či vyprávění ze života má zřejmě nejdelsí tradici v podobě etnografických a folkloristických studií, zejména z 50. a 60. let. Systematické zkoumání oblasti tzv. „vystěhovaného Neveklovska“ započalo v podobě rozsáhlejších etnografických výzkumů v roce 1949 Jaromírem Jechem. Nejznámější jsou jeho studie *O lidských dokumentech z Neveklovska*⁴ a stat' *Odboj a revoluce v lidských*

---

² VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie: Metodická „technická“ postupy. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2003, s. 17.

³ VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 76.

⁴ JECH, Jaromír: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957.

dokumentech z Neveklovska, vydaná v časopise *Český lid* 52, v roce 1965⁵. Jech těsně po válce v letech 1949 až 1950 zachytil příběhy 160 narátorů ze 120 vesnic a podává tak nejkompexnější a zřejmě nejautentičtější obraz životních příběhů z Neveklovska, neboť terénní výzkum realizoval těsně po válce, tedy v době, kdy příběhy byly živé a mnohdy traumatizující. Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření životních příběhů také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír Jech uskutečnil na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu a přinesl další výsledky.⁶

Poslední terénní výzkum ve sledovaném území se zaměřením na výzkum mluvené historie násilně vystěhovaných obyvatel za 2. světové války proběhl v 70. letech 20. století, vedený Jaromírem Jechem. Od této doby se touto problematikou nikdo z řad badatelů etnologů-folkloristů podrobněji nezabýval. Můžeme se spíše setkat s historickými faktografickými monografiemi, které podrobně sledují historii sledovaného území. Například autoři Stanislav Staněk, Stanislav Kokoška nebo Michal Sejk.

Předložená rigorózní práce byla vypracována na základě vlastních terénních výzkumů, realizovaných od roku 2008 a zpracování příslušných literárních pramenů. Zaznamenané biografické rozhovory z vlastního výzkumu představují patrně poslední svědectví od dosud žijících narátorů jedné z největších katastrof dvacátého století.

Cílem práce je podrobně se seznámit s narátory událostí, které jsou v současné době často neznámé anebo se na ně v oficiálních dokumentech neprávem zapomíná. I přes množství titulů odborné i vzpomínkové literatury, které vyšly v posledních letech, se toto téma co do komplexnosti zpracování jeví stále jako „nevyčerpatelné“. Výhodou bádání je, že zde existuje vymezené území, kde se lze zabývat různými okruhy bádání.

Dalším cílem rigorózní práce je dospět k teoretickým závěrům, týkajících se problematiky životních příběhů a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti), se zaměřením na problematiku procesu vysídlování Neveklovska za druhé světové války.

Hlavním cílem je zasadit místní regionální bádání do širšího kontextu, a to s využitím materiálů „z první ruky“ a také s využitím teorií a materiálů řady významných folkloristů, kteří se zabývali tímto tématem (Jech, Šrámková, Melicherčík, Michálek). Výsledkem práce je analýza získaných výsledků za pomoci současných moderních přístupů, které se opírají o metodu orální historie s důrazem na obecné cíle a kontext. Orální historie představuje součást kvalitativního výzkumu. Její role je nezastupitelná především tam, kde prameny chybí, byly zničeny nebo nejsou přístupny. Orální historie se opírá o příběhy, vyprávění účastníků, které rozšiřují faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických

---

⁵ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965.

⁶ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965, s. 147.

faktů. Metoda se zaměřuje na objekt rozhovoru a jeho individuální sdělení, osobní prožitky, rozhodování ve složitých i každodenních situacích, osobní motivace apod. Za velmi přínosné se považují biografické rozhovory, díky nimž se badatel může věnovat dějinám každodennosti, dějinám na pozadí lidské zkušenosti.

Neméně podstatným úkolem rigorózní práce je na základě vlastního terénního výzkumu zjistit aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost. Otázkou je, zda v takto specificky vymezeném území fungují generační přenosy traumat a jaké jsou prognózy do budoucna, zda historie a tragické vzpomínky událostí nebudou zapomenuty nebo naopak.

Rigorózní práce informuje a hlavně upozorňuje na tragickou historickou událost v nitru Čech, která podle mého názoru v dnešní době upadá v zapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím. Výsledek bádání najde své uplatnění při každoroční komemoraci vzpomínky vystěhování Neveklovska za druhé světové války, bude představovat vizualizaci tragické události v rámci konané výstavy v Neveklově.

Úvod rigorózní práce informuje čtenáře o vlastním terénním výzkumu, který je základem pro její zpracování. Přibližuje sledovaný výzkumný záměr a cíle, odůvodnění výběru lokalit, výběr narátorů, metody a techniky, které se k výzkumu používaly. Závěr této kapitoly obsahuje zmínku o průběhu a organizačně-technickém zabezpečení celého výzkumu.

Třetí kapitola se zaměřuje na teorii a terminologii, která je zpracována na základě odborné literatury. Dále na zhodnocení literatury a vymezení některých odborných pojmů s cílem vysvětlit a uvést čtenáře do aktuální problematiky.

Čtvrtá kapitola „Výsledky terénního výzkumu“ představuje výsledky zpracování dostupných materiálů a také výsledky z vlastního terénního výzkumu. V první části této kapitoly je vypracován historický nástin, přiblížení situace v zabraných oblastech Neveklovska za druhé světové války. Začíná od období před samotným vystěhováním, posléze je popsána situace ve sledovaném území v době, kdy oblast již obsadili nacističtí Němci a celé stěhování bylo rozděleno do jednotlivých etap. Následuje vylíčení ze v zabraného území a nakonec osvobození okupovaného území Němci Rudou armádou. Historický exkurz má za cíl objasnit stav, který panoval za druhé světové války na Neveklovsku, snaží se vytvořit představu o tehdejší životě a stavu, který zde panoval. Pomocí historického nástinu je možné do jisté míry vizualizovat některé svědecké výpovědi narátorů.

Další část čtvrté kapitoly tvoří pojednání o vzpomínkách a vyprávěních o okupaci, odboji a osvobození nejprve na základě Jechových materiálů. Následuje pojednání o životních

příběžích o okupaci, odboji a osvobození na základě vlastního terénního výzkumu a zpracování příslušných literárních pramenů. Obě pojednání jsou doplněna ukázkami autentických výpovědí narátorů, tj. prožitkovým materiálem. Srovnáním Jechových a vlastních výsledků výzkumu má čtenář možnost vytvořit si představu o stavu životních příběhů těsně po válce a po 65 letech od konce druhé světové války.

Poslední část čtvrté kapitoly se zaměřuje na komemoraci ve smyslu vzpomínky či památky a zabývá se způsoby komemorace na Neveklovsku, její způsob šíření dalším generacím a veřejné propagování tragické události.

Závěr práce tvoří textové a obrazové přílohy. Textové přílohy obsahují základní informace o narátorech, dotazník vytvořený k rozhovoru s narátory a přepisy částí rozhovorů s narátory. Obrazová příloha se skládá z fotografií a dokumentů, které se snaží dokreslit sledovanou problematiku.

2. VÝZKUM

2.1 Výzkumný záměr

2.1.1 Předmět výzkumu

Předmětem výzkumu je zaznamenání životních příběhů téměř posledních účastníků událostí vysídlení, „násilného odsunu“ Neveklovska za druhé světové války, kteří dosud žijí ve vybraném regionu Neveklovska a okolí. Tato oblast byla za druhé světové války násilně vystěhována z rozkazu nacistických pohlavárů pro účel zřízení vojenského cvičiště pro výcvik zbraní vojsk SS. Je možné uvést, že se jedná o zachycení výpovědí posledních žijících narátorů druhé světové války. Jejich průměrný věk je 80 až 90 let. Jsou posledními žijícími svědky, kteří mohou předat následujícím generacím tragické, dosud nepublikované, zajímavé i poučné výpovědi o procesu vysídlování, de facto procesu konečného řešení německé otázky ve středních Čechách.

Toto téma by mělo také oslovit zejména mladé generace. V dnešní době události vysídlenců Neveklovska pomalu upadají v zapomnění a hrozí tam možný zánik přenosu traumat. Nárůst pravicového extremismu v České republice je toho příkladem.

Životní příběhy a jejich analýza v dnešních dnech nabývá na významu a začíná být akcentována samotnou historií. V některých případech je totiž ústní sdělení jediným pramenem, faktografickou základnou k rekonstrukci historické události. Dříve bylo trendem spíše zachycovat paměti „hrdinů“. Běžní občané vesnic a měst však mnohdy trpěli mnohem více osudem, například ti, kteří byli závislí na svém hospodářství a okolní produkci. Většina obyvatel v procesu vysídlování na Neveklovsku byla nucena opustit svá obydlí dokonce ze dne na den a museli se vzdát svého celého majetku ve prospěch Německé říše, včetně své úrody, hospodářských strojů a zvířectva, všeho, co potřebovali ke své obživě.

Předmětem zájmu rozhovoru s narátory bylo získání informací na úrovni individuálních prožitků, osobních motivací a rozměru každodennosti a jejich následná analýza. Současně byly zaznamenány nové, dosud neznámé a nepublikované poznatky, doplňující informace. Rozhovory zaznamenaly bezprostřední životní příběhy narátorů z doby okupace Neveklovska, jeho obsazení Němci a následné vystěhování obyvatel v jednotlivých etapách, život v zabraném území, návrat a rekonstrukce po válce. Součástí rozhovoru byl také exkurz narátorů mimo sledované období, jednalo se například o příběhy předválečné i poválečné, výčet živnostníků v Neveklově do počátku druhé světové války, výbuchy způsobené nevybuchlou municí, která se na celém území bývalého cvičiště po druhé světové válce vyskytovala a dodnes vyskytuje, komunistické reformy a represálie, kolektivizace apod.

Výzkum založený na analýze životních příběhů se střetává s otázkou objektivit faktů. Klade si otázku, na kolik jsou příběhy narátorů pravdivé a zda odpovídají tehdejší realitě. Pokud je postavíme vedle jiných pramenů, lze o nich říci, že jsou bytostně subjektivní. Jednotlivé rozhovory ovlivňuje časový odstup, ale i prostředí jejich vzniku. Stejně tak osobní motivy narátora. Pro badatele orální historie je subjektivita naopak součástí pořizovaných rozhovorů. Badatel přichází do styku s novými informacemi a fakty, které dokreslují a korigují jeho dosavadní dějinný obraz. Navíc individuální příběhy dodávají dějinám individuální rozměr, rozměr každodennosti.⁷

Ve výzkumu byli osloveni narátoři spíše staršího věku. I přes tento zdánlivý handicap si mnozí pamatovali události i s detaily. Prahové zážitky zůstávají v paměti lidí většinou do konce života a jsou mnohdy doprovázeny traumaty při jejich připomínání. Je nutné si uvědomit, že pro člověka je přirozené zapomínat. Narátoři v tomto směru byli shovívaví a vždy sami uvedli, že si danou věc nepamatují.

K rozhovoru byl vytvořen dotazník.⁸ Narátoři byli dotazováni na sérii předem připravených otázek z několika tématických okruhů. Je nutné podotknout, že uvedené otázky v dotazníku byly pouze rámcové a vždy přesáhly své původní zadání. Některé odpovědi, jak již bylo uvedeno, přesahovaly rámec mnou stanovených otázek. Jednalo se například o osobní příběhy z mládí, z dětství, na své příbuzné a rodinu či vzpomínání na život před válkou a dlouho po válce. Úsměvné příhody z mládí a dětství překonávaly neveselé příběhy z válečného období. Tyto informace „navíc“ nebyly pro vlastní výzkum stěžejní, ale pro narátora představovaly jakousi formu kompenzace a odlehčení při vyprávění tragických událostí.

V dotazníku jsou informace, poznatky a fakta sledovány převážně z období celé druhé světové války a také po válce. Některé otázky v závěru dotazníku se týkají současného názoru narátora. Pro přehlednost jsou okruhy očíslovány do 13 bodů:

1. Příběhy ze zabírání pohraničí, měst a vesnic od roku 1938

K tomuto okruhu se váží otázky na první příchod německých vojsk do pohraničí, životní příběhy na zábor měst a vesnic, rozkazy vystěhovat se z rodných vsí. Téma obsazení Sudet a pohraničí Němci bylo zařazeno do dotazníku z toho důvodu, že někteří narátoři do pohraničí odcházeli a nebo zde pobývali z různých důvodů. Například byly běžné výměnné pobyty dětí z rodin za účelem výuky němčiny nebo naopak češtiny.

---

⁷ VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 21-22.

⁸ Viz Textová příloha, text č. 2.

Do tohoto okruhu dále patří příběhy o příchodu německých vojsk do oblastí Neveklovska, příběhy o záboru měst a vesnic, rozkazy vystěhovat se z rodných vsí na základě pěti vyhlášek. Jaké byly osudy vystěhovalců, kam odešli, jak obtížné bylo nalézt nový domov. Dále osudy těch, kteří museli z rozkazu v zabraném území nedobrovolně zůstat a pracovat pro německé velitele, zajišťovat jim a německému vojsku obživu a služby. A osudy těch, kteří si sami vybrali, že se stanou poddanými Němců.

2. Němci versus starousedlíci v letech 1939-1945

Tento okruh se zaměřuje na tyto informace, jaké bylo chování Němců vůči místnímu obyvatelstvu- v době stěhování obyvatel, během války a při kapitulaci. Denní režim českých lidí, kteří zůstali zabraném území- povolení, zákazy apod. Utrpení českých lidí- teror na civilních obyvatelích, přímé střety s nacistickými vojsky. Trestné výpravy, střety, střelby a popravy. Jaký byl osud místních židů. Slabost a zrada Čechů. Groteskní situace, překvapující situace. Do tohoto okruhu byla zařazena podskupina, mapující fenomén v období války, a sice „Pěrák“. Úkolem je zachytit jeho regionální podoby a činnosti.

3. Odbojová činnost v letech 1939-1945

V této části byli narátoři dotazováni na odpor a odboj, vzpoury. Scény hrdinství, obětavosti. Střet s partyzány či vzájemná spolupráce, pomoc partyzánům, jejich ilegální ukrývání. Pomoc cizím uprchlíkům. Střelby a popravy. Pobyt v koncentračním táboře, pobyt v žaláři.

4. Osvobození a rok 1945

Tento okruh sleduje životní příběhy z posledních dnů války a osvobození. Otázka odplaty Němcům v posledních dnech války. Příchod Rusů, střety Rusů a Němců. Přístup Rusů k místnímu obyvatelstvu. Návrat vystěhovaného obyvatelstva. Jaký byl stav movitého a nemovitého majetku po návratu do vsi, co vše bylo ve vsi Němci zničeno a poškozeno. Ztráta rodinného příslušníka během války, ztráta obyvatel vesnice.

5. Život po válce

Tento okruh měl za cíl zjistit, jaký je současný vztah narátorů k Němcům a také k současné situaci v České republice. Co si myslí o komemoracích událostí druhé světové války. Byli dotazováni, zda by si dokázali představit zrušení Benešových dekretů. Zda cítí rok 1948, 1968 jako paralelu s rokem 1939. Co bylo za války jednodušší oproti současné době. Jaké to bylo před válkou a po válce. Které situace jsou pro ně stále traumatizující a na které neradi vzpomínají. Zda vypráví své zážitky dětem a vnoučatům. Věří v budoucnost svých životních příběhů a v to, že se nebude válka opakovat.

Vypracovaná rigorózní práce a její dosažené výsledky mohou být díky své interdisciplinaritě prezentovány v poměrně širokém spektru odborných periodik. Výstupem práce může být studie publikovaná například v časopisech *Soudové dějiny* a *Studia Ethnologica Pragensia* a další. Výsledek projektu bude navíc využit i prakticky. Své uplatnění nalezne při každoroční komemoraci vzpomínky vystěhování Neveklovska za druhé světové války ve formě vizualizace tragické události v rámci konané výstavy v Neveklově.

2.1.2 Objekt výzkumu

Pro vypracování práce jsem spolupracovala, respektive interviewovala se dvanácti narátory, kteří jsou v šesti případech starousedlíci Neveklova, ostatní pochází z nedalekých vesnic. Věková kategorie mnou oslovených narátorů byla mezi ročníky narození 1905 až 1952. Většina rozhovorů probíhala individuálně s každým narátorem, ve dvou případech rozhovor probíhal za přítomnosti třetí osoby. V prvním případě se jednalo o narátora, který vzhledem ke svému věku a zdravotnímu stavu vyžadoval přítomnost své dcery jako osobní podpory a také proto, že své dceři často o svých příbězích vyprávěl. Její přítomnost u rozhovoru hrála roli hlavně v situacích, kdy si narátor nemohl vzpomenout na některou událost. Některé zážitky a události narátorovi připomínali, aby o nich vyprávěl. Upřesňovali jména, dataci a detaily informace. Ve druhém případě se jednalo o rozhovor se dvěma narátory společně, které spojovalo dlouholeté přátelství a podobné osudy. Dalo by se říci, že to byla jistá výhoda, neboť se narátoři vzájemně doplňovali a upřesňovali detaily, dávali dohromady dataci, fakta, souvislosti a závěry. Vzájemně se nerušily ani obsah neměnily, což se potvrdilo při opakovaném rozhovoru s každým z narátorů individuálně.

2.1.3 Časové vymezení výzkumu

Problematikou životních příběhů na Neveklovsku se zabývám od roku 2008 a terénní výzkum doposud probíhá v rámci doktorského studia. V úvodu výzkumu, založeného na využití metody orální historie bylo nutné nejprve vypracovat projekt a přípravu k rozhovorům. Vytčení hlavního cíle a způsobu řešení. Výzkumná metoda orální historie je náročná jak časově, tak i finančně. Vlastní výzkum jsem realizovala hlavně ve svém volnu, vzhledem ke studiu a zaměstnání. Snahou bylo vytvořit úplné přepisy rozhovorů. Přepisy zajišťuje buď badatel nebo zkušený přepisovatel. Jelikož nebylo možné si finančně dovolit přepisovatele, jsou přepisy rozhovorů realizovány autorem rigorózní práce.

Na začátku orálněhistorického projektu stojí domácí příprava. Nejprve bylo potřeba zjistit situaci na poli zkoumaného tématu. Obstarat si veškeré dostupné informace a zdroje ke zvolenému tématu bádání. Shromáždit informace o dostupných orálněhistorických rozhovorech, knižní publikace, archivní materiály, materiály soukromé povahy, seznámit se s pracovními tématy, tématickými hesly, metodami a technikami aj.

Pro lepší orientaci ve zkoumaném tématu byla nastudována historická literatura sledovaného území, s cílem orientovat se v dějinách příslušného období. Nastudování teorie (terénní výzkumy téhož nebo podobného zaměření, komparace tématicky souvisejících pramenů, historické studie apod.) představovalo základ, na kterém byly postaveny některé závěry.

Výběr narátora je dalším bodem přípravy při orálněhistorickém výzkumu. Na Neveklovsku pravidlo výběru narátora podle kritérií uplatněno nebylo, neboť narátorů již mnoho nežije, není tedy možné vytipovat si vhodné osoby k rozhovoru. Cílem bylo zaznamenat co nejvíce rozhovorů. Čas hraje neúprosnou roli, někteří narátoři se naplánovaného rozhovoru bohužel již nedožili.

Vyhledávání a kontaktování narátorů probíhalo průběžně a převážně prostřednictvím třetích osob, které dobře znají prostředí místa výzkumu, osobně znají narátory, jejich životy, osudy a aktuální situaci. Při výběru narátorů byla využita také metoda „snowball sampling“ neboli nabalování kontaktů. Tazatel získává odkazy a kontakty na ty, kteří by mohli, podle názoru narátorů, poskytnout rozhovor přínosný pro výzkum.⁹

První kontaktování narátora s odkazem na doporučení třetí osobou většinou vzbudilo jeho důvěru. Projevený zájem tazatele o vyprávění a osobu narátora pomyslně smazal dvougenerační odstup mezi tazatelem a narátorem. Schůzky byly domlouvány s týdenním až čtrnáctidenním předstihem telefonicky i osobně. Stručně seznamovaly narátora s výzkumem, postupem při rozhovoru, cílem, smyslem výzkumu a okruhy témat.

Uskutečněný rozhovor s jedním narátorem činil v průměru 2 až 4 hodiny. Společně s dopravou a přípravou techniky celkový čas věnovaný jednomu rozhovoru činil v průměru půl dne. Některé rozhovory se uskutečnily vícekrát, například z důvodu selhání techniky nebo neočekávané návštěvy narátora.

V dnešních dnech existuje na téma vystěhovaného Neveklovska množství materiálů, které je potřeba zpracovat, roztřídit a interpretovat (nahrávky Českého rozhlasu vystěhovalců, materiály úředního a soukromého charakteru, písemné pozůstalosti či komemorace, archivní

---

⁹ VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 90.

prameny a další). Studium zvoleného tématu lze považovat za rozsáhlou problematiku, která vyžaduje i týmovou práci, proto je tedy pravděpodobné, že výzkum bude probíhat i do dalších let.

2.1.4 Prostorové určení výzkumu

Oblastí terénního výzkumu byla zvolena lokalita Neveklovska a okolí, tzv. „zabrané území“ za druhé světové války.¹⁰ Výběr místa rozhovoru se konal v bydlišti narátora. Rozhovor se pořizoval převážně v jeho domácím prostředí, kde se cítí bez napětí. Nejvíce rozhovorů bylo zrealizováno v Neveklově. Jeden rozhovor se uskutečnil v Benešově v domově důchodců. Další rozhovory v Křešicích u Olbramovic, ve Vrchotových Janovicích nebo ve Stranném. Každá vesnice je specifická svými historickými událostmi, osudy a příběhy. I když jsou od sebe vzájemně vzdáleny jen několik kilometrů přináší rozhovory nová a jiná fakta. Proto je ideálním řešením zaměřit se na výzkum celé výzkumné oblasti.

2.2 Druh výzkumu

2.2.1 Užité metody a techniky výzkumu

Rigorózní práce byla vypracována na základě zpracování relevantních dokumentů, sledující studovanou problematiku a materiálů, získaných kvalitativní metodou orální historie. Vlastní bádání vedle ostatních pramenů využívá orální historii jako jednu z metod historiografie, která je součástí kvalitativního výzkumu a odlišuje se od ostatních přístupů. Klade například důraz na samotný subjekt rozhovoru, jeho individuální prožitky, osobní motivace a rozměr každodennosti.

Kvalitativní metoda orální historie se charakterizuje demokratizujícím pojetím dějin, oslovuje opomíjené vrstvy společnosti, reflektuje „malé dějiny“ (mikrohistorii), individuální prožitky, dějiny „psané zdola“ (history from below), rozměr každodennosti. Kvalitativní metoda nezobecňuje kvantifikujícími postupy, výpovědi jedinců jsou vnímány jako svébytná sdělení, klade důraz na individuální postoje a prožitky. Individuální výpovědi reflektují odlišnosti v postojích jedinců, pestrost jejich sdělení, mohou být následně komparovány s dalšími druhy pramenů.¹¹

---

¹⁰ Viz Obrazová příloha, obrázek č. 1: Mapa zabraného území nacistickými vojsky pro účely zřízení cvičiště SS za druhé světové války.

¹¹ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 16.

Materiály, získané orálněhistorickým výzkumem byly podrobeny analýze a interpretaci s využitím induktivního postupu bádání¹². Analytická a interpretační část výzkumu sledovala tyto aspekty: formu sdělení, obsah sdělení, psychologické aspekty, jazykové aspekty a hodnocení jejich úlohy. Některé strategie vycházely z již stanovených analytických postupů a sledovaly teoretický motiv, byla použita komparace s dosaženými výsledky z předcházejících výzkumů řady především folkloristických badatelů.

Realita, jak ji vnímá narátor není pro tento typ výzkumu tak podstatná jako jeho účast na spoluvytváření této reality, jeho vlastní postoje a postoje vytvořené na základě konkrétní události nebo během života. „*Orálně historické výzkumy se zabývají především popisem a zkoumáním fenoménů minulosti se záměrem interpretovat je, resp. „odhalit a přiblížit komplexní nuance, osobnosti, kulturu, názory, jež ovlivňovaly minulost a mají vliv na současnost“*“.¹³

Pro rozhovor s narátory byl vytvořen dotazník¹⁴ s okruhy a tématy pro dotazování. Narátoři byli dotazováni na sérii předem připravených otázek z několika tématických okruhů. Otázky v dotazníku byly pouze rámcové a vždy přesáhly své původní zadání. Některé odpovědi, jak již bylo uvedeno, přesahovaly rámec mnou stanovených otázek. Jednalo se například o osobní příhody z mládí, z dětství, na své příbuzné a rodinu či na život před válkou a dlouho po válce. Úsměvné příhody z mládí a dětství překonávaly neveselé příběhy z válečného období. Tyto informace „navíc“ nebyly pro vlastní výzkum stěžejní, ale pro narátory představovaly jakousi formu kompenzace a odlehčení při vyprávění tragických událostí. V dotazníku jsou informace, poznatky a fakta sledovány převážně z období celé druhé světové války a také po válce. Některé otázky v závěru dotazníku se týkají současného názoru narátora, které budou předmětem budoucího zpracování. Pro přehlednost jsou okruhy očíslovány do 13 bodů.

Rozvor byl veden chronologickým postupem. Chronologický postup vyhovoval i z hlediska věku narátorů. Narátor některým svým životním příběhům přikládal větší či menší důležitost. To se odrazilo v samotném vyprávění. Podle této hierarchizace narátor přizpůsoboval rozsah i důležitost vyprávění.

Při položení otázky byl narátorovi ponechán dostatečný prostor ke spontánnímu vyprávění. Do rozhovoru bylo nutné mnohdy zasahovat, klást otázky, které udržely narátora u tématu, do

---

¹² „*Induktivním procesem bádání míníme proces získávání poznání, který je založen na usuzování z jednotlivého na obecné. Induktivním způsobem uvažování vytváříme hypotézy na základě získaných empirických faktů průběžně během terénního výzkumu, a proto se do něj snažíme vnášet minimum vlastních, předem stanovených závěrů – jinými slovy, v kvalitativním výzkumu hypotézy netestujeme, nýbrž vytváříme.*“ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 124.

¹³ HENDL, Jan: Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Nakladatelství Portál. Praha 2005.

¹⁴ Viz Textová příloha, text č. 2.

rozhovoru vstupovat pro konkretizaci poznatku. Vše za ponechání osobního, subjektivního přístupu a osobního postoje narátora. Narátoři převážně hovořili „z patra“ a bez větších problémů.

Narátoři neměli problém k dotazovaným okruhům ani tématům, stejně tak se souhlasem k pořízení a zpracování nahraných dat. Požádání o svolení nahrávání rozhovoru technikou vyvolalo u některých narátorů nervozitu, což bylo patrné už při první otázce a odrazilo se to ve stylu projevu. Narátor se „hlídal“, mluvil spisovně a vybíral si slova. Po několika minutách se prolomila bariéra a narátor ve vracel zpět ke svému stylu projevu. Svě příběhy vyprávěl bez ostychu z nahrávací techniky, přítomnosti tazatele a obavy z pocitu „co tomu řeknou lidé“.

Důležitou roli pro pořízení rozhovoru a potřebných poznatků sehrál zdravotní stav narátora. To se potvrdilo při vedení opakovaného rozhovoru. V případě prvního rozhovoru si narátor nepřímo stěžoval na nepříznivý zdravotní stav, ale trval na rozhovoru. Po vzájemné dohodě byl naplánován opakovaný rozhovor. U opakovaného rozhovoru se již fyzicky i psychicky cítil dobře a jeho projev se vyznačoval vyšší kvalitou, například v šíři popisu detailů nebo neverbální komunikaci. Obsah i forma prvního a opakovaného rozhovoru ovšem zůstaly nezměněny.

Narátoři rozhovory doplňovali obrazovým materiálem a předměty. Například fotografiemi, dobovou literaturou a tiskem, památníky či dopisy z lágrů, dopisy od rodičů a přátel, odznakem z lágru či řetízkem s prezidentem Masarykem.

Metoda zúčastněného pozorování byla uplatněna při veřejných komemoracích vystěhování Neveklovska a při veřejných akcích, konaných v téže souvislosti. Pro tento druh pozorování jsem využila fotoaparát, videokameru a také diktafon.

2.3 Průběh Výzkumu

2.3.1 Organizačně - technické zabezpečení

K realizaci samotné práce bylo důležité zajistit zejména kvalitní diktafon s přídavným mikrofonem pro nahrávání rozhovorů. Kvalitní diktafon umožňuje přenos dat do počítače pomocí USB kabelu a zefektivní tak přepis rozhovorů do elektronické podoby. Přídavný mikrofon zajistí vyšší snímací kvalitu v případě hluku nebo nahrávání v exteriéru. Do technického zázemí badatele bezesporu patří počítač, který se využívá k nahrávání rozhovorů z diktafonu a k jejich zpracování, přepisování. Další nezbytnou složkou je vozidlo, respektive zapůjčení vozidla a uhrazení pohonných hmot. Za většinou narátorů je nutné dojíždět, oblast dojezdu činí 3-50 km. Náklady narůstají v případě opakovaného rozhovoru. K zajištění

přenosu a uchování dat bylo nutné si opatřit USB Flash. Termíny schůzek s narátory, případně změny jsou domlouvány mobilním telefonem. Pro zpracování práce byly pořízeny kopie archivního materiálu od veřejných institucí (muzea, archivy), materiály soukromé povahy (fotografie narátorů apod.), odborná literatura v češtině a angličtině- publikace tištěné a elektronické, tiskárna s tonerem a papír do tiskárny.

3. TEORIE A TERMINOLOGIE

3.1 Inspirace a zhodnocení literatury

Badatelská činnost zaměřená na výzkum, zaznamenávání a zpracování vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek, vyprávění ze života či životních příběhů má zřejmě nejdelší tradici v podobě etnografických a folkloristických studií, zejména v 50. a 60. letech. Systematické zkoumání sledované oblasti tj. vystěhovaného Neveklovska započalo v podobě rozsáhlejších etnografických výzkumů v roce 1949 Jaromírem Jechem. Nejznámější jsou jeho studie *O lidských dokumentech z Neveklovska* (1957)¹⁵ a stať *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*, vydaná v časopise *Český lid* 52 (1965)¹⁶. V této stati Jech připojuje doslovné zápisy životních příběhů o koncentračních táborech v této oblasti, které stylisticky neupravoval ani je nepřeváděl do nářečního systému kraje. Jednotlivé příběhy jsou lokalizovány a doprovázeny údaji o narátorech.

Jech těsně po válce v letech 1949 až 1950 zachytil příběhy 160 narátorů ze 120 vesnic a podává tak nejkomplexnější a nejautentičtější obraz životních příběhů z Neveklovska, neboť terénní výzkum realizoval těsně po válce, tedy v době, kdy příběhy byly živé a mnohdy traumatizující. Navíc se jedná o vystudovaného etnologa, který je ke zdejšímu kraji vázán nedalekým rodištěm.¹⁷ Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření životních příběhů také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír Jech uskutečnil na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu a přinesl další výsledky.¹⁸

Téměř dva roky po válce v roce 1949 Markéta Vrlová vydala publikaci s názvem *Psané skály*¹⁹. Tato kniha sice vychází z autentických vyprávění, které autorka bezprostředně po válce zaznamenala ve sledovaném území, ale sepsané příběhy v knize beletrizovala. Uvedené postavy jsou, jak sama autorka uvádí, smyšlené, takže faktograficky je tento pramen pro výzkum použitelný jen částečně. Co lze ocenit je poutavé vyličení pocitů strachu, úzkosti, odvážnosti, traumat, nejistoty a vnitřního boje ústředních postav. Několikastránkovým vyličením dramatické situace s popisem pocitů, které lidé prožívali během událostí za

---

¹⁵ JECH, Jaromír: *O lidských dokumentech z Neveklovska*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957, s. 39-57.

¹⁶ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965, s. 144-158, 7 obr. + 1 mapka.

¹⁷ Jaromír Jech se narodil ve Václavících u Benešova.

¹⁸ JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965, s. 147.

¹⁹ VRLOVÁ, Markéta: *Psané skály*. Praha 1949.

německé okupace a teroru českých obyvatel, si čtenář vytvoří dokonalou představu vypjaté situace, uvědomí si její vážnost, vnitřní psychologický boj jedinců.

Pro zpracování práce byly použity převážně materiály Jaromíra Jecha. Současně nebyly opomenuty materiály dalších badatelů vzpomínkových vyprávění, memorátů, povídek či vyprávění ze života, kteří se touto tematikou zabývali a své výsledky bádání publikovali.

Jedním z prvních badatelů, který etnograficky studoval vzpomínková vyprávění, je slovenský autor Andrej Melicherčík, který napsal dílo s názvem *Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní*²⁰, tato publikace byla vydána v roce 1946. V roce 1961 vydává publikaci s názvem *Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu*²¹.

Jan Michálek se na Slovensku věnoval memorátům, povídkám ze života soustavně už od šedesátých let v knižních rozpravách a později pak i v dalších časopiseckých, sborníkových i knižních studiích a edicích. Jeho práce většinou byly tematicky zaměřeny a Michálek si všímal zejména vojenské tematiky z první i druhé světové války a námětů ze slovenského vystěhovalectví. Mezi jeho díla patří: *Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku* (1964)²², *Spomienkové rozprávania s historickou tematikou* (1971)²³, *Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe*, Bratislava (1974)²⁴. *Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu* (1985)²⁵.

Michálek se v poslední uvedené publikaci zmiňuje o rozsáhlých výzkumech, které se organizovaly v letech 1960-1970 v partyzánských územích, kde se nejkonkrétněji konfrontovaly historické skutečnosti s ústním podáním. Tehdy bylo získáno 4000 zápisů prozaických textů. K tematice slovenského národního povstání se podle Michálka lidé neustále vracejí a uplatňují nové pohledy a hodnocení. Osobní výpovědi, které měly dokumentární funkci se stávají vyjádřením názoru a folklorizují, tj. jsou zařazeny do ostatní lidové prózy. Autor rozebírá základní tematické okruhy příběhů, jejich chronologickou posloupnost, námětovou koncentraci v souvislosti s příslušnými přírodními podmínkami

---

²⁰ MELICHERČÍK, Andrej: *Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní*. Národopisný sborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202.

²¹ MELICHERČÍK, Andrej: *Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu*. Slovenský národopis, 9, 1961.

²² MICHÁLEK, Jan: *Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku*. Slovenský národopis, 12, 1964.

²³ MICHÁLEK, Jan: *Spomienkové rozprávania s historickou tematikou*. Bratislava 1971.

²⁴ MICHÁLEK, Jan: *Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe*, Bratislava 1974.

²⁵ MICHÁLEK, Jan: *Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu*. Bratislava: Veda 1985.

(parašutisté v horách), žánrovou formou podání (agitky, memoráty), dokumentárností, informativností a později již s nepřímým vzpomínkovým charakterem.²⁶

Zajímavými jsou taktéž Michálkovy poznatky o potencionální folklórní hodnotě vyprávění (na počátku folklorizace), o změnách v průběhu folklorizace a o výsledném folklórním tvaru, který je upravován v průběhu neustálých vyprávění. Za důležitou složku považuje kvalitu narátora, jeho hodnověrnost, schopnost improvizovat a charakterizovat hrdinu vyprávění. Pak je možné postupně dospět k typizaci partyzána, který nabývá tradičních folklórních rysů. Nespornou úlohu zde hrají sdělovací prostředky a memoárová literatura.²⁷

Michálkova zaznamenaná vyprávění, upravená do spisovné slovenštiny, ale v promluvách byla ponechána hovorová vyjádření a vypravěčský styl, zachycují slovenské národní povstání ve svém celém průběhu v různých lokalitách, včetně partyzánských center. Převážně se jedná o krátké epizody nebo části souvislého vyprávění, převažují individuální vzpomínky mluvčích.²⁸

Kniha Michálka je jistě přínosem k problematice vzpomínkových vyprávění. Slovenské národní povstání je bráno jako celonárodní závažná tematika, k tomuto tématu přistupuje jako k přímému prožitku přímých účastníků, ponechává její emocionální spoluúčast v národním odboji. Spoluprožitek tisíců účastníků umožňuje mluvčímu, aby vyvolal obdobnou odezvu i v nepřímých posluchačích a v další generaci vnímatelů.²⁹

V roce 1987 vyšla další Michálkova kniha s názvem *Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu*³⁰. Jedná se o obsáhlý a souhrnný soubor slovenských vzpomínkových vyprávění. Memoráty a povídky ze života se již řadí mezi ostatní folklórní žánry a badatelé je již berou na odborné vědomí. Michálek zde publikuje 275 ukázek, převážně z nepublikovaných archivních záznamů z „novější“ doby. Povídky jsou uspořádány do tří okruhů: Práca a život, Vystehovalectvo, Vojny. V posledním okruhu se nachází povídky z první a druhé války a ze Slovenského národního povstání. V doslovu se autor zmiňuje o rozkolísanosti a neustálenosti terminologie tohoto žánru. Michálek rozlišuje předně „rozprávanie zo života“ (tj. česky vyprávění, povídky ze života), které odráží narátorovy vlastní osobní zážitky. V případě „vzpomínkového vyprávění“, takto označuje povídky, které

²⁶ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 46.

²⁷ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 46.

²⁸ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 46-47.

²⁹ BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1988- číslo 1, s. 47.

³⁰ MICHÁLEK, Jan: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Bratislava: Tatran 1987.

narátor od něho převzal. Tyto dvě navzájem odlišné formy tedy mají rovněž jiný poměr ke skutečnosti, a to buď přímý, anebo zprostředkovaný. Velká část povídek ve sbírce patří spíše k první formě, k vyprávění ze života. Michálek obohatil českou i slovenskou folkloristiku knihou, která má význam zakladatelský.³¹

Odborný zájem o studium vzpomínkových vyprávění je zaznamenán v sedmdesátých letech. Marta Šrámková vydala stať, která vyšla v časopise *Národopisné aktuality*³². Šrámková ve své stati přináší aktuální stav vzpomínkových vyprávění z období druhé světové války a pokrývá oblast Čech, Moravy, Slezska i Slovenska. Autorka ve své práci vychází z mnoha literárních pramenů, ale rovněž z vlastních terénních výzkumů. Vychází z přímých záznamů ústního podání, a to z vlastních sběrů, ze starších zápisů v archivu Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Brně, ale i z některých zápisů tohoto druhu, tištěných na různých místech. Dalším pramenem se staly nahrávky pracovníků brněnského pracoviště Ústavu pro jazyk český ČSAV. Materiály pochází z Čech, Moravy i Slezska. Jako srovnávacího materiálu Šrámková použila i četných pramenů písemných a literárních (vzpomínky, líčení válečných událostí atd.) Čerpá i ze zahraniční literatury, inspiruje se slovenskými folkloristy jako je Melicherčík nebo Michálek, odkazuje i na ruské autory, pracuje se statěmi, například Jevišovské noviny, Zpravodaj Obce Drnovic či Kronika Sebranic. Jednotlivé náměty doprovází pro ilustraci texty, výňatky z vyprávění, které jsou ponechány ve stylu narátorova sdělení. Na základě seznamu zachycených vypravěčských látek s odbojovou tematikou zjistila, že tato vyprávění mají na celém našem území v hrubém obrysu jednotný ráz, můžeme v nich najít specifické místní a krajové rysy.

Sledovanou problematikou se také zabývá práce Antonína Robka s názvem *Lidé bez domova* (1980)³³, která představuje pokus o kroniku vystěhování Sedlčanska. Obsah v první části knihy se věnuje obecně plánům na germanizaci, přičemž vychází zejména z článku Č. Amorta a jiných dříve nepoužitých pramenů Úřadu říšského protektora. Její význam je z hlediska uvedeného širokého záběru pramenů. Autor vychází z archivních pramenů v Národním archivu v Praze, dále z obecních kronik, rukopisných prací kronikáře ze Sedlčan Jana Pavelky a osobních výpovědí svědků na základě sběru Jaromíra Jecha na počátku 50. let.

K vypracování práce byly použity i prameny, které se týkají historie a historických souvislostí a faktů, vážící se ke sledované lokalitě a problematice. Pro vlastní práci byly

---

³¹ SIROVÁTKA, Oldřich: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Krajské stredisko lidového umění ve Strážnici 1989- číslo 3, s. 210.

³² ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1.

³³ ROBEK, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.

zásadní tyto publikace. Ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (SVPP) vyšla chronologicky nejstarší práce historika Jana Hertla, *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945* (1957)³⁴. Hertl se jako první pokusil podat systematickou zprávu o vystěhování sledovaného území. Autor byl sám účastníkem a tedy i pamětníkem celého procesu vystěhování. Tywoniak však upozorňuje na některé nepřesnosti, které se v jeho publikaci vyskytují, například, že Hertl chybně uvádí: „Soutok Vltavy a Sázavy hranici netvořil, území zabralo jen Pikovice a Hradištko“. Naopak je skutečností, že soutok Vltavy a Sázavy tvořil hranici vystěhovaného území již v první etapě.³⁵ Kniha je napsána popularizujícím způsobem a postrádá poznámkový aparát, což zpochybňuje spolehlivost některých statistických údajů.

Historik Stanislav Staněk ve své práci *Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou*³⁶, vydané ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (1975), vychází zejména z archivních pramenů Městského muzea v Netvořicích a z obecních kronik. Přesto se práce tváří spíše jako kompilace. Autor poskytuje uvedení do problematiky i s naznačením nejvýznamnějších otázek.

Historik Stanislav Kokoška sepsal práci *Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945*³⁷, vydanou ve Sborníku vlastivědných prací z Podblanicka (1986). Autor zařazuje vznik cvičišť do celkového nacistického okupačního aparátu ve smyslu správním a vojenském. Taktéž se obsáhle vyjadřuje k roli jednotek wehrmachtu, které byly umístěny na cvičišti v událostech Pražského povstání.

Práce historika Michala Sejka³⁸ se skládá ze dvou částí, první část řeší problematiku germanizace českomoravského prostoru a druhá část vznik cvičišť na Benešovsku a Vyškovsku, respektive vlastní existenci cvičišť. Autor se snaží nalézt souvislost mezi poněmčováním českomoravského prostoru se vznikem cvičišť, postavení vojenských cvičišť v rámci nacistických germanizačních snah. V 60. letech byl brán názor spíše na poněmčovací rozměr vysídlovacích akcí. Dnes spíše převažuje akcent vojenské potřeby nacistického Německa, než germanizační akce.³⁹ Jak sám autor uvádí, „není možné s jednoznačností určit, který z názorů je správný, neboť není možné brát vojenské cvičiště jako jednodlitou masu, ale

---

³⁴ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 17-38.

³⁵ TYWONIAK, Jirí: Léta okupace na Benešovsku I. (1939-1942). Okresní muzeum v Benešově 1987.

³⁶ STANĚK, Stanislav: Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, s. 197-236.

³⁷ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27, 1986, s. 271-299.

³⁸ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005.

³⁹ Jedná se například o články Petra Němce z 90. let 20. století.

*jako vysídlování jednotlivých míst*⁴⁰. Sejk se přiklání k názoru, že v případě zřízení cvičiště ve středních Čechách byl primárně důvod vojenský a v případě zřízení cvičiště na Vyškovsku, prvotním důvodem byl poněmčovací důraz. Autor velice přehledně zaznamenává a hodnotí obecné germanizační plány nacistů v případě českomoravského prostoru a zpracovává konkrétní přesídlovací akce ve středních Čechách a na Vyškovsku. Obě vojenská cvičiště vycházela z naprosto odlišných podmínek a zřejmě směřovala jinými směry, proto jsou Sejkem cvičiště na Benešovsku a Vyškovsku popsána nejprve samostatně, aby mohla být následně vzájemně komparována. Autor k tématu cvičiště na Benešovsku vychází z poměrně rozsáhlých pramenů, zdrojů literatury a z archivů (Národní archiv Praha, fond Ministerstva vnitra a další).

Ke studiu orální historie byla použita publikace autorů: Miroslav Vaněk, Pavel Mücke a Hana Pelikánová s názvem *Naslouchat hlasům paměti: Teoretické a praktické aspekty orální historie* (2007)⁴¹. Kniha je určena pro zájemce o orální historii, začátečníkům i odborné veřejnosti. Přináší komplexní pojednání o teoretických problémech a metodologii orální historie, vymezuje termín orální historie. Charakterizuje orální historii jako vědu a jako jednu z metod historiografie. Kniha přehledně a srozumitelně podává základní informace o orální historii, její dějiny a metody. Autoři publikace se snaží nalézt postavení české orální historie v historických vědách. Kladou si otázku, zda je to samostatná vědní disciplína, metoda nebo pomocná věda historická. Názor na tuto problematiku se liší pohledy historiků i odborníků orální historie. Orální historie je zdrojem cílených pramenů, vytváří prameny a proto má specifické postavení.

Po teoretickém úvodu následuje přehled vývoje orální historie a její zařazení do širšího kontextu. Popisován je její vývoj a postavení v zemích, ve kterých byla institucionalizována a také u nás. Dnes má obor orální historie v České republice pevné základy, v roce 2007 byla založena Česká asociace orální historie (COHA). Termíny fenomén kolektivní paměti, historického vědomí a povědomí se úzce pojí k orální historii, jsou vypracovány z antropologického, historického, psychologického i sociologického pohledu. Součástí knihy jsou praktické přílohy s příklady a vzory vedení rozhovoru s narátorem, formulář k souhlasu pořízení a využití rozhovoru nebo vzory pro redakční úpravu přepsaných rozhovorů. V závěru nalezneme odkazy na webové stránky mezinárodních a domácích institucí orální historie, které představují další zdroj informací.

---

⁴⁰ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 1.

⁴¹ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.*

3.2 Vymezení pojmu Jaromíra Jecha „vyprávění ze života“

Jaromír Jech definuje vyprávění ze života jako rozsáhlou část lidového podání, které nejen vychází ze života, ale také vypovídá o životě podle narátorových zkušeností nebo jeho předků a známých. Mezi vyprávění ze života se řadí vyprávěné životní příhody, vzpomínky na celý uplynulý život nebo jeho významné úseky, vzpomínky na význačné osobnosti i na význačné události, které se staly v kraji.⁴²

Pojmenování „vyprávění ze života“ bylo dříve ve folkloristice prakticky neznámé, folkloristika se zaměřovala spíše na studium jiných druhů lidové prózy, hlavně pohádky, pověsti a humorky. Pracovníci v oboru lidové slovesnosti tak měli zúžený předmět bádání. Do popředí vystupovala otázka závislosti lidové prózy na knižní předloze⁴³ a unikala jim tvůrčí schopnost lidu, která se projevovala právě v realisticky založených vyprávěních ze života. Sběratelé lidových povídek se výjimečně věnovali vyprávěním ze života, například Josef Štefan Kubín.⁴⁴ To ale neznamená, že dříve nebylo možné se s nimi vůbec setkat nebo jen vzácně. O existenci vyprávění ze života v minulých letech svědčí například záznamy ve smolných neboli černých knihách.⁴⁵ Existují nepřímé doklady v literatuře: z vyprávění ze života vyrůstaly renesanční rozprávky, na základě vzpomínek, dochovaných v lidové tradici psal například Alois Jirásek dílo *Skaláci*, z otcových vzpomínek čerpal K. V. Rais pro svou práci *Zapadlí vlastenci*, na základě vyprávění ze života psala M. Majerová své dílo *Haviřská balada*.⁴⁶

Podle Jecha vyprávění ze života zde žila odedávna. Předávala z generace na generaci životní zkušeností, sloužila i k zábavě a získávala estetickou funkci. Vyprávění ze života existovala už dřív, jenom pojmenování dostala nové.

Po mnoha úvahách folkloristé zůstali u pojmenování „vyprávění ze života“. Je to z toho důvodu, že toto pojmenování má značně široký rozsah a zahrnuje v sobě dělení na dvě velké skupiny vyprávění: První skupinu představují reminiscence, které jsou pouhým stručným sdělením, rozvedenou odpovědí na dotaz, myšlenkově a formálně neurovnanou výpovědí o životních osudech. Jsou to vzpomínky bez umělecké ctižádosti. Tato skupina se nezařazuje do folklóru. Tato skupina vyprávění ze života odporuje základním požadavkům lidovosti: vyprávění neodpovídají zájmům lidu, jsou přetížena subjektivními prvky, se kterými by se

⁴² JECH, Jaromír: *Vyprávění ze života*. Československá ethnografie 4, 1956, s. 201.

⁴³ Srovn. TILLE, Václav: *Soupis českých pohádek*, díl I. Česká akademie věd a umění, 1929, s. 4.

⁴⁴ Srovn. doslov Jiřího Polívky ke Kubínovým *Lidovým povídkám z českého Podkrkonoší – Ukrají východní*. Česká akademie věd a umění, 1926, s. 443.

⁴⁵ OBERFALCR, František: *Vyznání na mučidlech*. Fr. Borový, 1937.

⁴⁶ JECH, Jaromír: *Vyprávění ze života*. Československá ethnografie 4, 1956, s. 201.

myšlení a cítění lidu neztotožňovalo a jsou podávána způsobem, který je lidovému kolektivu vzdálený. Všechna tato vyprávění se někdy označují jako „lidské dokumenty“.⁴⁷ Jech také připomíná, že folklorista by je měl sbírat a studovat, neboť jejich poznáním získáme ucelenější představu o narátorově profilu a často představují výchozí studium, z něhož vznikají folklórní prozaické skladby. Také jsou důležitým pramenem zejména pro etnografy a historiky.⁴⁸

Druhou skupinu tvoří umělecky ztvárněné vzpomínky. Tyto vzpomínky odrážejí typické úseky či životní jevy, které jsou oblíbeny nebo mohou být oblíbeny v posluchačském kolektivu zejména proto, že vyrůstají z kolektivního lidového umění a zároveň způsob podání zahrnuje prvky, které jsou společné s tradiční lidovou slovesností.⁴⁹ Vyprávěním této skupiny se někdy říká „povídky ze života“.⁵⁰ „Povídky ze života“ spolu s „lidskými dokumenty“ tvoří souhrnný pojem „vyprávění ze života“.⁵¹

Povídky ze života jsou zvláštním druhem lidové slovesnosti. Jsou pokládány za součást netradiční lidové prózy, a to proto, že přinášejí nová, netradiční témata. V této skupině „vyprávění ze života“ lze podle poměru k tradičnímu folklóru rozeznávat tři vývojové stupně:

1. Vzpomínky narátorových předků nebo jiných lidí z jeho prostředí, zde existuje plynulá hranice mezi tradičním folklórem a vyprávěním ze života, například takové reminiscence mívají už charakter pověstí.

2. Vzpomínky a líčení z vlastního života jako pravidelná součást narátorova repertoáru.

3. Vyprávění aktuální události, kterou narátor umělecky ztvárňuje až při zápisu. I když tato vyprávění jsou umělecky propracovaná a splňují základní požadavky lidovosti, stojí na samém okraji folklóru.⁵²

3.3 Vymezení pojmu „paměť“

Pojem paměť je termín běžně používaný v domácí i zahraniční historiografii a označuje různé a mnohdy odlišné věci. Například existuje paměť historická, kterou lze chápat jako tzv.

---

⁴⁷ Toto označení Jech přejal z názvu knihy Augusty Šebestové: *Lidské dokumenty*. Kramář a Procházka, Olomouc 1900, 2. vyd. Fr. Borový, 1947.

⁴⁸ JECH, Jaromír: *Vyprávění ze života*. Československá ethnografie 4, 1956, s. 202.

⁴⁹ Ukázky a rozbor v článku Oldřicha Syrovátky: *Obraz Josefa Habeše v lidovém podání na Oslavansku*. Český lid, roč. 43 (1956), číslo 2.

⁵⁰ Slovo „povídka“ zde má jiný význam, než v literárně vědné terminologii. Ve folkloristice je to synonymum pro lidovou prózu vůbec (viz názvy klasických sbírek lidové prózy, které vydali J. Š. Kubín, J. Polívka a V. Tille).

⁵¹ JECH, Jaromír: *Vyprávění ze života*. Československá ethnografie 4, 1956, s. 202.

⁵² Srovn. zprávu Jaromíra Jecha a Dagmar Rychnové: *Předvýzkum lidové prózy ve východní polovině Čech*. Český lid, roč. 42 (1955), číslo 4, s. 165.

„druhý život“ daného jevu, vyznačuje se tím, že nebyl dosud zachycen historiografií. Paměť může být synonymum historického poznání či historického vědomí, mohou jí být označeny určité alternativní dějiny, vyjadřující autentický vztah k minulosti.⁵³ Pod pojem paměť se zahrnuje kolektivní paměť, kulturní, sociální, sdílená paměť, zvyk, dědictví, mýtus, tradice, kořeny.⁵⁴

Od 80. let 20. století se paměť dostává do popředí badatelského zájmu a je vydáno několik paměťových studií, které navázaly na záměr Popular Memory Group v Centre for Contemporary Cultural Studies v Birminghamu. S anglosaskou historií je považována za průkopníka paměťových studií. Od 70. let studuje paměti jednotlivců a sociálních skupin dosud opomíjených vrstev společnosti. Vyskytují se názory, že původ memory studies se nachází ve francouzské historiografii, v psaní školy Annales. Dokazují to koncepty kolektivních mentalit francouzských historiků, základy pro budoucí studie kolektivní paměti.⁵⁵

Za zakladatelské dílo studia o paměti se považuje *Les Linux de Mémoire*⁵⁶ z roku 1984 od Pierra de Nory a práce o paměti Zakhoru Josefa Yerushalmiho⁵⁷. Nora ve svých paměťových studiích se zabývá vztahem paměti a historie. Autoři považují paměť za primitivní vůči modernímu historickému vědomí. Publikace vydané v tomto období se zabývají rozdílem mezi kolektivní pamětí a oficiální národní historií a upozorňují na sociální konstruování paměti. Poukazují na to, že paměť může být ovlivněna kulturně nebo politicky a tím pozměněna.⁵⁸ Jedná se například o studie o vzpomínání na válku, paměti válečné či holocaustu. Rozdíl mezi nimi určuje převládající paradigma. Politické paradigma se zaměřuje na studium praktik národní identifikace, stát usiluje o sjednocení občanů v kolektivní národní identitě. Psychologické paradigma se zabývá kolektivním traumatem nebo utrpením. Práce s využitím orální historie se liší vzpomínkami a paměti jednotlivců od národní paměti státu.⁵⁹

Další fází vývoje paměťových studií představují pokusy o kritickou reflexi nového historiografického směru, autoři se snaží zabývat vlastní historiografií paměťových studií.

---

⁵³ Srov. například konstatování uvedená v následujících publikacích: Lukáš Fasora, Jiří Hanuš, Jiří Malíř (edd.), *Napoleonské války a historická paměť*, Brno 2005; Miloš Havelka, *Paměť a dějiny, soužití a vyhnání*, DTK 1/2004, s. 85-93; Dušan Třeštík, O dějinách a paměti, DTK 1/2004, s. 107-113.

⁵⁴ SLABÁKOVÁ-ŠVAŘÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 233.

⁵⁵ SLABÁKOVÁ-ŠVAŘÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 233.

⁵⁶ NORA, Pierre: *Les Lieux de Mémoire*, díl 1: La République. Paris 1984.

⁵⁷ YERUSHALMI, Zahor: *Jewish history and Jewish memory*. London 1982.

⁵⁸ SLABÁKOVÁ-ŠVAŘÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 234.

⁵⁹ ASHPLANT, Timothy, DAWSON, Graham, ROPER Michael: *The Politics of War Memory and Commemoration*. London – New York 2000.

Hledají odpověď na otázku, proč došlo k obnovení zájmu o paměť. Na tuto otázku bylo napsáno několik tématických alternativ, ale hlavním důvodem současné krize paměti a zájmu o ní se vysvětluje opožděnou odpovědí na negativní události způsobené modernitou. Poukazuje se také na teoretický přínos paměťových studií. Studium paměti využívají badatelé z různých oborů, například antropologie, historie, sociologie, filozofie, psychologie, psychoanalýza nebo neurologie. Je tedy patrná inderdisciplinarita pohledů.⁶⁰

V českém prostředí v roce 1994 byla vydána monografie Jiřího Raka⁶¹, kterou lze považovat za zakladatelskou práci novodobých paměťových studií. V roce 1996 *Pomníky a zapomínky*⁶² od Zdeňka Hojdy a Jiřího Pokorného. Pojem paměť v české historiografii byl poprvé v oficiálních zdrojích použit v roce 1999 ve stati Jana Křena⁶³. Vedle toho vychází několik prací hlavně o vzpomínání na první světovou válku. Postupně přibývalo studií na téma paměti, vycházely recenze zahraničních děl s tématy paměť a vzpomínání.⁶⁴ Teze Pierra Nory či Maurice Halbwache o protikladu historie a paměti byly již pro české historiky známé, přesto své koncepty na toto téma hlouběji neanalyzovali.⁶⁵

Paměť a historie. Zásadní dílo ke studiu paměti a historie a které je považována za bibli paměťových studií představuje třídílná práce *Les Lieux de Mémoire*⁶⁶, vypracovaná kolektivem autorů. V úvodu této knihy se Nora zabývá otázkou míst paměti. Za místa paměti považuje místa evidentní a zřejmá, monumenty, oslavy, výročí, ale neznámá místa, prakticky nezkoumaná, bez slávy. K těmto typům míst se řadí občanský zákoník, státní vlajka nebo minuta ticha.⁶⁷

Další část práce představuje Norovo chápání vztahu paměti a historie, které staví do opozice. Historii charakterizuje jako neúplnou rekonstrukci toho, co již neexistuje. Paměť podle Nory je vždy aktuální, která je prožívána za přítomnosti historie. Paměť se živí obecnými, nejasnými či rozpornými vzpomínkami, je náchylná ke škrtnání nebo přenosům. Z Norových úvah vyplývá, že nepostradatelným zdrojem historie paměť je, ale historii považuje za něco více než paměť, mezi oběma pojmy se nachází mezera.⁶⁸

---

⁶⁰ SLABÁKOVÁ-ŠVARŤÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 235.

⁶¹ RAK, Jiří: Bývalí Čechové. České historické mýty a stereotypy. Praha 1994.

⁶² HOJDA, Zdeněk, POKORNÝ Jiří: Pomníky a zapomínky. Praha- Litomyšl 1996.

⁶³ KŘEN, Jan: Česká a německá historická paměť- včerejšek a dnešek. ČČH 97/1999, s. 321-331.

⁶⁴ Například recenze Michala Černouška na knihu Jana Assmanna: Kultura a paměť.

⁶⁵ SLABÁKOVÁ-ŠVARŤÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 236.

⁶⁶ NORA, Pierre: Les Lieux de Mémoire, 1. díl: La République, díl 2: La Nation, díl 3: Les Français. Paris 1984.

⁶⁷ SLABÁKOVÁ-ŠVARŤÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 237.

⁶⁸ SLABÁKOVÁ-ŠVARŤÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 237.

Kolektivní paměť a její počátky K. L. Klein situuje na přelom 19. a 20. století, kdy se kolektivní paměť stává předmětem vědeckého zájmu. Klein usuzuje, že to byl Hugo von Hofmannsthal, který použil pojem kolektivní paměť v roce 1902.⁶⁹

V roce 1925 Maurice Halbwachs (žák Emila Durkheima) představil rámce, pomocí kterých je možné interpretovat paměť. Halbwachsovo dílo *Les Cardes sociaux de la mémoire*⁷⁰ se považuje za průkopnické, ve kterém dospěl k závěru: „není možná paměť mimo určitých rámců, které lidé žijící ve společnosti používají pro fixaci a nacházení svých vzpomínek. Když vzpomínáme, naše paměť zachycuje velkou část toho, co se zdálo, že proběhlo, ale v nové formě. Všechno se odehrává, jako by byl daný předmět viděn pod jiným úhlem, nebo by byl jinak osvětlen: nové rozdělení stínů a světla natolik mění hodnoty částí, že i když je poznáváme, nemůžeme říci, že by zůstaly, co byly.“⁷¹

Halbwachs dále konstatuje, že celek našich současných ideí o společnosti a přírodě je to, co nám brání odhalit dojmy, které jsme dříve měli. Pokud se chceme vrátit do minulosti ve stejných dispozicích, je nutné zapomenout několik věcí a musíme znát, co jsme tehdy znali. Tyto rámce nejsou čistě individuální, jsou společné lidem stejné skupiny. S tím souvisí jeho názor, že historie se uchovává prostřednictvím kolektivní mysli, díky které lidé žijící ve společnosti mluví řečí, jejíž smyslu rozumějí, nikoliv v individuálních pamětech lidí. Halbwachs dále vysvětluje, že jednotlivé osoby vzpomínají skrze rámce sociální paměti. Sociální paměť tvoří kolektivní vzpomínky, které je možné rekonstruovat.⁷²

V roce 1968 Halbwachs vydává knihu *La mémoire collective*⁷³, ve které je pojem kolektivní paměti přímo v názvu. Nemá zde však na mysli nějakou univerzální paměť, ale paměť kolektivní. Zdůrazňuje, že každá kolektivní paměť se opírá o skupinu omezenou časově a prostorově. Přesná definice kolektivní paměti je interpretována ve druhém díle ve kterém popisuje, že paměť skupiny je manifestována v individuálních pamětech a vzpomínání jednotlivců, které probíhá skrze přemísťování jedince do pohledu skupiny.⁷⁴

3.4 Vymezení pojmu „orální historie“

Orální historie představuje jednu z výzkumných metod, která je v současné době využívána nejrozličnějšími společenskovedními a humanitními obory. Proto je pro ni příznačná

⁶⁹ KLEIN, Lee, Kerwin: On the Emergence of Memory. S. 127-150.

⁷⁰ HALBWACHS, Maurice: *Les Cardes sociaux de la mémoire*. Paris, 1952, s. 84.

⁷¹ HALBWACHS, Maurice: *Les Cardes sociaux de la mémoire*. Paris, 1952, s. 84.

⁷² HALBWACHS, Maurice: *Les Cardes sociaux de la mémoire*. Paris, 1952, s. 279, 289.

⁷³ HALBWACHS, Maurice: *La mémoire collective*. Paris, 1968.

⁷⁴ SLABÁKOVÁ-ŠVARÍČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 238.

interdisciplinarita. Své uplatnění nalézá například v historii, etnologii, antropologii, sociologii, politologii, psychologii nebo v dějinách umění. Současně je zájmem širokého okruhu badatelů a zájemců z vědních oborů i laické veřejnosti.⁷⁵

Orální historii přibližuje tato teoretická definice: „*Jedná se o řadu propracovaných, ale stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá, nebo osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném problému obecně.*“⁷⁶

Orální historie patří do kvalitativních metod výzkumu a je pro ni typické demokratizující pojetí dějin. Jejím hlavním úkolem není zjišťovat data a fakta, jako je tomu při kvantitativním výzkumu. Politické, hospodářské, vojenské nebo sociální dějiny se zpravidla zpracovávají na základě „neorálního“ pramenného materiálu. Kvalitativní metoda se naopak snaží poukazovat na opomíjené vrstvy společnosti, reflektuje více tzv. „malé dějiny“ (mikrohistorii), individuální prožitky, dějiny psané „zdola“ (history from below), rozměr každodennosti, snaží se podívat se na svět očima subjektu. Do dějin aktivně vstupují i dlouho opomíjené skupiny společnosti. Podstatou kvality je jedinečnost jedince, to je důvod proč se kvalitativní výzkum zaměřuje na člověka, na to, jak prožíval historické události, jak o nich smýšlel, jak a čím byl formován a ovlivňován. Cílem není generalizace, ale zachycení této jedinečnosti.⁷⁷

Orální historie zakládá svá bádání historie zejména na rozhovorech, které jsou produktem kvalitativní výzkumné metody. Přesto nezavrhuje ostatní metody, například ty, které jsou kvantitativní povahy jako statistiky nebo průzkumy veřejného mínění. Orální historie reflektuje i prameny a výsledky jiných přístupů, například archivní výzkumy. Nejobektivnějšího dějinného obrazu lze dosáhnout využitím kvalitativního a kvantitativního výzkumu současně.⁷⁸

Orální historii charakterizují tyto praktické aspekty: nahrávaný rozhovor probíhá ve formě otázka- odpověď; rozhovor vede tazatel, který se seznámil se základními informacemi o osobnosti dotazovaného; rozhovor je veden s osobou, která disponuje určitými informacemi

---

⁷⁵ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 12.

⁷⁶ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 11.

⁷⁷ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 16.

⁷⁸ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 17.

ke zjišťovanému tématu a vypráví své vlastní dojmy, zkušenosti, názory; rozhovory se stávají součástí pramenů, které jsou zpřístupněny ostatním badatelům.⁷⁹

Předpokládá se, že termín orální historie (oral history) pochází z prostředí Severní Ameriky. Severní Amerika je jednou z kolébek tohoto badatelského směru. Ze Severní Ameriky pojem orální historie expandoval do ostatních států a zemí, zejména po druhé světové válce a také na základě činnosti amerického spisovatele, novináře a historika Allana Nevisa a jeho spolupracovníků z Kolumbijské univerzity. Allan Nevis od počátku své činnosti poukazuje na význam zaznamenávání rozhovorů a jejich pozdější přepis, díky čemuž se z historického pohledu uchovávají významné vzpomínky. Termín orální historie a další terminologie prošla v průběhu desetiletí vývojem nejen ve světě, ale i v českých zemích. Na počátku se objevují termíny jako „vyprávěné dějiny“ (Milan Táhal a Miroslav Vaněk) nebo „mluvená historie“ (Zdeněk Beneš), přesto se čeští historikové shodli na užívání termínu „orální historie“, překladu z anglického originálu.⁸⁰

Metoda orální historie je využívána již několik desetiletí zahraniční historiografií. Konkrétní výsledky dokládá bohatá literatura či vycházející odborné časopisy. Od šedesátých let 20. století byla v zahraničí zakládána střediska se zaměřením na tuto metodu. Členové těchto středisek tvořili specialisté na orální historii i zájemci z blízkých humanitních oborů jako etnologové, antropologové, sociologové, literární vědci nebo psychologové. S vynálezem záznamové technologie a jejím zdokonalením a cenovým zpřístupněním došlo k rozmachu orální historie. V roce 1966 bylo založeno Sdružení pro orální historii (Oral History Association) ve Spojených státech, ve které se setkávali a diskutovali odborníci. V pozdějších letech se tyto podobné aktivity objevily v západní Evropě.⁸¹

V minulém režimu se u nás nemohla zkoumat určitá témata, tím současně zaostávala i historiografie, zejména pak z hlediska nových metod. Ani v první polovině 90. let 20. století nebyla situace o mnoho lepší, na rozdíl od ostatních zemí bývalého socialistického bloku. Přitom nezastupitelnost orální historie je zřejmá a má svůj specifický význam například pro výzkum posttotalitních společností. Ty se vyznačují absencí plurality pramenů, existencí převážně dokumentů stranické a státní provenience, které se zaměřovaly na zaznamenávání pouze těch událostí, které jejich původci považovali ze svého hlediska za významné. Nezastupitelnost orální historie je v případech, kde dodnes řada pramenů je z různých důvodů nepřístupná nebo byla zničena. V případě absence některých klíčových událostí v písemných

---

⁷⁹ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 11.

⁸⁰ VANĚK, Miroslav, MŮCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007, s. 15.

⁸¹ PaedDr. Miroslav Vaněk, PhD. a PhDr. Stanislav Kokoška. <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>

dokumentech je metoda orální historie často jediným zdrojem informací k určité historické události. Tuto mezeru potom vyplňují příběhy účastníků, které tak pomáhají rozšířit faktografickou základnu a spolu s ostatními prameny slouží k analýze historických faktů.⁸²

V České republice byla založena Česká asociace orální historie (COHA) 8. ledna 2007. Členy jsou odborníci a badatelé, kteří se metodě věnují řadu let. Předsedou COHA byl zvolen profesor Miroslav Vaněk, ředitel Centra orální historie při Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky.

---

⁸² PaedDr. Miroslav Vaněk, PhD. a PhDr. Stanislav Kokoška. <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>

4. VÝSLEDKY TERÉNNÍHO VÝZKUMU

4.1 Nástin historie - přiblížení situace v zabraných oblastech za druhé světové války

4.1.1 Situace před vystěhováním

Hitlerovu knihu *Mein Kampf* z první poloviny dvacátých let lze považovat za základní text, který předkládá programový návod nacistické germanizační ideologie. Hitler za germanizaci považuje proces, který má směřovat k vytvoření nové tisícileté říše, tzv. Třetí říše německého národa.⁸³ Jeho prvním východiskem je stanovení rasové teorie, tj. „národnost“, „rasa“, která spočívá v krvi.⁸⁴ Z tohoto důvodu Hitler požadoval germanizaci prostoru (nikoliv obyvatelstva). Existovaly tři způsoby germanizace: 1) fyzická likvidace domácího obyvatelstva; 2) vysídlení obyvatel do oblastí, které nebyly pro nacisty zajímavými, například na Sibiř, v případě dobytí Sovětského svazu; 3) poněmčení obyvatel.⁸⁵

První částí germanizace představovalo uvolnění prostoru, poté měla následovat kolonizace, a to rasově vhodným obyvatelstvem.⁸⁶ V případě otázky zřizování vojenských prostor, existují dva různé názory. První teorie předpokládá, že cvičiště vznikala výhradě k vojenským manévřům a druhá teorie je toho názoru, že vyklízení velkých území probíhalo jako první část germanizačního procesu. V případě vzniku vojenského cvičiště ve středních Čechách je historik Sejk toho názoru, že vzniklo spíše z vojensko-strategických důvodů jako místo, odkud by bylo možné vést účinnou obranu Prahy. Důvodem vzniku vojenského cvičiště byly v první řadě vojenské potřeby, ale současně se do budoucna počítalo s tím, že po vyhrané válce bude toto území osídleno německým obyvatelstvem.⁸⁷

Nacistický germanizační plán na území Čech a Moravy byl v první fázi poměrně klidný, připravovaly se obecné plány na vznik cvičišť a měl podobu úřednického postupu. S nástupem Reinharda Heydricha na post zastupujícího říšského protektora v roce 1941 dochází k radikalizaci, obecně se rozrůstá teror vůči českému obyvatelstvu a zrychluje se germanizační proces.⁸⁸

---

⁸³ PEČENKA, M.- LUŇÁK, P. a kol.: Encyklopedie moderní historie. Praha 1995, s. 491.

⁸⁴ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 537.

⁸⁵ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 537-538.

⁸⁶ NĚMEC, P.: Český národ a nacistické teorie germanizace českého prostoru. ČČH 1990, s. 538.

⁸⁷ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 9.

⁸⁸ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 9.

V březnu 1939 nacisté obsadili Státní lesy, statky a také Pozemkový úřad (Bodenamt), což mělo za následek, že Pozemkový úřad měl kompetenci uvalit vnučenou správu na pozemky, které mohly být poté vnučeným správcem se souhlasem Pozemkového úřadu prodávány. V květnu 1939 došlo k převedení Pozemkového úřadu pod německou kontrolu a přímé působení SS. Pozemkový úřad řízený Němci měl za úkol získávat rezervní půdy pro německé osídlelce. Jednou z jeho největších akcí byla generální zkouška na tzv. „konečné řešení české otázky“ neboli vysídlení území mezi Sázavou a Vltavou.⁸⁹

Na začátku roku 1940 byla vydána směrnice Úřadem říšského protektora pro „Umvolkung“⁹⁰. Jednalo se o zpracování Frankova memoranda a začlenění Heydrichova požadavku přísného rozdělení na skupiny a evidenci obyvatel na jejich základě. Tento dokument se dělí na dvě části, jednak obsahuje východiska a předpoklady poněmčování a prostředky a provedení. Jako východisko je uvedeno poněmčování rasově vhodných Čechů a vystěhování či fyzická likvidace zbytku. Jako vhodné objekty jsou viděny sociálně slabší vrstvy řemeslníků a obchodníků. V tomto dokumentu se také poprvé objevuje jasně formulovaná myšlenka národnostního obklíčení Prahy z jihu a jihozápadu zřízením vojenského cvičiště (cvičiště ve středních Čechách a v oblasti Brd) a ze severu německým jazykovým mostem Praha- Mělník.⁹¹

Začátkem roku 1941 byl vykonán soupis českého pozemkového vlastnictví, aby bylo jasné, co může českomoravský prostor nabídnout novým kolonizátorům. Výsledkem bylo zjištění, že jsou využitelné zbytky z pozemkové reformy, provedené po první světové válce, provozy ve vlastnictví státu, nemovitosti v nepřátelském vlastnictví, arizované pozemky a pozemky v nucené správě.⁹²

V první polovině roku 1941 bylo rozhodnuto rozšířit vojenská cvičiště a zřízení nových, a to na základě zákona ze 14. července 1927. Na základě tohoto zákona bylo možné, aby stát vyvlastnil pozemky pro účely zřízení vojenských cvičišť. Z prostoru Brd tak mělo být vysídleno 2 429 obyvatel (5 500 ha), z Milovic 2 782 obyvatel (6 700 ha) a z Vyškova 9 716 obyvatel (18 500 ha). Jednalo se celkem o 14 927 osob, které měly být usazovány na Moravě mimo jazykových ostrůvků v Jihlavě a Vyškově.⁹³

2. října 1941 nastoupil do funkce zástupce říšského protektora Reinhard Heydrich a jedním z jeho prvních počínů byl návrh, tzv. „germanizační program“, ve kterém se mimo jiné praví:

---

⁸⁹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, 1973, s. 179.

⁹⁰ V překladu „změna národnosti“, a to germanizací prostoru (tj. vysídlení) a novou kolonizací.

⁹¹ Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice, ed. V. Král a K. Fremund, Praha 1961, s. 130, 132, 119.

⁹² BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999.

⁹³ BRANDES, Detlef: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 201-202.

„... musí nám být jasné, že českomoravský prostor se natrvalo nesmí nikdy ponechat v takovém stavu, který by vůbec umožňoval Čechům tvrdit, že je to jejich prostor... tento prostor se musí stát německým a Čech tady nemá už koneckonců co pohledávat. Tento prostor musí být definitivně osídlen Němci.“⁹⁴ Heydrich však nebyl první, kdo přišel s touto myšlenkou, mezi prvními byl K. H. Frank a Adolf Hitler, který na schůzi vysokých nacistických činovníků v roce 1932 prohlásil, že: „Českomoravská pánev bude kolonizována německými sedláky. Čechy vystěhujeme na Sibiř nebo do oblasti volyňské. Ze střední Evropy musí odejít.“⁹⁵ „Čechy musí náležet k pevnému, ocelovému jádru Velkoněmecké říše.“⁹⁶ Zároveň Hitler plánoval degradaci českého jazyka za úroveň dialektu o dvacet let později.⁹⁷

4.1.1.1 Vznik cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách

V případě vzniku cvičiště SS Böhmen ve středních Čechách hrál určitou a nezanedbatelnou roli H. Himmler, i když to zdaleka nebyla čistě jeho záležitost. Díky Himmlerovi se tento prostor konstituoval jako cvičiště SS, nikoliv Wehrmachtu. Tento prostor podle autorů šedesátých let zapadal do mozaiky germanizační akce. Avšak podle špiček SS Krügera a Himmlera šlo o prostor, který měl sloužit pro výcvik zbraní SS⁹⁸, a to také v souvislosti s boji na východní frontě a z důvodu, aby divize byly blíže bojové linii. Dále bylo nutno doplňovat a posilovat armádu.⁹⁹

Otázkou zřízení cvičiště pro potřeby německé branné moci se začala intenzivně zabývat komise expertů v létě 1939. Na základě původního plánu se mělo jednat o daleko rozsáhlejší území, než bylo poté vystěhováno. Důvodem výběru této lokality viděla komise výhodnost v geografické poloze a geomorfologickém členění, další výhodou bylo osídlení území výhradně Čechy.¹⁰⁰ Geografická poloha zapadala do obecných germanizačních plánů nacistů, neboť se jednalo o bezprostřední okolí Prahy. Praha měla být poté národnostně obklíčena po provedení poválečné kolonizace z jihu a jihozápadu a spojením s brdským výcvikovým prostorem. Tuto teorii však nelze s určitostí potvrdit. Další výhodou výběru této lokality byl povrch, který byl vhodný jak pro výcvik pěchoty a motorizovaných jednotek, tak i pro výcvik

⁹⁴ Chtěli nás vyhubit. Dokumenty o nacistické vyhlazovací a germanizační politice, ed. V. Král a K. Fremund, Praha 1961, s. 130, 132, 135.

⁹⁵ RAUSCHNING, H: Gespräche mit Hitler. I. Auflage, Europa Verlag New Yor 1940, Hitler str. 42.

⁹⁶ BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 199.

⁹⁷ BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 281.

⁹⁸ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 118-119.

⁹⁹ SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005, s. 32.

¹⁰⁰ NA Praha, MV – NR, k. 5221, sg. G 2825, Zpráva komise expertů pro zřízení vojenského cvičiště u Benešova ze dne 23.8.1939.

leteckých jednotek. Pro výcvik leteckých jednotek bylo vhodné i dostatečné množství rybníků, které umožňují dobré pozorování zásahů, stejně jako množství velkých ploch pro přistávání letadel. Obyvatelstvo vybraného území, které se živilo především malorolnictvím, by mělo být vysídleno a odstěhováno do měst, neboť jejich asimilace je obecně jednodušší než poněmčování venkova. V předběžných plánech se také hovoří o vzniku vojenského cvičiště v blízkosti Tábora jako města přetrvávající a stmelující husitské tradice, proti níž se mělo propagandou a ideologicky působit.¹⁰¹

V srpnu 1940 byla protektorátní vláda seznámena s tím, že říšská branná moc zamýšlí rozšířit stávající vojenská cvičiště v Milovicích, Brdech a Vyškově. Za tímto účelem by bylo potřeba evakuovat některé vesnice v jejich okolí. O zřízení vojenského cvičiště v prostoru mezi Vltavou a Sázavou se nehovořilo.¹⁰² Přesto se ve vyhlášce určené občanům Benešovska a Sedlčanska praví: „Zřízení vojenského cvičiště benešovského není tudíž opatřením, které by směřovalo zvláště proti obyvatelstvu nebo hospodářskému složení tohoto území, nýbrž je vojenskou nutností, která je podmíněna výhradně válkou. Obyvatelstvo, které je tímto opatřením nepochybně tvrdě dotčeno, musí projevit nutné porozumění, že i tato oběť musí být přinesena pro budoucnost českého národa, která je zaručena jedině vítězstvím Říše. Neboť jen vítězství nad bolševismem zajišťuje českému lidu setrvání na jeho domácí hroudě a budoucí pokojnou práci jeho dětí ve vlasti.“ De facto se zde tvrdí, že osud českého národa je zaručen jedině vítězstvím Říše, což je absurdní tvrzení, které se rozchází s programem Grundplanung OA, ve kterém se uvádí, že: „Cílem pro budoucnost musí být rozbití českého národního vědomí, pronikání do dosavadní české jazykové oblasti německým osidlováním.“¹⁰³ Toto tvrzení se také rozchází s Heydrichovými slovy v tzv. „germanizačním programu“. Opačnému záměru Němců vůči Čechům také odpovídají v Německu vydané mapy, na kterých již v roce 1943 je vidět tzv. Reichsgebiet neboli říšské území od Plzně až na Českomoravskou vrchovinu.¹⁰⁴

Od roku 1941 se o prostor začal zajímat říšský vedoucí SS H. Himmler. Jeho exponentem a zástupcem v protektorátu byl jmenován gruppenführer SS Karl von Treuenfeld. Treuenfeld se okamžitě pustil do jednání s K. H. Frankem jako státním tajemníkem. Himmler totiž namítal, že jednotky SS nemají kde vychovávat svůj velitelský dorost. Cvičiště, které mu bylo

¹⁰¹ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 18-19.

¹⁰² ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938-1945, Praha 1945, s. 268.

¹⁰³ Chtěli nás vyhubit. Dokument číslo 1, s. 31, 38.

¹⁰⁴ GRIEP, Fox-Kurt Grep, Heimat und Welt, svazek 5, Das deutsche Volk und sein Siedlungsraum in Mitteleuropa, Lipsko 1944, s. 44.

přiřazeno k dispozici na území bývalého Polska, bylo možné užívat jen sezónně. Himmler požaduje zřídit cvičiště na území cca 38 000 ha¹⁰⁵.¹⁰⁶

V této fázi se proti vzniku cvičiště SS ve středních Čechách postavil i říšský protektor von Neurath. Podle Neuratha je způsob migrace v daném termínu nerealizovatelný.¹⁰⁷ V roce 1941 na poradě vedoucích činitelů SS se rozhodlo s konečnou platností cvičiště zřídit, a to postupně. Nejprve by se vyvlastnila malá část a poté by se území rozšiřovalo v časovém horizontu šesti let. Na poradě se také usneslo, že vše na vystěhovaném území má zůstat ve stávajícím stavu a že zde budou zřízeny zajatecké tábory. Ovšem jednání mezi Úřadem říšského protektora a vedením SS se protahovala, a tak velice brzy přichází do Prahy kategorický rozkaz připravit cvičiště do 20. března 1942 s tím, že neexistuje varianta odpovědi, že není tento termín možný.¹⁰⁸

V únoru 1942 je přesto termín posunut. Zpráva od Pozemkového úřadu pro ministerstvo vnitra však neuvádí přesný termín, stejně tak obce, kterých se bude vystěhování týkat. Podle některých informací by se mělo jednat „o plán většího rozsahu“.¹⁰⁹ Vysoký důstojník SS Krüger zasílá K. H. Frankovi instrukce ke zřízení cvičiště, a to co možná nejdříve, neboť podle plánů Waffen SS má být ještě na jaře 1942 dislokována na Benešovsko jedna divize SS.¹¹⁰ Podle zprávy H. Himmlera má být termín stěhování první etapy nakonec přesunut až na 15. května 1942.¹¹¹ Osud Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska byl naplněn.

4.1.2 Vystěhování Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska

Geografické vymezení budoucího vystěhovaného území bylo jasně dáno. Na severu tvořila hranici řeka Sázava, ze západu Vltava. Východní hranicí byla státní silnice (dnes E 55) v úseku Poříčí nad Sázavou - Bystřice a dále železniční trať k Voticím. Jižní hranici tvořila železniční trať Olbramovice - Sedlčany a její prodloužení k Vltavě (osada Bučily).¹¹²

Na základě tajných dokumentů o jednání mezi ministerstvem vnitra a pozemkovým úřadem z poloviny března 1942 byla vydána instrukce pro Okresní úřad v Benešově k zahájení příprav stěhování, které mělo proběhnout do 15. září. Součástí instrukce byl

¹⁰⁵ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 19-20.

¹⁰⁶ Mapa zabraného území nacistickými vojsky pro účely zřízení cvičiště SS za druhé světové války, viz Obrazová příloha, obrázek č. 1.

¹⁰⁷ BRANDES, D.: Češi pod německým protektorátem. Praha 1999, s. 198.

¹⁰⁸ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 20-21.

¹⁰⁹ NA Praha, MV – NR, k. 5209, sg. G 2820, Informace pro ministra vnitra ze dne 10.2.1942.

¹¹⁰ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 118, Instrukce ze dne 5.3.1942.

¹¹¹ NA Praha, ÚŘP, sg. 114-9-79, list 119, Zpráva H. Himmlera ze dne 7.3.1942.

¹¹² HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 20.

koncept vyhlášky o stěhování obcí první etapy a zákaz prodeje, nájmu či pachtování domů a bytů v dotčeném území. Instrukce také zahrnuje plán na zřízení Přesídlovací kanceláře v Benešově.¹¹³ Paralelně s touto instrukcí byl vydán příkaz zemského prezidenta Naudého, aby byla neprodleně vydána vyhláška a byly zahájeny přípravné práce.¹¹⁴

Oficiální název pro budoucí cvičiště zněl: SS Truppenübungplatz Böhmen (Beneschau), jeho velitelem se stal generálmajor zbraní SS Alfred Karrasch¹¹⁵.¹¹⁶

Celé stěhování bylo rozděleno do pěti etap a nebyly bez problémů. Neustálé změny komplikovaly první etapu, například když se obyvatelé přestěhovali do jiné vedlejší obce, která byla pozdějšími vyhláškami určena také k vystěhování. Do plánů na vystěhování zasahovali Himmler a Frank, později i nižší důstojníci SS jako představitelé vojenské správy území.¹¹⁷

Hlavním cílem budoucího cvičiště bylo využít vystěhované území jako cvičiště bojových manévrů pro vojáky SS. Podle prvotní představy měly z vnitřku území (neboli z Neveklova a nejbližšího okolí) vycházet tzv. Zielgebiete (zaměřovací území). Takto byla zaměřena oblast kolem hory Chlumu, tj. na východ, ostatní tři k Vltavě a Sázavě (směrem na obce Dalešice, Blaženice a Třebsín). Jednalo se o území dopadu cvičných střel. V těchto oblastech byl zákaz pobytu (oproti ostatním oblastem cvičiště) a povolení na vstup bylo vydáváno pouze omezeně, spíše vůbec. Jelikož domy v těchto oblastech sloužily jako cvičné terče, byly nejvíce poničeny. Dalešice se v tomto směru staly nejponičenější vesnicí po válce, ze které zůstaly jen ruiny.¹¹⁸

Na okrajích cvičiště byly zřizovány tzv. SS Hofy, které vznikaly sloučením několika usedlostí a jejich hlavním účelem bylo zajišťovat zásobování cvičiště zemědělskými produkty. Na území cvičiště se vykytovalo celkem 39 SS Houfů od soutoku Vltavy a Sázavy na jih a dále kolem cvičiště: Hostěradice, Teletín, Maskovice, Rabyně, Měřín, Nahoruby, Poličany, Radíč, Chýnov, Křepeň, Nažlovice, Líchovy, Dublovice, Příčovy, Zberaz, Luhy, Štětkovice, Minártice, Mrvice, Podolí, Zahradnice, Radošovice, Petrovice, Bezejovice,

---

¹¹³ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Záznam o poradě na ministerstvu vnitra ve dnech 11.-16.3.1942. Zmiňované vyhlášky v originále tamtéž, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Trueppenübungsplatz Beneschau – Kundmachungen.

¹¹⁴ Praha, MV – NR, k. 5224, sg. G 2825, Příkaz zemského prezidenta Okresnímu úřadu v Benešově ze dne 12.3.1942.

¹¹⁵ Fotografie Alfreda Karrasche viz Obrazová příloha, obrázek č. 6.

¹¹⁶ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 20.

¹¹⁷ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 271-299.

¹¹⁸ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 282.

Tvoršovice, Tisem, Jírovice, Příbyšice, Chvojen, Bukovany, Vatěkov, Žabovřesky, Pomněnice, Chlistov, Vidláková Lhota, Poříčí nad Sázavou, Hvozdec, Pecerady, Podělusy.¹¹⁹ Z těchto SS Hofů měly být po válce zřízeny tzv. „Gutsbezirky“, statky a pozemky pro válečné hrdiny.¹²⁰

4.1.2.1 První etapa vystěhování

První náznaky německého plánu na zřízení cvičiště pro SS jednotky byly zaznamenány v roce 1941 v Netvořicích. V Netvořicích a okolí se množily návštěvy německých pohlavářů. Na počátku roku 1942 se v kraji objevil cyklostylovaný ilegální leták, na kterém byl nakreslen plánec území, které mělo být evakuováno.¹²¹ 18. února odjela do Prahy za protektorátními ministry deputace obyvatelstva. Nic se však nedozvěděla.¹²²

Zanedlouho 14. března 1942 přichází první vyhláška o nuceném vystěhování obyvatelstva.¹²³ Vyhláška se odvolává se na článek 3 zákona č. 125 Sb. ze dne 14. července 1927 o právu státu vyvlastnit pozemky pro zřízení vojenských objektů a cvičišť a tudíž nařizuje vystěhování obyvatelstva osmi obcí a jejich osad a jedné další osady soudního okresu neveklovského. Jedná se o obce Krňany, Teletín, Vysoký Újezd s osadou Větrov, Tuchyň s osadou Maskovice, Blaženice s osadou Měřín, Dalešice, Jablonná s osadou Nebřich, Rabyně s osadou Loutí, Nedvězí a osada Vensov z obce Břežany. Všichni obyvatelé vyjmenovaných obcí a osad se museli vystěhovat ze svých domovů, a to nejpozději do 15. září 1942.¹²⁴

Již z této první vyhlášky se dalo vydedukovat, že je to teprve počátek veliké vysídlovací akce. Přestěhovalcům se totiž zakazuje stěhovat se, a to i přechodně, do pětadvaceti obcí soudního okresu neveklovského, do devíti obcí soudního okresu benešovského, do pěti obcí a jedné osady soudního okresu votického a šestnácti obcí soudního okresu sedlčanského.¹²⁵ Ještě téhož dne vydává okresní úřad v Benešově vyhlášku, která zakazuje prodej, pronájem

---

¹¹⁹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 14, 1973, s. 180.

¹²⁰ Výnos o zřizování těchto oblastí (v opise): MZA Brno, B 252, k. 65, sg. 1258, Směrnice ÚŘP.

¹²¹ HERT- CHARVÁT- PETRÁŇ- REINŠTEIN-TYWONIAK: Podblanicko proti okupantům, Benešov 1966, s. 84-86.

¹²² ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Črty z Neveklovska, Sedlčanska a Podbrdská z let 1938-1945, Příbram 1948, s. 34.

¹²³ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška o vystěhování obcí první etapy ze dne 14.3.1942.

¹²⁴ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška OU v Benešově ze dne 14.3.1942.

¹²⁵ STANĚK, Stanislav Evakuace s. 181.

staveb a stavební úpravy nemovitostí v obcích určených k evakuaci.¹²⁶ Dochází ke zřízení Přesídlovací kanceláře, která je zastoupena českým personálem, nejprve v Netvořicích, později v Čerčanech s odbočkou v Sedlčanech. Postižené obce obcházely četnické hlídky a nutily obyvatele, aby si hledali náhradní domovy.¹²⁷

V první etapě docházelo k uzavírání trhových smluv, jen výjimečně docházelo k vyvlastňovacímu řízení. Nemovitosti byly oceňovány podle přehledných oceňovacích tabulek, které byly vytvořeny pro každý soudní okres zvlášť. Nejnižší ceny byly v soudním okresu neveklovském a nejvyšší v benešovském. Hospodářské budovy měly cenu o 40-50% menší, cena pozemku klesala s počtem hektarů. Budovy byly vykupovány za 80% odhadnuté ceny. Na stěhovací výlohy bylo vypláceno 1500 K a 2% odhadnuté ceny usedlosti.¹²⁸ V této etapě si obyvatelé také mohli odvézt veškerý svůj inventář do nového bydliště, což se v dalších etapách již nesmělo, lidé museli odejít pouze s nejnutnějším vybavením. Zařízení objektů mohlo být odvezeno jen se souhlasem kompetentních orgánů cvičiště. Zanechaný inventář byl sepsán a odhadnut. Odhadní ceny byly velmi nízké.¹²⁹ Hlavní důvod byl ryze materiální, neboť v mnoha objektech využívaných nacisty chybělo bytové zařízení a toto byl nejrychlejší způsob získání inventáře.¹³⁰

25. dubna 1942 vydala Přesídlovací kancelář prováděcí nařízení k vyhlášce o stěhování. Nařízení apeluje na obyvatele, aby si našli nové ubytování. Před stěhováním musí přestěhovanci bezpodmínečně provést žňové práce, přičemž penzisté a osoby, které nejsou nezbytné ke žňovým pracím, mají započít s přesídlením ihned, aby je ukončili nejpozději do 1. srpna 1942.¹³¹

Němci se báli výtržností a sabotáží, a proto byly posíleny četnické hlídky. Zřizovaly se nové četnické stanice. Četníci spolupracovali s Přesídlovací kanceláří a dohlíželi na pořádek.¹³² Nedošlo ovšem ani k názňaku vzepření. Bylo zaznamenáno několik sebevražď výměňkářů, kteří nechtěli být na obtíž svým blízkým nebo odmítli opustit svůj domov.¹³³

První etapa byla rozšířena dalšími dvěma vyhláškami Přesídlovací kanceláře. Ze dne 16. a 21. června 1942 s rozšířením evakuace na dalších sedm obcí s jejich osadami. Byly to

---

¹²⁶ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS- Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen, Vyhláška OU v Benešově ze dne 14.3.1942.

¹²⁷ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Záznam o poradě na ministerstvu vnitra ve dnech 11.-16.3.1942.

¹²⁸ ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovanci v letech 1938-1945, s. 269.

¹²⁹ ŠKORPIL, Bohumil, Paběrky. Příbram 1948, s. 51.

¹³⁰ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 179-200.

¹³¹ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Prováděcí nařízení k vyhlášce OÚ Benešov (ze dne 14.3.1942), ze dne 25.4.1942.

¹³² NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, Příkaz ministerstva vnitra Zemskému četnickému velitelství v Praze dne 14.3.1942.

¹³³ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 23.

Podělusy, Břežany s osadou Vensov, Lešany, Hostěradice s osadou Rakousy, Hradištko s osadami Pikovice a Brunšov, Třebsín a část Kamenného Přívozu (jižně od řeky Sázavy). Touto vyhláškou bylo evakuované území rozšířeno až ke břehům Vltavy a Sázavy a protaženo k jejich soutoku.¹³⁴

S přibývajícimi vyhláškami rostla tvrdší opatření vůči přestěhovalcům. Ve druhé vyhlášce se dokonce uvádí, že: „*Budovy, části budov nebo místnosti, pokud jich je potřebí k uskutečnění stavebních prací, musí být na vyzvání velitelství SS vyklizeny již od 1. července 1942.*“¹³⁵ Současně vzrostl počet obcí, do kterých bylo zakázáno se stěhovat. Každá vydaná vyhláška byla zakončena pohružkou: „*Nedodržení tohoto ustanovení potrestá příslušný okresní úřad pokutou do 5.000 K, nebo vězením do 14 dnů.*“¹³⁶

Vydané vyhlášky hluboce poznamenaly život obyvatel postiženého kraje. Podstatně narušily stávající život lidí, kteří pracovali převážně v zemědělství, které jim poskytovalo obživu, velké komplikace jim přineslo zařizování nové existence. Jelikož se jednalo o násilnou migraci velké skupiny obyvatelstva bylo prakticky nemožné získat náhradní ubytování v blízkém okolí. Převážná většina rodin byla nucena se přestěhovat do vzdálenějších okresů. Nabídka na bytovém trhu nestačila pokrýt poptávku. Vystěhovalci sice obdrželi od Přesídlovací kanceláře dvojjazyčné potvrzení¹³⁷, v němž bylo uvedeno, že obyvatel je sice povinen vystěhovat se z území budovaného vojenského cvičiště, ale nijak je to neopravňovalo k získání nového bytu, natož hospodářství.¹³⁸ Celá situace byla navíc zkomplikována vystěhovalci z pohraničních oblastí a zákazem výstavby nových staveb z roku 1943.¹³⁹

Pouze částečně řešil tento problém dotazník Ústavu pro péči o vystěhovalce. Na základě jeho vyplnění nabízela Přesídlovací kancelář nové ubytovací prostory. Pokud se přestěhovalce rozhodl pro nabízený objekt, dostal přidělovací ubytovací list a majitel objektu ubytovací příkaz.¹⁴⁰ Tím, jak přesídlenci jezdili po celých Čechách a hledali nový domov, roznášeli zprávu o neuvěřitelné zvůli okupantů vůči obyvatelům Neveklovska, Benešovska a později i Sedlčanska. Přestěhovalci se na svých cestách setkávali s dvojí reakcí, jednak se soucitem a jednak vyvolávali v ostatních obyvatelích strach, ti se domnívali, že evakuace je masovým

¹³⁴ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 180-183. Viz také NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, složka SS – Truppenübungplatz Beneschau- Kundmachungen.

¹³⁵ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 183.

¹³⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 183.

¹³⁷ Podoba potvrzení vydávané Přesídlovací kanceláří, viz Obrazová příloha, obrázek č. 4.

¹³⁸ NA Praha, MV – NR, k. 5223, sg. G 2825, Výnos MV o zřízení PK ze dne 12.3.1942.

¹³⁹ ŠÍMA, Jaroslav: Českoslovenští přestěhovalci v letech 1938- 1945, s. 168.

¹⁴⁰ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 184.

trestem za jejich protiněmecký postoj nebo přímý odpor.¹⁴¹ S přibližováním termínu vystěhování se množily koňské potahy, aby odvezly majetek postižených i samotné postižené obyvatelstvo.¹⁴²

Všichni obyvatelé však neodešli. Zůstávali zejména zemědělci, řemeslníci či živnostníci. Ti zůstávali většinou na SS Hofech, kteří pracovali na pracovní smlouvu a předem dohodnutou mzdu. Tuto možnost využívali lidé spíše v pozdějších etapách, neboť se domnívali, že takto budou moci hlídat svůj majetek. Realita však byla jiná, mnohdy byli přesunuti na druhý konec obce nebo do sousední obce a jejich majetek byl vyvlastněn. Vystěhovaní obyvatelé je osočovali z přísluhovačství Němců, obviňovali je z poškození domů, mnohdy byli nazýváni kolaboranty. Někteří lidé zůstali i z toho důvodu, že se prostě neměli kam uchýlit (zejména v posledních etapách, kdy volných míst už téměř nikde nebylo) a také zkušenosti vystěhovaných nebyly mnohdy povzbuzující.¹⁴³

Příliš krátké byly sdělovací termíny. Mnozí lidé nestihli usedlosti ani uklidit. To potom musely dělat ženy ze sousedních (dosud nevystěhovaných) obcí za dozoru četnictva. Dle rozkazu měly být dvory, chlévy a stodoly zamety, měly zůstat čisté, dokonce bez pavučin v trámoví.¹⁴⁴

4.1.2.2 Druhá etapa vystěhování

Druhá etapa stěhování byla vyhlášena ještě před tím, než uplynula lhůta k vystěhování v první etapě. V této etapě byl vydán příkaz nacistů ponechat inventář na cvičišti. Druhou etapu vyhlásila Přesídlovací kancelář 26. září 1942. Vyhláška se týkala vystěhování těchto obcí: Chleby s osadou Dunávice, Netvořice, osada Všetice z obce Tuchyně, Chrástřany s osadami Ouštica, Benice, Lipka, Soběšovice a Černíkovice, Chářovice s osadou Dunávičky, Krusičany a osadou Buková Lhota a Vidláková Lhota, osady Mlékovice a Radslavice z obce Stranný, Pecerady s osadami Hůrka a Větrov, osada Hvozdec z obce Nespeky a osady Zbožnice, Žabovřesky a Chlistov z obce Konopiště, obec Běllice a část Poříčí nad Sázavou.¹⁴⁵

---

¹⁴¹ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 24. KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. SVPP 27, 1986, s. 295.

¹⁴² Jen Vysokým Újezdem projelo v době od 7. do 14. září 1942 825 povozů. ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948, s. 35.

¹⁴³ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 184.

¹⁴⁴ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 27.

¹⁴⁵ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 2. etapy ze dne 26.9.1942.

21. října 1942 vydala Přesídlovací kancelář další vyhlášku s příkazem vystěhovat část Benešova západně od železniční trati.¹⁴⁶ Ve vile Katuška blízko Konopiště bylo zřízeno velitelství gestapa, ve kterém nacisté vyslýchali a mučili zajatce.¹⁴⁷

10. června 1942 vydala Přesídlovací kancelář vyhlášku o vystěhování Sedlčan. Ovšem Sedlčany nebyly nikdy v plánech, to svědčí o pozdější korekci plánů.¹⁴⁸

4.1.2.3 Čtvrtá etapa vystěhování

Vyhlášení čtvrté etapy došlo dříve než k vyhlášení třetí etapy, přesně o čtyři dny.¹⁴⁹ Bylo to 24.6.1943. Vystěhování se týkalo 11 obcí s osadami a 4 obce částečně: Hořetice s osadami Brdečný, Hůrka a Hodětice, Suchdol, Prosenická Lhota s osadami Bříšejov, Prosenice a Luhy, osada Chrastava z obce Štětkovice, Červený Hrádek (část severně od dráhy) s osadami Lhotka a Vítěz, Dublovice (část severně od státní silnice Sedlčany - Příbram), osada Buzice z obce Svatý Jan, Líchovy s osadami Bučily a Zvírotice, Křepeň, Nažlovice s osadami Hluboká, Oboz a Chlum, Radíč s osadami Hrazany a Žďár, Kňovice s osadami Kňovičky a Ouští, Příčovy, Sestrouň s osadami Hradištko a Zberaz, Osečany s osadou Velběhy. V této etapě rovněž řemeslníci a živnostníci nebyli ve větším rozsahu vystěhováni.¹⁵⁰ Byl to výraz mobilizace co nejvíce sil do zbrojního průmyslu, který se koncentroval především v tunelech posázavské dráhy a v Týnci nad Sázavou.¹⁵¹

4.1.2.4 Třetí etapa vystěhování

28. června 1943 vydala Přesídlovací kancelář v Čerčanech vyhlášku o třetí etapě vystěhování. Jednalo se o vystěhování 17 obcí s osadami: Nesvačily s osadou Petrovice, Tvoršovice s osadou Mlýny, Jírovce s osadami Chvojen, Jarkovice, Semovice a Hůrka, Tisem, Příbyšice s osadou Kožlí, Neštětice s osadami Doloplazy a Chvojínek, osada Dubovka z obce Neveklov, Stranný s osadami Břevnice, Zádolí, Borovka, Zárybnice, Hůrka- Kapinos,

¹⁴⁶ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 2. etapy ze dne 21.10.1942.

¹⁴⁷ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. In: SVPP 1, 1957, s. 31.

¹⁴⁸ NA Praha, MV – NR, k. 5228, sg. G 2827, Doplnění výnosu ministerstva vnitra (ze dne 12.3.1942) ze dne 8.6.1943.

¹⁴⁹ Jedná se pouze o označení etap. Při korekcích původního plánu byly jednotlivé oblasti označeny pořadovými čísly, číslování etap tedy neodráží jejich pořadí, odráží pouze původní plán, který se změnil vzhledem ke konkrétním podmínkám. SEJK, David: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a Vyškovsku. Masarykova univerzita v Brně, FF, 2005, s. 51.

¹⁵⁰ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 4. etapy ze dne 24.6.1943.

¹⁵¹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 186.

Spolí a Tloskov, Živohošť (na pravém břehu Vltavy, tedy dnes zatopená oblast Slapskou přehradou a část dnešní obce Nová Živohošť), s osadou Ústí, Nahoruby s osadou Poličany, Krchleby s osadou Lhotka, Vlkonice s osadou Strážovice, Zderadice s osadami Mstětice, Záhoří, Řehovice, Tikovice a Vráce, Zahradka s osadami Zálesí 2. díl, Bezejovice, Libeč, Zaječí a Dlouhá Lhota, Křečovice s osadami Skrýšov a Zhorný, osada Paseky z obce Osečany, Konopiště s osadou Pomněnice, část Bystřice na západ od dráhy. Ve zvláštním odstavci této vyhlášky bylo dále uvedeno, že do 1. září 1943 se mají vystěhovat obyvatelé města Neveklova kromě zemědělců.¹⁵²

Jak uvedl přednosta Přesídlovací kanceláře dr. Šrajer, třetí etapa byla největší přesídlovací akcí v rámci protektorátu. Dokončena byla několik dní před stanoveným termínem a proběhla bez komplikací.¹⁵³

4.1.2.5 Pátá etapa vystěhování

Poslední etapa byla vyhlášena 2. července 1943 v Čerčanech, ale pouze s neurčitým datem jaro 1944. Konečné hranice a termín vyklizení byly stanoveny vyhláškou Přesídlovací kancelář z 24. listopadu 1943. Vystěhováno mělo být dalších 8 obcí s osadami a další 4 osady. Jednalo se o: Maršovice s osadami Podmaršovice a Zálesí 1. díl, Drachkov s osadou Zahořany, Božkovice s osadami Radošovice a Tožice, Rudoltice s osadami Hůrka, Libohošť a Manělovice, Šebáňovice s osadami Sedlečko a Strnadice, Vrchotovy Janovice s osadami Braštica, Janovice a Mrvice, Minartice s osadou Sledovice, Štětkovice s osadou Bořená Lhota, osada Klimětice z obce Prosenická Lhota, osada Slavkov a Podolí z obce Křešice, osada Zahradnice z obce Olbramovice. Konečná stěhovací lhůta byla stanovena do 1. dubna 1944.¹⁵⁴ Toto datum je posledním datem stěhování, válečné události zabránily dalším evakuacím.¹⁵⁵

Rozloha evakuovaného území činila cca 44 000 hektarů.¹⁵⁶ Z obcí se mělo vystěhovat celkem 29 821 obyvatel. Reálně se vystěhovalo 17 647 obyvatel a 12 184 obyvatel zůstalo ve vysídleném území na práce, převážně u SS dvorů.¹⁵⁷

¹⁵² NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška o stěhování obcí 3. etapy ze dne 28.6.1943.

¹⁵³ NA Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Týdenní zpráva PK ministerstvu vnitra ze dne 31.12.1943.

¹⁵⁴ Praha, MV – NR, k. 5222, sg. G 2825, Vyhláška PK o vystěhování 5. etapy ze dne 24.11.1943.

¹⁵⁵ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 189.

¹⁵⁶ Plocha stanovena S. Staňkem kartometrií z německých úředních map i součtem rozloh obcí nebo jejich částí.

¹⁵⁷ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 188.

4.1.3 Situace v zabraném území

Vojenských velitelem cvičiště se stal Alfred Karrasch a správním civilním šéfem cvičiště Rakušan dr. Glaser, který byl 15. července 1943 nahrazen důstojníkem SS dr. Wildnerem.¹⁵⁸

Došlo ke zřízení represivního a dohlížecího aparátu. V srpnu 1942 byla zřízena německá četnická stanice v Benešově, o rok později bylo zřízeno deset jejích poboček na hranicích evakuovaného území, v Týnci nad Sázavou, Jírovicích, Kamenném Přívoze, Rabyni (dnes Stará Rabyně), Sedlčanech, Vrchotových Janovicích, Křepenicích, Staré Živohošti, Vatěkově a Tožici.¹⁵⁹

V březnu roku 1943 byla zřízena služebna gestapa v benešovské vile „Katuška“ a v lednu 1944 pobočka Německé kriminální policie.¹⁶⁰ Četnické hlídky bylo možné zaznamenat například na mostech, a to z důvodu, aby si obyvatelé pozdějších etap nemohli stěhovat inventář.¹⁶¹ Velice často docházelo k výslechům. Nejobávanějšími stanicemi byly v Živohošti, Jírovicích a ve Vatěkově. V Jírovicích působil nejobávanější četník Uhlfigg, který získal řadu kolaborantů. V centru cvičiště působil polní četnictvo SS Feldgenarmie, lidově řečeno „cintáci“ kvůli svým plechovým pultměsícům s nápisem SS Feldgenarmie, které nosili zavěšené na krku.¹⁶² Nárůst kontroly obyvatel se zvyšoval s příchodem tajných zpráv, že nepřítel vyslal agenty, aby sabotovali a narušili chod cvičiště. Lidé byli nuceni podle vyhlášky hlásit každého podezřelého, pokud by tak neučinili, hrozili by jim vysoké tresty, i trest smrti.¹⁶³

Jak již bylo zmíněno, v březnu 1943 byla zřízena pobočka gestapa přímo v Benešově ve vile „Katuška“. Zahrnovala velký územní obvod (9 soudních okresů a území cvičiště zbraní SS). Benešovská služebna gestapa byla tzv. venkovskou pobočkou (Aussendienststelle) pražské úřadovny. Pobočka gestapa v Benešově byla poté ještě rozšířena územně o okres Sedlčany a Příbram. Gestapo využívalo budovy soudní věznice a Fulínovy vily na Červených Vrškách, hlavním vyšetřovacím místem však byla vila Katuška (nyní v Konopišťské ulici č. 3). Zde byla ve sklepě zřízena mučírna, vybavená kruhy ve zdi, ocelovými karabáči a dalšími

---

¹⁵⁸ NA Praha, MV – NR, k. 4954, sg. B 8109, Záznam ministerstva vnitra o ustanovení dr. Wildnera vládním komisařem pro vysídlené obce cvičiště zbraní SS Böhmen ze dne 15.7.1943.

¹⁵⁹ KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27, 1986, s. 282.

¹⁶⁰ Tamtéž 189-191.

¹⁶¹ PAVELKA, Jan: Lidé bez domova. Vzpomínka pamětníka na vystěhování Sedlčan v roce 1943. Sedlčany 1978, s. 19.

¹⁶² HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 24-27.

¹⁶³ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 24-27.

mučícími nástroji hitlerovského sadismu.¹⁶⁴ Příkladem krutostí, kterých se dopouštěli členové benešovského gestapa při výsleších, dokládá protokol sepsaný po válce na základě výpovědi svědkyně, který líčí výslech pana Vojtěcha Komendy, jehož syn provedl sabotáž na strojích v továrně pro nuceně nasazené v Německu, utekl zpět do Čech a skrýval se pod Senohraby v chatové oblasti. Gestapo vyšetřovalo jeho otce a podezíralo ho z ukrývání syna.¹⁶⁵

Přesídlovací kancelář zhotovovala seznamy vystěhovalců, které byly pouze v německém jazyce a sloužily pro úřední účely ihned po evakuaci. Všichni obyvatelé byli zaznamenáni podle domovních čísel. Každá politická obec vždy začínala od čísla jedna. Každý člověk dostal přiřazeno vlastní pořadové číslo, poté následovalo jméno, číslo popisné, nová adresa a pokud obyvatel v území zůstal, připisovala se poznámka „bleibt“ neboli zůstavší. Těchto lidí, zejména v posledních fázích stěhování přibývalo, neboť obyvatelé stále obtížněji sháněli nové domovy. Dalším důvodem setrvání na svém území byly zvraty válečných událostí, zejména po bitvě u Stalingradu. Lidé se domnívali, že válka již nebude dlouho trvat, a tak nemá cenu se stěhovat. Ti, kteří zůstali, obdrželi od velitele SS legitimace.¹⁶⁶

Ti, kteří byli vystěhováni a chtěli vstoupit na území cvičiště, mohli tak učinit pouze na zvláštní povolení či odůvodněnou žádost (například pohřeb). Povolenka stála 5 K, obsahovala přesnou cestu a čas pobytu. Po návratu se povolenka vracela vydavateli.¹⁶⁷

Po zabrání území a odchodu většiny obyvatel se rozhodovalo o osudu jednotlivých vesnic. Některé vesnice byly upraveny pro účel ubikace armády, jinde vznikly účelové stavby. V Nesvačilech bylo zřízeno letiště, v Tvoršovicích tankový park a skladiště munice. V Pikovicích též vzniklo skladiště munice. Domy ve střední části cvičiště byly vybírány za cíle. Při ostré střelbě obyvatelé měli zákaz vycházet často od předchozího odpoledne až do rána následujícího dne. Zůstavší obyvatelé se též podíleli například na budování skladišť (ve Tvoršovicích), na kopání protitankových příkopů kolem celého cvičiště, na výstavbě nových komunikací, elektrického vedení apod. Když obyvatelé na fyzicky namáhavou práci nestačili, byli na tuto práci přiváženi trestanci, hlavně utečenci z pracovního nasazení v říši, kteří byli ubytováni přímo v místě probíhající práce, později bylo pro trestance zřízeno několik koncentračních táborů v blízkém okolí.¹⁶⁸

Co se týče industriální výroby, tato oblast není typicky industriální, přesto se zde vyskytovalo několik podniků. Nacházely se na okraji cvičiště a jejich chod a výroba nebyly

---

¹⁶⁴ HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef –REINŠTEIN, Čeněk –TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.

¹⁶⁵ Viz Obrazová příloha, obrázek č. 9.

¹⁶⁶ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 189-191.

¹⁶⁷ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 189-191.

¹⁶⁸ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 191-192.

výrazně narušovány. Podniky se nacházely v Bystřici, Benešově, Týnci nad Sázavou, Nespekách, Kamenném Přívozu a v Poříčí nad Sázavou. Bylo zde zřízeno i několik polesí, zejména ve Frýdku u Benešova, Křepenicích, Radíči, Hradišťku, Jablonné, Drachkově a Bukovanech. Mezi zvláštnost lze zařadit chov karakulských ovcí v Tloskově, kdy pro tento účel bylo do Neveklova dopraveno několik ruských pastýřů i s ovceci z okupovaných území SSSR.¹⁶⁹

Nejen civilní obyvatelé, ale také nacisté se potýkali s problémy a rozpory, zejména mezi nacistickými orgány. Byly to například konfrontace mezi civilní (hospodářskou) a vojenskou správou cvičiště. Vydávané rozkazy byly často neodborné, neekonomické a vzájemně si odporující. Například vydání příkazu v Nahorubech k vykopání jam na píci, ovšem jiný úředník nařídil okamžitě jejich zasypání. Taktéž SS Hofy nefungovaly podle původní představy. Občas přijela kontrola a nastal veliký poprask. Všude bylo nutné uklidit a dát vše do pořádku.¹⁷⁰

I přes probíhající válečné konflikty, vystěhovaní obyvatelé se do vsí vraceli, jak jen to bylo možné. Jejich kontakty nebyly zcela přerušeny. Nasvědčuje také tomu událost z 15.8.1943, kdy se konalo velké setkání vystěhovalců o netvořické pouti. Sjelo se několik set lidí do blízkosti evakuovaného území na zahradní slavnost, kterou doprovázela kdysi slavná lešanská kapela.¹⁷¹

4.1.4 Tábory

Na území cvičiště se vyskytovalo několik táborů, vyskytovaly se zde tři druhy táborů: tzv. Sonderlager, Eriehunglager a tábory pro politické vězně.

Sonderlager

Tyto tábory byly určeny pro židovské míšence nebo pro manželky židovek. Tábor tohoto typu byl nejprve zřízen ve Vrchotových Janovicích a roku 1944 byl přesunut do Bystřice, kde byl umístěn na dohled železniční trati¹⁷². Podmínky v těchto táborech nebyly tak kruté oproti jiným táborům. byl jmenován Důstojník SS Ernst Maurer byl jmenován velitelem tábora. Tábor tvořilo sedm baráků a kuchyně s jídelnou, celkem zde pobývalo kolem 1500 mužů,

---

¹⁶⁹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 190.

¹⁷⁰ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 26-27.

¹⁷¹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 195.

¹⁷² Fotografie koncentračního tábora v Bystřici a kuchyně koncentračního tábora v Bystřici, viz Obrazová příloha, obrázky č. 10 a 11.

kteří vykonávali práce v okolí. Za existence tábora dva muži zemřeli přirozeně, bez cizího zavinění, další dva byli dopadeni při útěku a popraveni.¹⁷³

Erziehungslager

Erziehungslager označovaly výchovné tábory, které byly v první řadě určeny pro uprchlíky z pracovního nasazení v říši. V dalších letech zde byli umisťováni říšské kriminální živly, následně pak i pro válečné zajatce. Tyto tábory na ve vystěhovaném území nacházely v Jírovicích, Lešanech- Břežanech, Bukovanech a Tvoršovicích. Vězni zpravidla byli oděni to hnědého oděvu. Nosili hnědý režný oděv a dřeváky a bývali nasazováni na nejtěžší práce. Například pracovali ve skladu munice ve Tvoršovicích, kde bourali budovy. Vězni z Lešan-Břežan například pracovali na výstavbě silnice a vodovodu. Vězni z Bukovan museli chodit pracovat v doprovodu četnictva do Čerčan na dráhu nebo do SS Hofu.¹⁷⁴

Tábory pro politické vězně

Chlum u Nažlovic

Jednalo se o mezinárodní kárný tábor SS. Byl největší a čítal až 1800 vězňů. Tento tábor se skládal z osmi baráků, který obývali vězni, strážci pak zabrali vesnici, kde žili spolu s několika lidmi, kteří zde zůstali. Lihovar za vesnicí, postavený za první republiky a dobře prosperující, byl přeměněn na vězení. Nacházelo se zde 30 nevytápěných cel, ve kterých museli vězni přes den stát a lůžko směli použít pouze v noci. Jedna z cel sloužila k čekání odsouzeného na popravu. Popravy se konaly každý pátek na louce před parkem a údajně na ně přijížděl i K.H. Frank. Do devíti hodin bylo v celé obci zakázáno vycházet, dokonce bylo zakázáno dívat se z okna. V lihovaru byly později zřízeny tři kremační pece, ale nebyly nikdy použity.¹⁷⁵

Hradištko

Tábor Hradištko byl zřízen v roce 1943 a sloužil pro politické vězně všech národností. Hradištkem prošli Italové, Rusové, Španělé, Poláci, Němci a čtyři Češi. V táboře se nacházelo asi 500 vězňů, kteří pracovali na silnicích, vodovodech, kanalizacích, kopali protitankové příkopy apod. Svědectví o tomto táboře dokládá autobiografie Rémy Tessonneaua Jacques, I´ami d´Achille, vydaná v roce 1946 v Paříži. Jacques jako organizátor zahraničních letců v Paříži byl zatčen a dostal se přes tábory Buchenwald a Flossenburg až do Hradištku. Jacques uvádí, že na Hradištku byl menší příděl potravy než v Buchenwaldu, ale

---

¹⁷³ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 127.

¹⁷⁴ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 192.

¹⁷⁵ DVOŘÁK, J.- PEŠKA, Z.- FIERLINGER, Z.: Neveklovsko žaluje. Praha 1947, s. 15-20.

vězni mohli za doprovodu esesmanů žebrať a zůstavších lidí (později žebřali i sami esesmani). Při takovýchto cestách uprchlo mnoho vězňů, a tak odpověď bylo přitvrzení ve vedení tábora, které je zodpovědné za více než stovku mrtvých. 20.4.1945 byli vězni odesláni z tábora a byli nuceni jít pěšky do Měchenic. V Měchenicích čekali několik dní na vlak, než se uvolní tunely posázavské železnice. Tehdy ještě několik vězňů zemřelo.¹⁷⁶

4.1.5 Osvobození

Rozklad mocenských složek i cvičiště se začal projevoval už počátkem roku 1945. Důkazem toho je několik sebevražd důstojníků SS a žebřající esesmani v okolí. Takovýto stav je zvláště výhodný pro odbojové činnosti, ovšem na vystěhovaném území byl odboj spíše spontánní a individuální a tím méně účinný. Projevoval se hlavně podporou vězňů nebo podával a šířil informace. Pouze v Minarticích byla zřizena pobočka ilegální organizace v Borotíně s napojením na KSČ, ovšem do této organizace se dostal konfident gestapa a organizace byla následně zlikvidována. 3.3.1945 vybuchl sklad třaskavin v Semovicích. Šlo patrně o sabotáž ze strany Čechů, kteří byli ve skladu zaměstnání. 3.5.1945 došlo k výbuchu bunkru s italskou municí v Pikovicích. Počátkem května byly mocenské složky zcela v rozkladu. Koncentrační tábory začaly být odtransportovávány. Vězni z koncentračního tábora Hradištko a Janovice šli pěšky do Olbramovic, odtud byli přidávány k transportu do Osvětimi, který byl o pár dnů později osvobozen u Kaplice.¹⁷⁷

Ještě 1. května 1945 bylo zabito 87 vězňů v Olbramovicích a Křešicích¹⁷⁸. Jednalo se o vězně, kteří byli převáženy nejprve do Křepeň, pak nákladními auty koncem dubna do železniční stanice Měchenice, dále pak ve vagónech spolu s vězni z Hradištko do Prahy a odtud zpět do stanice Olbramovice. Transport se zastavil pod Křešicema. Na návsi se tehdy pohybovalo asi 100 vězňů z vlakového transportu v trestaneckých oblecích v doprovodu strážů, neboť jim bylo dovoleno, dojít si vyprosít potravu od zdejších obyvatel. Současně však přijelo nákladní auto s vojáky SS od Sedlčan a v domněnání, že vězni uprchli, začali po vězňích střílet. Jen v Křešicích bylo postřeleno 27 vězňů.¹⁷⁹

Z benešovského cvičiště měla zaútočit na Prahu vojska tankové divize SS Wallenstein. 5.5. se vydala část po silnici Benešov – Praha a část po železnici. Ještě toho večera revoluční rozhlas vybízí všechny ke kladení překážek této koloně. Divize, která postupovala po silnici

¹⁷⁶ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 121-127.

¹⁷⁷ HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 35-36.

¹⁷⁸ Viz Obrazová příloha, obrázky č. 12 a 13.

¹⁷⁹ ROBEK, A.: Lidé bez domova. Praha 1980, s. 117-118.

dorazila až na jižní okraj Prahy. Druhá divize, která se vydala po železnici z Týnce nad Sázavou a přepravovala výzbroj, ovšem daleko nedojela. Trať za Čerčany byla poškozena a vlak zůstal zablokovaný při couvání v Tužince. Trať mezi Benešovem a Prahou byla na čtyřech místech poškozena, stalo se tak v Říčanech, Stráncích, Mnichovicích a v Mrači (v Tužince).¹⁸⁰ 8. května 1945 uprchl Karrasch do amerického zajetí.¹⁸¹

6. a 7. května došlo k poslednímu incidentu v Živohošti. Trestný oddíl SS, který tam byl poslán po vzniku MNV a vyvěšení vlajek, zabil 8 lidí a 4 zranil. 9. května se Rudá armáda dostává do Prahy a Němci neorganizovaně prchají za západ, do amerického zajetí. Ze cvičiště prchají po hlavním tahu Neveklov – Křečovice – Sedlčany – Příbram. Na tomto úseku zanechávají prchající Němci zbraně, vozidla i zboží. 11. května se dostává Rudá armáda do Živohoště.¹⁸²

4.1.6 Návrat a rekonstrukce

Již 8.5.1945 vydal Národní výbor v Benešově vyhlášku, která zakazovala návrat vystěhovalcům na území cvičiště a to především z bezpečnostních důvodů. Zemský národní výbor v Praze se snaží o ponechání území ve státním majetku, přesto k návratu již docházelo. První návrhy na pozdější využití počítají se zřízením intenzivního zemědělství, dále by se mělo navázat na přerušenu tradici jahodářství a oblast by měla být také využívána k rekreačním účelům. Tyto plány a další budoucí jednání s ONV Benešov však byly zastaveny a upustilo se od nich díky mohutné vlně navrátilců. Do popředí zájmu se dostávala otázka materiálního nedostatku cvičiště, na kterém se nacházeli navrátilci, příslušníci Rudé armády, zajatci a ranění. Byla zřízena Národní správa zemědělských podniků bývalého cvičiště Benešov a ta rozhodla, že na zdejším území v roce 1945 bude sklizeň zajištěna kolektivně a poté proběhne parcelace pozemků. V návrhu Národního výboru v Benešově z léta roku 1945 je požadováno nějaké legislativní zakotvení řešení situace a poskytování náhrad navrátilcům, neboť stávající zákonné normy (Dekrety prezidenta republiky č. 5 a 11/1945 Sb.) jsou svými formulacemi obecné a neberou ohled na specifickou situaci cvičiště. Jednání mezi ONV a příslušnými ministerstvy jsou bez výsledku. Zcela jistě se jednalo o snahu vlády znevýhodnit cvičiště z důvodu jednání o osídlení pohraničí.¹⁸³

¹⁸⁰ GÖRTLER, M.: Květen 1945 na středočeských železnicích. In: SSH 15, 1980, s. 38.

¹⁸¹ STANĚK, Stanislav: Evakuace území mezi Vltavou a Sázavou za okupace. SVPP 14, 1973, s. 196.

¹⁸² HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 37.

¹⁸³ HOFFMANNOVÁ, J.: Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. SVPP 28, 1987, s. 263-267.

Už 10.5.1945 se začali vystěhovalci vracet do svých domovů. Vesměs byly jejich domy pobořené, okna i dveře vyražené. Co mělo nějakou cenu a šlo odvézt, bylo pryč. Pole byla zpustošena, studny otrávené, oblast zaminována a plna granátů. Mnozí začínali „s holýma rukama“. Z nálezu Zemského národního výboru v Praze vyplývá, že v důsledku evakuace Neveklovska, Benešovska a Sedlčanska bylo zcela zničeno 188 domů, velmi těžce poškozeno 296 obytných budov, těžce poškozeno 2 475 budov¹⁸⁴, zničeno 264 studní, kilometry kanalizace a elektrického vedení. Velmi poškozeny byly cesty a kostely.¹⁸⁵

15.8.1945 byla zřízena traktorová stanice v Tloskově za účelem pomoci při rekultivaci zanedbaných pozemků, zejména v oblastech Zielgebiet. Traktory byly pořízeny z akce UNRPA. Prvním příkazem pro traktorovou stanici bylo vyčištění obcí od munice. Poté mohla být uskutečněna orba a takto upravené pozemky měly být předány k dalšímu využití. Na územích, kde platilo nebezpečí zaminování se oralo pluhem na řetězu a s ocelovým pancířem z tanku mezi pluhem a traktorem.¹⁸⁶ Stanice disponovala celkem 35 traktory, které obsluhovali němečtí zajatci z řad SS. Za svou práci byli často odměňováni. Oralo se velmi intenzívně. Začínalo se ze tří hlavních center, z Tloskova, Krusičan a Blaženic. Dalším úkolem stanice bylo půjčování strojů i s řidiči k odůvodněným soukromým účelům. V květnu 1947 se uskutečnila inspekční cesta ministra zemědělství a konstatovala, že zemědělci dost obdělávají sami a bylo tedy rozhodnuto, aby se většina strojů přesunula do nově zřizovaných traktorových stanic v Konopišti, Vlašimi a Voticích.¹⁸⁷

V únoru 1946 se konala návštěva vládní delegace pod vedením předsedy vlády Z. Fierlingera. Vládě byl předložen benešovským ONV přehled nejnnutnějších potřeb obyvatelstva¹⁸⁸, opět je zde předložen požadavek vydání konkrétnějších zákonných norem a upozornění na materiální nedostatek. Při této návštěvě zazněla důležitá zásada náhrady škod: „... nejedná se o válečné škody v pravém slova smyslu, ale o znehodnocení majetku, ke kterému došlo vyvlastněním. Nelze tedy majetek pouze vrátit, ..., je nutné zajistit finanční prostředky na jeho obnovu.“¹⁸⁹ Na základě těchto požadavků uvolnila vláda 30 milionů korun, které byly určeny na materiální potřeby a zřídila Koordinační výbor pro obnovu území bývalého cvičiště SS Benešov, který přebíral část agendy ONV (zejména obnova hospodářství a infrastruktura) a jeho hlavním úkolem byla koordinace všech akcí spojených s cvičištěm. V roce 1947 Osidlovací úřad při ministerstvu zemědělství přejímá vedení restitučních

¹⁸⁴ Pro ilustraci, viz Obrazová příloha, obrázky č. 18, 19, 20, 21, 22, 23.

¹⁸⁵ MĚCHURA, V.: Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná. 65 let od vysídlení části středních Čech. Klub českého pohraničí, o.s., s. 14-15.

¹⁸⁶ DRAHORÁD, G.: STS začíná. In: Roky a lidé, Benešov 1965, s. 30-31.

¹⁸⁷ TITĚROVÁ, I.: Počátky a vývoj STS na Benešovsku. In: SVPP 22, 1981, s. 95-97.

¹⁸⁸ NA Praha, MV – NR, k. 5237, i. č. 3359, sg. G 6171, Zpráva ONV Benešov pro vládu ČSR ze dne 19.2.1946.

¹⁸⁹ NA Praha, MV – NR, k. 5237, i. č. 3359, sg. G 6171, Zpráva ONV Benešov pro vládu ČSR ze dne 19.2.1946.

pohledávek a pomalu napravuje rozpory mezi faktickou a knihovní držbou nemovitostí.
V roce 1953 je zrušen jako nepotřebný.¹⁹⁰

---

¹⁹⁰ HOFFMANNOVÁ, J.: Poválečná obnova území bývalého cvičiště zbraní SS Benešov. SVPP 28, 1987, s. 268-271.

4.2 Odboj a revoluce v životních příbězích

4.2.1 Jaromír Jech: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska

Folklorista Jaromír Jech jako první ve sledovaném území Neveklovska zaznamenal vzpomínky o okupaci, odboji a osvobození, které začal v roce 1949 v podobě rozsáhlých etnografických výzkumů. Na základě těchto výzkumů vychází nejprve studie *O lidských dokumentech z Neveklovska*¹⁹¹ a poté stať *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*, vydaná v časopise *Český lid* 52, v roce 1965¹⁹². Jech po válce v letech 1949 až 1950 zachytil rozhovory 160 narátorů ze 120 vesnic a podává tak ve svých dílech nejkomplexnější a nejautentičtější obraz vzpomínek z Neveklovska. Terénní výzkum realizoval těsně po válce, tedy v době, kdy vzpomínky narátorů byly živé, mnohdy traumatizující a celé Neveklovsko se vzpamatovávalo z poválečných útrap a procházelo velkou rekonstrukcí. Jech je vystudovaným etnologem a ke zdejšímu kraji byl vázán svým nedalekým rodištěm.¹⁹³ Jeho aktivní snaha dalšího zmapování a rozšíření vzpomínkových vyprávění také dokazuje opakovaný terénní výzkum, který Jaromír Jech provedl na Neveklovsku po dvaceti letech od svého prvního výzkumu.

Výzkumy Jaromíra Jecha po válce shromažďovaly výzkumný materiál v podobě svědeckých výpovědí. Jak sám autor říká, po osvobození vycházelo poměrně mnoho dokumentární publikace¹⁹⁴, knihy reportáží¹⁹⁵ nebo paměti francouzského vězně z koncentračního tábora Hradištko¹⁹⁶. Objevily se pokusy o úplný a celkový obraz vystěhování Neveklovska.¹⁹⁷ Ovšem výpovědi svědků v sobě skrývají zcela jiný rozměr. Při poslechu vyprávění, jakoby fakta najednou nabývala na barevnosti, plastičnosti a dynamičnosti. Před posluchače vystupuje skutečný život s celou svou tragikou daleko působivěji, než v literárních dílech, ve kterých je realita posouvána do umělecké polohy.¹⁹⁸ Čtenáři nabývají pocitu, že slyší opravdu něco úplně nového, neznámého, a snad i nenapsaného. Zřejmě je to proto, že všechny uveřejněné práce buď zapadly v množství

¹⁹¹ JECH, Jaromír: *O lidských dokumentech z Neveklovska*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957.

¹⁹² JECH, Jaromír: *Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska*. *Český lid* 52, 1965.

¹⁹³ Jaromír Jech se narodil ve Václavících u Benešova.

¹⁹⁴ DVOŘÁK, J.- PEŠKA, Z.- FIERLINGER, Z.: *Neveklovsko žaluje*. Praha 1947.

¹⁹⁵ ŠKORPIL, Bohumil: *Paběrky. Črty z Neveklovska, Sedlčanska a Podbrdsko z let 1938-1945*, Příbram 1948.

¹⁹⁶ TESSONNEAU, Rémy: *Jacques, l'ami d'Achille*, Paris 1946.

¹⁹⁷ HERTL, Jan: *Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945*. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957.

¹⁹⁸ HORST, Bernard: *Pomocník Homolka*. *Nový život* 1954, s. 362-375. – STEHLÍK, Miloslav: *Mordová rokle*. Praha 1950. – SVATOŠ, Bedřich: *Poslední městečko*. Praha 1948. – VRLOVÁ, Markéta: *Psané skály*. Brno 1949.

dokladového materiálu o druhé světové válce, z důvodu nedostupnosti tohoto materiálu či jeho šíření pouze v malé, regionální oblasti.¹⁹⁹

Jech se ve svých výzkumech nesnaží napsat historickou studii, ta již existovala. Po bližším srovnání došel k závěru, že výpovědi narátorů nijak neodporují datům z úředních a jiných dokladů, ale naopak je v mnohém ještě doplňují a konkretizují. Získané reminiscence by tedy po náležité kritice mohly být dobrým pramenem pro historiky, neboť nabývají charakter dokladu.²⁰⁰

Jech ve svých záznamech zdůrazňuje specifikum života ve vysídleném Neveklovsku, a to zvláštní povahou odboje proti okupantům. Na území se nacházelo několik koncentračních táborů. Jech zachytil výpovědi lidí, kteří většinou nesměli prostor cvičiště opustit a byli nuceni zde pracovat, zejména jako zemědělství dělníci na SS Hofech. Zaznamenává příběhy o jednotlivých lágrech, o utrpení vězňů, příběhy zběhů apod. Hnutí odporu mělo v této lokalitě většinou živelný a individuální ráz, který se projevoval například v pomoci partyzánům a vězňům z koncentračních táborů. U Minartic se vyskytovaly menší úkryty, které sloužily k přechovávání příslušníků jiných národností uprchlých z tábora, u koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích byly vybudovány partyzánské skrýše. Lid podporoval i armádní zběhy nebo jim alespoň neskrývaně projevoval své sympatie.²⁰¹

Jech zdůrazňuje, že zaznamenané texty je nutné zároveň posuzovat jako vypravěčský akt, jako výsledek vypravěčského procesu, a proto pro jejich interpretaci je kompetentní folkloristika. Jechovo pojmenování „lidské dokumenty“ je také folkloristicky opodstatněné. Poprvé se tento pojem objevil na přelomu 19. a 20. století u Augusty Šebestové ve sběratelském díle²⁰². Od této doby se výraz „dokument“ objevuje v národopisných pracích. Podle Jecha, výhodou pojmu „lidský dokument“ je skutečnost, že lze do něho zahrnout rozmanité promluvy, které se týkají různých stránek lidového života, slovních projevů, od každodenních projevů konverzace přes vlastní etnografický materiál až po folklórní skladby. Za „lidské dokumenty“ z Neveklovska považuje zdařilá vyprávění, ale i kusá sdělení značně individuálního rázu neboli útvary, které se nachází na okraji folklóru. Pořízené záznamy by bylo možné zařadit do kategorie vyprávění ze života (vzpomínkové vyprávění či memorát), ale na základě výše uvedených vysvětlení by tento termín nevyhovoval, neboť by nevystihoval obsahovou závažnost, která je ukryta ve slově „dokument“. V pojmu se ne vždy

---

¹⁹⁹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144.

²⁰⁰ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 145.

²⁰¹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144.

²⁰² ŠEBESTOVÁ, Augusta: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky. Olomouc 1900.

objevuje svědectví, ale je mnohdy důležitým dokladem a ve vztahu k textům i důležitým dokladem o důležité události.²⁰³

Jech uvádí, že příběhy, které obyvatelé Neveklovska prožili jako přímí účastníci, se staly pevnou součástí jejich života. K příběhům se při různých příležitostech vrací, například při vzájemných návštěvách nebo při náhodných schůzkách s někým cizím. Tyto příběhy zatlačují do pozadí starší příběhy (tradiční, zděděné), pokud ještě žily v pamětech. Pověrečné povídky a jiné rozprávky, které se pojí k určitému místu, byly válečnou tematikou odsunuty na okraj zapomnění. I když jinde pověrečné povídky vykazovaly značnou životaschopnost, na Neveklovsku se objevovaly již sporadicky. Výskyt tradičních skladeb nebo jejich zlomků, i když třeba sporadicky nebo přes jejich dočasný útlum, připomínají, že vypravěčské schopnosti nevznikají z ničeho, ale že se rodí na základě rozmanitých tradičních druhů. „Čili: že přednes i zcela „netradičních“ podání, jakými jsou vzpomínky vážící se k zabranému území a mezi nimi zejména také zdařile komponovaná vyprávění o odboji a revoluci, předpokládá existenci epické tradice.“²⁰⁴ Narátoři vzpomínek se učí vyprávět na základě přejatých vypravěčských vloh od rodičů či prarodičů, kteří jim vyprávěli pověsti, povídky ze života nebo pohádky a také na základě četby. Opakovaným reprodukováním stejných projevů se ústní projev řečníka zdokonaluje a fixuje.²⁰⁵

Jech dodává, že to vypadá, jako když tradiční povídky pomáhaly formulovat lidské dokumenty, ale mezi oběma vrstvami existuje užší spojitost. Například se přejímá kompoziční postup jako v pověrečných povídkách, děj se odehrává často v noci, například osamělý chodec potkává neznámou osobu apod.: „Dyž se tale dcera vdávala, tak sem šla vocad' asi v devět hodin. A ted' sem do Krchleb na noc. A ted' asi v jedenác hodin sem potkala tři muže, a no sem se nebála nikdy. A voni mně povídaji: „Tudle taky de nějaká paní a nebojí se.“ A já sem jim povídala: „No, ty co se bojeji, sou doma, a já se nebojim, tak du.“ Ale dyž sem je minula, šel po mně mráz. Voni tenkrát hledali ty Vlasovce (správně asi: Bederovce- pozn. Jaromír Jech), a já sem si myslela: Pámbu s námi, jesi sou to voni, tak budu nebohá. No ale voni se na mě už nevotočili, já sem šla svou cestou a voni taky.“²⁰⁶

Jaroslav Kouřimský na Jechův dotaz, zda u nich ve vsi strašilo, zavzpomínal, jak chodil za okupace v noci z Hradiščka do Třebšína: „To bylo tady lesem vošklivý, víte, jesi ste tady šel někdy na Třebšín. FIM lesem. Tak sem šel kadle ke smrčí. Ted' vám au ve smrčí, takle bylo sněhu, já si to kráčím volně. Po mezi. Najednou vám po tý mezi mě podtrhne strašidlo nohu,

²⁰³ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 146.

²⁰⁴ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 146.

²⁰⁵ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

²⁰⁶ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147. Magnetofonová nahrávka 2.2.1965; v seznamu vypravěčů lokalita Hrazany, Anna Zoubková.

*víte! Ale strašidlo to nebylo. Voni měli cvičení ty pacholci v bílejch těch – nebyli vidět ve sněhu, víte. Měly ty bílý uniformy. Tak mě porazili a zvochlovali mě.*²⁰⁷ Tato ukázka je dokladem zachování obvyklého stavebního postupu a ukazuje, jak zde zapůsobila představa z historek o strašidlech. Vyprávění z všedního dne do své struktury přebírají fantastické prvky z různých folklórních druhů.²⁰⁸ Znamená to, že tradiční rozprávky přežívají svou fabulí a nebo se do jisté míry stávají modelem pro okupační lidské dokumenty. Významně pak rozšiřují vypravěčský repertoár, ve kterém pak suverénně dominují.²⁰⁹

Jech ve svém prvním terénním výzkumu zaznamenal, že ne všechny vzpomínky byly projevem skutečného vyprávěčství, neboť žily jen pasivně v paměti lidí. Většina z nich postrádala umělecký rys. Vzpomínky byly zapisovány brzy po válce, kdy mnohdy nebyla úplně dokončena obnova domova a minulost představovala ještě živou součást každodenních starostí. Otázkou bylo, zda tato vyprávění zůstanou natrvalo ve vypravěčském fondu.²¹⁰

Jech po dvaceti letech provedl opakovaný terénní výzkum. Nenavštívil však všech 120 vesnic a všech 160 narátorů. Rozhodl se vyhledat pouze narátory kapitol o odboji a revoluci. Svůj výběr zúžil ještě na ty, kteří vynikali svým vypravěčským nadáním, neboť skýtali záruku, že jejich podání by mohlo vejít do folklórní zásobnice.²¹¹

Opakovaný terénní výzkum vede ke spolehlivým výsledkům pouze v případě, že jsou zachovány stejné podmínky. To znamená, aby vyprávění zapisoval stejný sběratel, aby situace při zápisu byla podobná, aby narátor byl v podobné psychologické dispozici. U jednoho narátora se ukázalo, že odlišné okolní podmínky pro vyprávění mohou jeho znění ovlivnit, například pokud jsou přítomni jiní posluchači než před lety. Důležitou roli hraje zdravotní stav narátorů, jejich sociální zázemí, například pokud narátor zůstane sám a nemá komu příběhy vyprávět, pak samotné vyprávění již není soustředěné a zevrubné jako před lety. Naopak některá vyprávění byla narátory přednášena plynně, zachovávala dobře děj a například se u nich projevil i větší smysl pro drobnokresbu, vyprávění byla vroucnější, citově zabarvenější a při vyprávění se dojímalí.²¹²

Z opakovaného terénního výzkumu dochází Jech k závěrům, že podání ze zabraného území jsou a budou na ústupu. Dalším důsledkem jejich postupného zániku je fakt, že výborní vypravěči a narátoři odcházejí a jejich důležitá svědectví nebyla nikomu předána. Opakované zápisy rovněž ukazují, jak se ústní podání pohybuje po křivolaké cestě a s četnými zvraty.

²⁰⁷ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147. Magnetofonová nahrávka 3.2.1965; v seznamu vypravěčů lokalita Hostěradice, Jaroslav Kouřimský.

²⁰⁸ BAUSINGER, Hermann: Strukturen des alltäglichen Erzählens. Fabula, sv. 1, 1958.

²⁰⁹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

²¹⁰ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

²¹¹ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147.

²¹² JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 147-148.

Vypravěčství by bylo možné označit za složitou problematiku. Vypravěčství je úzce spjata s klasickým folklórním odkazem a s potřebou metody opakovaného výzkumu. Ústní podání je pohyblivé a charakterizuje se celkovou vývojovou tendencí.²¹³

V zachycených vzpomínkách z Neveklovska je podle Jecha nutné spatřovat něco více, než pouhý dobový dokument. Folkloristika je schopna se těmto dokumentům věnovat v širších kontextech- srovnávacích, „funkčních“ nebo „biologických“, a to ve spojitosti s jejich sociální základnou, s životem lidu, tedy na základně, která je společná všem národopisným jevům a která dodává celé národopisné práci jasnou koncepci. Národopis, jeho specifický pohled a široká analýza, mohou spíše pomoci při interpretaci faktů. Národopis může pomáhat zejména v historii a sociologii nebo sociální psychologii, která jistě neporozumí mentalitě lidu bez znalostí národopisného bádání.²¹⁴

4.2.2 Životní příběhy o okupaci, odboji a osvobození na Neveklovsku

Čeští národopisci na rozdíl od některých jiných zemí se poměrně málo zabývali folklórními projevy, které se vztahují k událostem druhé světové války. I přes tyto ojedinělé záznamy lze říci, že tato dějinná epocha se promítla v lidovém podání výrazně a rozmanitě. Vedle poměrně vzácných písňových projevů,²¹⁵ pololidových veršovaných skladeb, které už překračují hranice folklóru a vedle některých zvláštních námětových cyklů, jakým bylo například podání o tzv. pérákovi²¹⁶, tvořily zvlášť bohatou a výraznou složku ústní slovesné tvorby z let okupace zejména protektorátní, válečné anekdoty a vtipy. Stovky jich kolovaly mezi lidmi od prvních momentů nacistické okupace až do osvobození. Podávaly kritický a parodický obraz doby, událostí a politických a vojenských vůdců a hodnostářů Třetí říše a protektorátu. Zaznamenávaly politickou výpověď českého lidu, byly výrazem jejich názorů a citů. Rozmanitý fond protektorátní anekdoty zůstal zachycen jen v řadě popularizujících sbírek a sbíreček²¹⁷. Mezi ně lze zařadit jednu z prvních odborných publikací, která jim byla věnována²¹⁸ a znamenala první krok k jejich poznání a zhodnocení.²¹⁹

²¹³ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 148-149.

²¹⁴ JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 149.

²¹⁵ Kladensko. Život a kultura lidu v průmyslové oblasti. Red. O. Skalníková, Praha 1959, s. 429-432, č. 88-91; PRAŽÁK, V.: Lidová píseň o Lidicích. Český lid, 1, 1946, s. 28-42; HEROLDOVÁ, I.: Druhá světová válka ve folklóru a dokumentech volyňských Čechů. Český lid, 60, 1973, s. 49-57.

²¹⁶ PULEC, M. J.: Podání o pérákovi. Český lid, 52, 1965, s. 158-164.

²¹⁷ CENEK, E. - ZIEGNER, V.: Válečné anekdoty 1939-1945 (Smích v bodláči). 3. vyd. Hořovice 1945; GRUSS, J.: Jedna paní povídala. Praha 1945; KREJČÍ, O.: Země úsměvů (1939-1945), Praha 1945; Protektorát se směje (illeg. tisk z prosince 1944); Válečná ironie Čechů. Valašské Meziříčí 1945; VOJTĚCH, J.: Hlas lidu (1938-1945). 2. vyd. Praha 1946.

²¹⁸ MARYNČÁK, E.: Mějte nás rádi ... (Protifašistické anekdoty z Těšínska a odjinud.) Ostrava 1965.

Kromě anekdoty si též zasluhuje zvláštní pozornost část ústního podání, tzv. životní příběhy (životní vyprávění), vyprávění či povídky ze života, vzpomínkové vyprávění anebo memoráty. Zachycují a ztvárňují ve vyprávění četné vzpomínky a skutečné příběhy, příhody, které zažili samotní narátoři a nebo byli jejich účastníky či svědky. Tyto projevy se vyskytují i v jiných zemích, kde jim byla věnována badateli a sběrateli systematická pozornost. Jedná se zejména o práce A. Melicherčíka²²⁰ a J. Michálka²²¹ o Slovenském národním povstání a boji proti fašismu. Bádání vypravěčských forem z našeho území se dotklo vědomě a podrobně v několika pracích o vyprávění z „vystěhovaného“ Neveklovska ve středních Čechách.²²²

Povšechný obraz životních příběhů o okupaci, odboji a osvobození z českého území, vychází z poměrně bohatého písemného a ústního materiálu, který byl doposud nashromážděn. Ať už vlastními sběry nebo z jiných pramenů.²²³ Z těchto materiálů by bylo možné vyvodit některé obecné poznatky, na druhé straně je potřeba si uvědomit, že další sběry a další výzkumy v mnohém předložené výsledky doplní a opraví.

Pokud se nejdříve zaměříme na narátory těchto životních příběhů, po bližším prostudování zjistíme některé obecnější rysy nositelů této tradice. Například z hlediska věku. Narátoři, kteří patří ke generaci, která se narodila zhruba v letech 1895-1920, jednalo se o generaci, která v době okupace a osvobození měla mezi deseti až čtyřiceti lety, tak od této generace narátorů pochází nejvíce a nejzajímavější příběhy. Hlavním důvodem je fakt, že se jednalo o lidi, kteří se přímo zúčastnili dění okupace, osvobození a odboje. Nejstarší narátoři, od kterých existují záznamy vyprávění, se narodili v letech 1874 a 1879 a zápisy od nich byly pořízeny před rokem 1949.²²⁴

Další skupinu tvoří narátoři vzpomínek z okupace, odboje a osvobození, kteří se se narodili v letech 1926-1935. Jedná se o nejmladší skupinu, která nám jako poslední může poskytnout

---

²¹⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 1.

²²⁰ MELICHERČÍK, A.: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. Národopisný sborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202; MELICHERČÍK, A.: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slovenský národopis, 9, 1961, s. 358-395.[/]

²²¹ MICHÁLEK, J.: Spomienkové rozprávania s historickou tematikou. Bratislava 1971; týž: Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku. Slovenský národopis, 12, 1964, s. 397-430; týž: Spomienkové rozprávania o Prvej československej partyzánskej brigáde Jána Žižku. Slovácko, 7, 1965, s. 23-32; týž: Výskum povstaleckej tematiky v ľudovej slovesnosti na Slovensku. Slovenský národopis, 19, 1971, s. 525-533; týž: Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, Bratislava 1974, s. 85-148; týž: k štúdiu ľudovej kultúry na slovensko-moravskom pomedzí. Moravsko-slovenské vzťahy v lidové kultúre. Ostrava 1974, s. 9-17.

²²² JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

²²³ Jedná se o přímé záznamy ústního podání, vlastní sběry, nahrávky z archivu Českého rozhlasu či použití četných pramenů písemných a literárních (vzpomínky, líčení válečných událostí atd).

²²⁴ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2.

svědectví o druhé světové válce. Tato skupina se vyznačuje vyprávěním, které se přímo dotýká jich samotných nebo jejich rodin. Současně poskytuje zprávy a příběhy svědeckého rázu, ale samotní narátoři většinou nejsou hlavními postavami. V tomto případě nemají příběhy zvlášť bohatý či zajímavý obsah, jsou spíše okrajové a nahodilé.

Z uvedených informací lze vyvodit pravděpodobný závěr. Tato vypravěčská tradice se váže především na onu generaci, která léta okupace přímo a intenzivně prožila, byla událostmi bezprostředně zasažena a ony události aktivně spoluvytvářela. Současně to znamená, že tato tradice jako celek se nepřenesla na mladší generaci a tyto příběhy přešly do jejího podání jen výjimečně. Závěr je však možné ověřit až na rozsáhlejší materiálu a přesnější odpověď by měly poskytnout výzkumy v budoucnosti. Podobnou tendenci zaznamenávají i zápisy vzpomínkových povídek o Slovenském národním povstání.²²⁵ Některé ojedinělé náměty byly přejaty i narátory mladší generace, kteří vyprávěné události už sami neprožili. Tento jev se nazývá vypravěčská kontinuita. Folklorizace jednotlivých životních příběhů a námětů se vyskytuje poměrně vzácně. Může nastat situace, kdy se objeví tentýž příběh ve dvojí či vícere verzi, ale většinou jde o nezávislé zpracování výrazného námětu dvěma nebo více narátory. Jednalo se například o pana J. Marvana, který podrobně vyprávěl o Křešickém masakru u Olbramovic. Stejná příhoda byla zaznamenána od paní L. Havlínové a paní M. Kunešové. Všichni tři uvedení narátoři se stali svědky těchto události. Tento jev se nazývá paralelní verze téže události a vyskytuje se poměrně často. Jako příklad lze také uvést materiály, které se týkají povídky o karlovickém kominíkovi, jenž nastražil minu do ubytovny německých vojáků²²⁶ nebo i příběhy o zraněném Murzinovi.²²⁷ Z oblasti vystěhovaného Neveklovska to jsou vzpomínky na Křešický masakr, kde byli vyvražděni vězni z transportu, který pod Křešicema zastavil a velitel transportu dovolil vězňům vyžebrať si jídlo ve vsi. Z důvodu špatné domluvy mezi německým velitelem transportu a německým velitelem SS z Votic, který zrovna do Křešic přijížděl a myslel si, že vězni jsou na útěku, byli vězni z transportu postřeleni²²⁸. Přímá recepce životního příběhu narátorem od jiného narátora, jejího původce a následné šíření a kolování, se vyskytuje výjimečně.²²⁹

Podstatou těchto podání je, že životní příběhy jsou většinou vlastnictvím jednoho narátora, který je původcem a autorem. Jejich žánrovým příznakem je individuální vlastnictví.

---

²²⁵ Srov. data o vypravěčích v Michálkově antologii ve sborníku Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, s. 100-148.

²²⁶ Varianty nejlépe shrnuty u MICHÁLKA 1965, s. 2627, 31 (č. 4).

²²⁷ MICHÁLEK 1974b, s. 16, č. 8 a 9.

²²⁸ Viz Textová příloha č.4- variant Ladislava Marvana a Textová příloha č.5.- variant Mileny Kunešové a Ludmily Havlínové.

²²⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 2-3.

Specifičnost jejich výpovědí spočívá v promítání individuálního příběhu. Kolektivní podstatou paralelní verze téže události tedy není v přejímání týchž příběhů více narátory a v jejich hromadné cirkulaci. Mají ovšem kolektivní platnost. V individuálním příběhu se totiž odráží společný názor a postoj prostředí, ve kterém se tyto příběhy vyprávějí, následně jsou sankcionovány zájmem posluchačského kolektivu.²³⁰

Pokud se životní příběhy šíří pouze výjimečně mezi dalšími narátory a každý konkrétní příběh žije převážně v podání pouze jediného narátora, celkově se dá předpokládat, že i tyto ojedinělé, výrazné životní příběhy a témata zůstanou v paměti následujících generací, ale musí se počítat s tím, že v budoucnu tato tradice ztratí na svém bohatství a na své rozmanitosti.²³¹

Mezi význačné narátory životních příběhů z doby okupace, odboje a osvobození patří zejména ti, kteří se přímo osobně podíleli na dění. Například Marie Kubrová z Neveklova vyprávěla dlouhou sérii dramatických příběhů, které odkazovaly na její činnost za války, kdy pracovala na úřadu práce ve Vlašimi a jejím úkolem bylo vypravovat transporty lidí na nucené práce do Rajchu. Dále rozsáhle a živě líčila krvavé boje a tragické následky Pražského povstání v Praze, kterých byla svědkem. Marie Brožková z Neveklova ve svých životních vyprávěních obšírně popisovala život a strasti totálně nasazených z lágru Köthen, o režimu, práci, nedostačující potravě a nelidských podmínkách, také vyprávěla o neuvěřitelné solidaritě mezi cizinci, která panovala po celém lágru. Paní Brožková velice zaujatě a přesvědčivě vyprávěla o svém útěku z továrny pro totálně nasazené do rodného Neveklova atp.²³² Pan Ladislav Marvan z Vrchotových Janovic, kronikář Vrchotových Janovic detailně vylíčil masakr v Křešicích, jehož byl přímým svědkem, vyprávěl o koncentračních táborech ve Vrchotových Janovicích, o špatných podmínkách v koncentracích, hladu vězňů, jejich teroru ze strany Němců. Velice poutavé byly jeho životní příběhy o neustálých náletech spojeneckých vojsk, bombardování kolem trati nebo o nepříjemném osobním setkání s velitelem cvičiště SS Alfredem Karraschem, který ho chtěl za housku v kapse odnesenou z práce potrestat posláním do koncentračního tábora. Pan Marvan také mimo jiné vzpomínal na paní baronku Sidonii Nádhernou, kterou znal osobně, neboť jeho otec u baronky pracoval

---

²³⁰ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 3.

²³¹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 3.

²³² Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen, viz Obrazová příloha, obrázek č. 7. Odznak Marie Brožkové, který museli nuceně zasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast, viz Obrazová příloha, obrázek č. 8.

jako porybný, velice živě vyprávěl o jejím milém a lidském přístupu ke svým poddaným, o všedním životě baronky v jejím zámku²³³.

Vedle význačných narátorů životních příběhů z doby okupace, odboje a osvobození se najdou narátoři, kteří nebyly do událostí tak osobně a silně zapojeni. Jedná se o vynikající vypravěče, kteří obecně vypráví i jiné příhody, povídky. Tito narátoři dokáží ztvárnit epizody z okupace nebo osvobození svého domova, pohotově a výrazně. Například se jednalo o vynikajícího vypravěče a narátora pana Ladislava Komendu z Benešova, který vedle životních příběhů o válečných událostech ztvárnil povídky o obyvatelích a jejich osudech v městské části Na Karlově v Benešově před válkou a po válce. Z těchto a podobných příkladů vyplývá, že tato tradice je podmíněna zejména dvěma činiteli: 1. jedná se o bezprostřední silný prožitek, 2. vypravěčská schopnost a zkušenost.²³⁴ Další otázkou je, životnost a funkce vyprávění, tj. jakým způsobem žily v lidovém prostředí a při jakých příležitostech a komu se vyprávějí, jaká je jejich přirozená životnost a frekvence v lidovém podání. Tyto otázky vyvstávají v případech, kdy je sběratel sice zaznamenaná v přirozené vypravěčské situaci, ale na základě přímého a záměrného dotazu. Někteří badatelé rozlišují tři modalities bezprostředního vypravěčského ztvárnění osobních zážitků a životních příběhů: 1. poprvé vyprávěný příběh, 2. vícekrát vyprávěný příběh, který už tvoří pevnou součást vypravěčova repertoáru, 3. příběh přejatý i dalšími vypravěči. Z toho přehledu je zřejmé, že první forma může být jen nahodilým jevem a vyprávěním vyvolaným v životě samotným sběratelem. Největší váhu z hlediska živé tradice má druhá a třetí modalita.²³⁵

Zdali je vyprávěný životní příběh konstantní složkou vypravěčova repertoáru a zda jej narátor vyprávěl či vypráví ve svém prostředí lze zjistit s využitím metody sběru. Narátor některé životní příběhy začíná vyprávět sám od sebe, spontánně, mnohdy bez vyzvání tazatele. V případě opakovaného výzkumu se k nim vrací a jeho podání je pokaždé poměrně shodné. Znamená to, že tyto příběhy žijí v pamětech narátorů. Tuto skutečnost dokazují případy, kdy tyto životní příběhy byly zaznamenány jakoby navíc, vedle sběru dialektologického, vlastivědného atp. Příkladem tohoto zaznamenání jsou zápisy V. Mazalové pro její monografii o výslovnosti na Zábřežsku (1949).²³⁶ Rovněž ve vlastivědných publikacích o místním životě lidu²³⁷ i v kronikářských, memoárových a historických líčeních z doby okupace a osvobození byly zaznamenány mnohé individuální spontánní vypravěčské

²³³ Viz Textová příloha č. 4, Přepis životních příběhů narátora Ladislava Marvana, pořizovaných 1.8.2010.

²³⁴ MICHÁLEK 1971, s. 115-122.

²³⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 4.

²³⁶ MAZLOVÁ, V.: Výslovnost na Zábřežsku. Praha 1949.

²³⁷ VOZAR, J.: Sobůlky. Kyjov 1949.

epizody. Terénní výzkumy dialektologů pro dokumentaci stavu místního nářečí také zaznamenaly spontánní podání podobných zpráv. Zajímavé jsou i pořizené zápisy z besedy s několika narátory z jedné vsi (Holubí, Zhoř), narátoři sami začali hovořit o událostech a vytvořili tak přirozenou vypravěčskou situaci.²³⁸ Tyto skutečnosti dokládají, že životní příběhy kolovaly a kolují jako vyhraněný vypravěčský útvar. Ožívají při sousedských a přátelských setkáních nebo při vyprávění doma dětem a vnoučatům.²³⁹ Narátoři dnů okupace, odsunu a osvobození se mnohdy účastní vzpomínkových událostí a jejich životní příběhy se stávají živým vypravěčským jevem i aktuálním faktem. Velice časté a pravidelné jsou například jejich návštěvy na Základní škole v Neveklově nebo Obchodní akademii v Neveklově.

Účastníci odbojového hnutí a pamětníci dnů okupace a osvobození se mnohdy účastní vzpomínkových událostí a jejich vzpomínky a životní vyprávění se stávají živým vypravěčským jevem i aktuálním faktem širšího společenského vědomí.²⁴⁰

Pokud se blíže podíváme na problematiku ústního podání o okupaci, odboji a osvobození, k tomuto tématu byly zaznamenány rozmanité situace a životní vyprávění z období od roku 1938 až do roku 1945. J. Michálek, který se podrobně zabýval výzkumem vzpomínkového vyprávění o Slovenském národním povstání a vycházel z velmi bohatého materiálu, poukázal na to, že tyto vzpomínky a povídky „*podliehali okrem iného už aj istému výberu*“ a že „*pripájali sa k nim ďalšie*“ a že „*sústredovali sa do akýchsi celkov, námětových okruhov*“.²⁴¹ Rovněž Michálek se pokusil roztřídit vypravěčský materiál, který se týkal Slovenského národního povstání do dílčích tematických okruhů a stanovil nejvýraznější námětové body.²⁴¹ Ostatně tuto námětovou cyklizaci ve vypravěčské tradici o boji proti fašismu odkryl A. Melicherčík v své studii.²⁴² Michálek uvádí, že vyprávění i na omezeném regionu se charakterizuje výraznou tendencí k námětové krystalizaci do význačných celků. To lze zaznamenat například v podání o partyzánských bojích na slovenském Podjavorinsku a Podbradlansku²⁴³ nebo v tradici o vystěhovaném Neveklovsku ve středních Čechách.²⁴⁴

Materiály týkající se životních příběhů, vzpomínkových vyprávění, memorátů, vyprávění či povídek ze života z Neveklovska je poměrně rozsáhlý, ale je možné v nich pozorovat námětovou cyklizaci. Z těchto materiálů lze také usoudit, že některá témata utkvěla silně

²³⁸ Boj za svobodu se zbraní a beze zbraně. Blansko 1970, s. 35-36.

²³⁹ Například paní Brožková společně s paní Šebkovou z Neveklova vzpomínají na vystěhování Neveklovska a na válku při sousedském setkání, mnohdy za přítomnosti dětí a vnoučat.

²⁴⁰ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 4-5.

²⁴¹ MICHÁLEK 1974a, s. 90; MICHÁLEK 1971, s. 75-81.

²⁴² MELICHERČÍK 1981, s. 363ad.

²⁴³ MICHÁLEK 1971, s. 72.[/]

²⁴⁴ JECH 1957, s. 43

v paměti narátorů a těšila se a těší se oblíbě při sousedských a přátelských setkáních nebo při vyprávění doma dětem a vnoučatům. Mezi tato témata patří například příhody z posledních dnů války, z frontových bojů a osvobození. Je tedy možné nastínit hlavní námětové okruhy této vypravěčské tradice, současně je nutné si uvědomit, že další výzkumy a sběry tento náčrt v něčem možná doplní, upřesní nebo opraví.

1. námětový okruh: V podání narátorů se objevují životní příběhy, které se vztahují k období zabírání pohraničí a německé okupace v roce 1938, jak například vyprávěla paní Mrhová (*Já ti si pamatuju, když to bylo takhle vodpoledne a ted' my jsme měli takovou hospodu velikou a ted' jsem se podivala za tu hospodu, jelo takový černý auto, a pak když ještě přijelo dřív, tak jsem zjistila, že jsou to ty Němci, ty, jak se jim to říkalo, takový ty zlý [...] a ted' voni zastavili a už se tam začli lidi jako dělat, protože to bylo hned u státní silnice, jak my jsme měli barák, no a voni chtěli, my jsme tam měli postavenou krásnou velikou tu na silnici barikádu, rovně přímo na silnici, prostě aby žádněj auták nemohl na Prahu. No a tak voni hned jako zjišťovali, kdo to postavil a todlejšeco no tak řekli a jestli to nezbouráte, tak vám vyhodíme tu vaši vesnici do vzduchu. Tak se radili všichni, no a teda to rozbourali a voni vodjeli xyndl. Tohle byli takový ty Němci vošklivý.*

*Barikádu udělali Mukařováci, všeljaký vozy a všecko na to nandali, aby to bylo hodně vysoký, aby se tam tudy jezdit nemohlo a tydle pacholci přijeli takhle z druhý strany jako vod Žernovky, to je úplně jiná strana a krásně přijeli k barikádě a dál to nešlo. Tak hned vylezli a hned jako začli křičet: "Kdo to tady postavil? Jestli to nezbouráte hned vám to tady hodíme do vzduchu." A takhle no, tak začli zas to bourat... to si tak ti na to pamatuju. To byl takovej můj zážitek a já už jsem byla v jinom stavu, sice ještě svobodná, ale už jsem byla v tom, já jsem měla takovej strašnej strach z toho [...] náš tatínek, my jsme měli hospodu, nó tak když potom vodjeli a zbourali to, tak náš tatínek dal každemu co chtěl pít, pivo a [...] jen aby nás teda vopravdu bejvali nevyhodili do vzduchu. To jsou takový zážitky, víš. Ale tenkrát, když jsme museli zbourat tu, tak jako když viděli, že už je to zbouraný, tak vodjeli. Už se nás nevšíkali.). Narátoři vzpomínají na zážitky vojáků na hranicích, první střetnutí s Henleinovci. Na setkání s Henleinovci vzpomínala paní Kubrová (*No tam jsem byla [narátorka má na mysli Sudety] a učila jsem se německy, to mě tam rodiče dali na výměnu. Dřív se to tak dávalo jako na výměnu, sem přišla německá holčička a já šla zase tam, na dva měsíce jsem byla, pak jsem tam chodila rok do školy. A to už se tam ty Henleinovci sdružovali a chodili v těch bílejš podkolenkách a v takových těch oblecích.*). Zabírání rodné vsi, které dokumentuje pan Marvan z Vrcholových Janovic (*No dolehlo to, to je pochopitelný, že to dolehlo i sem. Když to vezmu,**

tak tady bylo asi sedmnáct baráků, který zničili a pak to postavili znova. To bylo při stěhování. No prostě jim vadili, tak to zničili. A ty lidi se sem po válce už nevrátili.

Vždyť ty co se vodstěhovali všický, vždyť já vim tajde ty Kněnický, ty byli až u Kolína. Strejda ten byl támhle někde u Tábora, tajdle Křížkovi, ty byli tady na Borku, no prostě to bylo rozsetý, to jsem nevěděl, kde kdo je. A nikdo z nich nepočítal s tím, že se domu vrátí, to byl konec, to byl konec. A každej musel nechat to co bylo jeho, tak tam musel nechat. Krávy, kozy, já nevím, co všechno bylo živý, to tam musel nechat. Mohl si jen vzít, to co potřeboval nutně, almaru na šaty, postel a já nevím takovýhle věci, aby mohl někde spát. Jináč vostatní všechno museli odevzdat.).

2. námětový okruh: Svými náměty i laděním tento okruh tvoří pestrou skupinu životních vyprávění z každodenního života v protektorátu. K tomu se váží životní příběhy pana Marvana (*Meho tatínka, jo, toho se nikdo nevyšimal, vůbec neměl žádný potíže, nic, akorát jednou se stalo, že nám vzali, sebrali nám plot, vojáci. Přišli německý vojáci a vzali nám celej ten plot a táta říkal: „no, co si tohle dovolujete, vždyť mi utečou psi a takhle, tak tam šel hned na toho šarfířera, řekl mu to a von hned, že ani to nestačili rozbourat, ten plot přinesli zpátky, přibili to a bylo to. Fakt!*). Tehdejší život v protektorátu také dokládá paní Havlínová (*Život za protektorátu byl špatnej, každou chvilku přišla kontrola, jenže na tý vesnici tahli lidi k sobě. Tady byl starosta přes silnici, ten vždycky poslal syna a „přijde kontrola“. Kontrolovali dodávky obilí. Jednou sem přišel nákej Šípek, von taky kontroloval vlaky, kluk vodešel a tatínek říkal: „Tak a já mam plnou sípku obilí, co s tím?“ Tak šel, vzal nůši plev a poházal to plevama, no a když přišli, přišli tři, to byli Češi, no a tatínek říkal: „No tak pojdte se podívat, ale napřed se to musí vyčistit, takovej mlejnek byl, víte a že se musí mlejnkovat, vyčistit a to bylo v sobotu dopoledne, tak voni to se jim nechtělo, a tatínek říkal: „Já k tomu nemam nikoho, holku k tomu nedám“. Tak se sebral ten Šípek a říkal: „Dvořáku, pamatujte si, v pondělí přijdem a musíte to vyčistit!“ A von říkal: „Prosim vás, já to sám čistit nebudu, na to musej bejt lidi a já jim platit nebudu. No a dali pokoj, nepřišli. Na vsi jsme si pomahali. Taky slepice, voni počítali slepice. Taky jsme si jednu zadusili. Daly jsme je do pytle, pět vždycky, to víte, měli jsme třicet slepic, kam jsme je měli dát, že jo? A nesměli, to bylo nařízení, kolik smíme mít slepic. To víte, poukaz člověku nedali na nějáký povlaky.)). Promítají se zde drobné, rozličné příhody, překvapující situace, příběhy komické nebo groteskní, jak je přinášel tehdejší život, jak například poznamenal pan Marvan (*Jo měli jsme tady takovej to tady byl nákej pan Čipera, kterej byl z Čerčan, byl to nákej stavitel a já jsem tady byl zrovna na hrázi a přišel nákej Němec a říkal, jako že by potřeboval kolečko, fárarajd, tak jsem říkal: „co je to fárarajd?“ a von mi ukazoval jako kolečko a že se to tlačí, a von říkal: „aha, tak ty**

chceš kolečko!“ „No tak tady máš kolečko.“ Tak mu pučil kolečko, říká, ale pamatuj si, že [...] von neuměl moc německy, jen že curik je zpět [...] „pamatuj si, že ajne kolečko plechový nazpátek curik přivejzt musíš!“ A von říkal: „ja, ja“ a bylo to, přivezl ho. No tak jsme se domlouvali s Němcema tady.).

3. námětový okruh: Zahrnuje životní příběhy, týkající se německé persekuce a teroru, utrpení českých lidí. Dokládá to paní Kunešová. Paní Kunešová, zaměstnaná za války na dráze špatně nadiktovala Němcům odjezd vlaku (*To byl nákej velitel a vono jich bylo víc a zeptali se mě, kdy jede vlak a vono jich bylo hafo a já jsem jim to řekla vo hodinu blbě. Že jsem jim řekla německy špatně vlak. No jo, a voni sem přilítli. No chtěli mě zastřelit. Voni přišli na vlak a vlak už byl vo hodinu pryč. Voni všechno brali jako sabotáž, ale já to neřekla schválně, že jo, já vždyť jsme toho tehdy moc neuměli německy, no [...] von sem přilít [...] vono to bylo stejně hrozný tady jéžiši. Tak ten přednosta mě ukryl tam, k jeho ženě nahoru, voni bydleli jako to bejvalo dřív přednostové, že jo, tak jsem tak utekla nahoru se schovat, von do tý pokladny dal jinou, vodkad' jí vzal tehdy už ani nevím, no a v podstatě to dopadlo dobře, voni jim to vysvětlili a já pak musela přes les domu, kde jsem potkala ty partyzány.*). Přímé svědectví přináší i pan Marvan (*Když jsem dělal v těch Selčanech. Selčany byly na půl rozbitý, půl jich bylo to, tak jsem chodil pěšky do Sestrouně. V Sestrouni byla pekárna a něco jsme tam dělali, já nevím co. No a tam jsme si mohli vzít, co jsme chtěli, protože tam kdo co snědl, tak to tam snědl a tak jsem si říkal: „já vezmu jednu housku domu“, aby viděli taky, jaký se tam dělaj pro Němce. No, jenže jsem vylezl do tý louky a najedou „halt!“, no a von to byl chlap, německej tady s tím slintákem, říká: „hende auf!“, tak jsem zvedl ruce, měl jsem aktovku, tak jsem to držel, říkal, co jako mam v aktovce, já jsem říkal, že nějaký jídlo, von tomu nechtěl věřit, tak říkal: „přede mnou!“, tak jsem šel před nim až do Selčan pěšky, von šel za mnou s kobylou, dovedl mě až k tomu veliteli Karašovi, no a ten mi prostě řekl, že jsem ukradl v tý pekárně tohleto pečivo, tu housku. A von říkal, že je to sprostárna a to že jsem neměl dělat a ten říkal hned jako koncentracions lágr a hned, že mě vodvezou, no a ptal se mě, kde jsem zaměstnanej a já jsem mu říkal, že Baulajtung der vafnes eses in Selčan. A von říká, takže jako u toho štumbarfírer to byl, tak aby ho zavolal, tak ho zavolali a já jsem tam stál a tam měl na stole fotografie, jak tam vyvraždil celou rodinu, von sám, ten Karaš. Měl to všecko na stole pod sklem, no a ted' jsem se na to koukal, tak jsem říkal co se mnou udělá, jó, ten přišel, ten štumbarfírer a říká jako co jsem udělal a já jsem říkal: „nic“, že jsem si vzal jenom housku a von říká: „to je sprostý“ a Karaš říkal: „co s nim mám udělat?“ a von řekl: „nic s nim nedělejte, já ho nutně potřebuju“. Ten mě zachránil vlastně, říkal, že mě nutně potřebuje, že tam má rozdělanou a práci a jinej že by to neudělal. Tak jsem si vodych, no*

vodešli jsme spolu, von mi poplácal po zádech a říkal: „gut, gut“, no za tři neděle to pak prasklo všechno, no bylo to, no to bych se tam bejval ještě vohřál. Ten Karaš to byl syčák, to byl syčák, hroznej. Ten měl v Selčanech tu vilu, tam na kraji, to já vim, kde byla. To byl největší, nejlepší barák v Selčanech, kterej si tam zabral. To cvičiště řídil tam odtud.). Do tohoto okruhu patří četné příběhy o totálním nasazení v rajchu, o útěku mladých lidí odtud a jejich skrývání. K těmto událostem se váží vzpomínky paní Brožkové (Čtyřicet čtyry jsem šla do rajchu, z Benešova jsme jeli vlakama [...] přímo jsme dojeli do města hned do těch lágrů jsme šli a z lágru do fabriky. To byly řady těch lágrů, adresa byla Junkrswerke Kéten Anhalt, Grenckev 8/3. Dělali jsme součástky do letadel. Bylo nás tam po šesnáci. Volno bylo akorát v neděli, jinak se furt pracovalo, od šesti do šesti. S jídlem to bylo špatný, nebejt mamincinejch balíku, tak nevim, jak jsme kdo přežil, to bylo hrůza [paní Brožková se dojala]. Ještě jsem žeberala jídlo u druhéjch co kde bylo a ještě jsem to nosila těm Belgičanum. Cizinci nám nemohli nic dát, těm nikdo nic neposílal, že jo jediné mezi sebou na lágru, na cimře. Když přišel bochník, no tak se rozdělil a druhéj den jsme neměli zase nic. Jedli jsme polivky [...] přes plot jsem dávala chleba tomuhle Žánovi, dvakrát mě chytil veršusák když jsem to nesla v tý blůze a na co to nesu, říkám kamarádkám do práce. Pak nám to zakázal ten veršusák. Tak jsem chodila k plotu. My měli tyhle ty hranatý odznaky, bez toho tam nesměla jsem, jakmile bych to neměla připevněný, tak mě picnul, to jsem musila mít furt na tý blůze. Pak to všechno vybombardovali, rozbilo to polovičku fabriky, vyhořelo to, baráky nám schořely, tak jsme neměli kde bejt, tak nás dali potom do tuhletěch Semil právě do těch Řek, tam jsme byli dva měsíce, čtyřicetpět v dubnu jsme utekly z těch Semil domu.

V těch Semilech, Řekách přišla lágrbírka, to bylo všechno už český, ale tam to byli stejně všechno Němci nad náma a ta řekla: „Děvčata něco se bude mlít, prej ňáká revoluce se děje, jestli to máte někam blízko, tak byste mohli utejct“, ježiš a já říkám a když nás chytanou, tak nás hned picnou a my chceme bejt živí a my se chceme dostat domu živí. „Já vim, ale to já bych vám ještě řekla, jak to je a co a jak.“ No a potom nás jako umluvila [...] ted' když se smělo jezdit jenom sedmdesát kilometrů ve vlaku, tak kdybyste chtěla dál, musela bych mít ještě extra na to prodlouženou trať. „Jak to ale uděláme?“, „sežeňte si prej cigarety a dejte to tomu mašinfírovi a von vám to napíše až do toho Benešova.“ My jsme se taky bály, protože můžete někomu říct a von pro vás přijde druhéj den veršusák. Pak přišel ňákej chlap, „no pojd' sem holka pojd' sem, ty chceš vymajznout vid'?“ Von nám to napsal to povolení do Benešova, tady jsme vylezli a já jsem pěšky mazala sem do Neveklova. Strachy celá bez sebe, aby mě nikdo neviděl, aby mě nikdo nepotkal co tady chci [...] jenže já měla sem sebou všelijaký ty, že řeknu, že tam dělám, ale neměla jsem propustku, že jo, abych mohla cestovat

nebo že si jdu třeba pro věci, nebo že mi schořely, že nemam hadry. Poštěstilo se mi, že jsem došla až sem. Tady nikde nic nebylo ani veršusák, ani kobylák nejel, voni taky jezdili na kobylách. Došla jsem až tady, kde bylo naštěstí vodemčino u Škarvanů, tak jsem prošla průjezdem no a byla jsem doma. Maminka šla zrovna do almárky s nákou miskou pro mouku a jak mě viděla, že jsem vtevřela, tak jí ta mouka padla dolu, maminka se hnedle skácela, jak se lekla. „My jsme to věděli“, řekla jenom. Přišla jsem domu jak nákej hasstroš, takový hadry jsem jenom měla, to jsem měla potom strach.). Nebo například toto podání pana Komendy (Brácha Sláva byl v Německu na nucenejch pracích a utekl. V severnim Německu to bylo, nad Berlínem. Z tohodle toho fouknul, protože v týhle fabrice bylo víc těch Čechů, Čecháčkůch a provedli tam nějakou sabotáž na strojích a voni ho klucí, von šel ze šichty a klucí, který šli na šichtu, tak ho hned před nádražim, ještě než šel, to byli v takovejch těch dřevěných barákách, ubikacích, tak ho varovali, aby na ty ubikace nechodil, že tam je gestapo, že se po ňom taky scháněj. To tam nešel, skoval se, vylezl někde na strom u nádraží a na stromě tam seděl půl dne nejméně a pak skočil na vlak, nákladák nějakěj. Tady se ukryval dost dlouho, tam měla v Senohrabech Božka Mrázková nějakou chatu v lese, takhle nahóre, zkrátka ho ukryla, jenže to víš, mladej, svobodnej kluk a ted' tam šel taky mezi lidi do hospody a tohle a českej policajt ho, protože občanskej průkaz jako měl zfalšovanej na cizí méno, na zemřelého pána a českej policajt ho vodvedl na gestapo. A pak ho poslali do Flossenbirku. Tam se Rusáci zabíjeli pro chleba. Sláva tam dělal kápa cimry. No to víš, musel je zklidnit, tak jim nařezal. Kdyby to neudělal, tak by dostan von. No a po válce, všicky už byli doma, jenom Sláva ne. No a ten pak přijel jako frajer na americký motoce!). Současně tento okruh zahrnuje příspěvky o vystěhovaných oblastech, jako bylo právě Neveklovsko, tehdejší situaci okomentovala paní Kubrová (Když naší už tu nebyli a já jsem vždycky na kole se jela podívat, jak to tady vypadá a tak to byli samí Francouzi tady. Voni tu byli nějaký Francouzi, ale co tedy byli spolčený jakoby s Němcema, prej. Voni je naverbovali, no a když jsem viděla, když takhle šel celej štrůdl po celý silnici, to jsem se bála. Ale voni někdy jenom tak pokřikovali, ale jinak se mě nevšimli. Abych se sem dostala, musela jsem mít povolenku. No já jsem si napsala vždycky takový potvrzení, uměla jsem napodobit toho Němce řiditele podpis, tak jsem si to napsala, že jedu k tomuhle právě SS partnerovi Léblovi pro zeleninu třeba nebo že tam jdu něco obstarávat no a nikdy se mě nikdo na nic neptal. Měla jsem sice potvrzení, ale nikdo mě nikdy nezastavil. Lébl, ten měl tady to zahradnictví. A tady si všecko okupoval [paní Kubrová ukazuje na své pozemky, zahradu a dvůr] a to jsme měli až tady kvěťáky, to měl nasázený, ten tady měl úplný latyfundie, ten Lébl. Na našech pozemních, vedle těch sousedů. Ten tady kraloval!). Patří sem i příběhy o pronásledování židovských občanů, utrpení cizích zajatců a

další. O utrpení cizích zajatců vzpomíná pan Marvan (*Ty vězni to měli dost tvrdý. Ale ne, že by je střílel [...] protože my jsme tam bydleli na těch sádkách, tajdle ten barák, tyhle ty dva [pan Marvan ukazuje na dva domy přes ulici.], tak ty byly plný těch židovskejch míšenců, tady byli zaměstnaný, ráno v pět hodin, když jsem stával, tak voni už chodili tam po zahradě a jak šli za sebou, tak stáli dvá proti sobě, měli ty bijáky takový a když někerej nezpíval, tak ho majzli tím a hned musel vypadnout a šel do tý řady a dostal to znova. Takhle je terorizovali. Tyhle ty dva baráky byly plný. Takhle jak stojej, tady byly tady. To byli takový polovězni, to byli ty, kerý měli manželky židovky a ty tady byli. Nechtělo se jim zrovna moc dělat a to, tak je bili, tloukli je, nikoho nezabili, to jsme koukali, že jako jsou všický v pořádku, protože tam jsme měli do zahrady, to bylo akorát vedle, tak jsme viděli, jak choděj a furt jak je mlátěj.*)

4. námětový okruh: Narátoři líčí životní příběhy o ilegální činnosti, ve kterých se objevuje výrazná myšlenka odporu a odboje. Do tohoto okruhu je možné taktéž zařadit jednotlivé epizody i rozsáhlá vyprávěčská pásma o činech a osudech ilegálních pracovníků a skupin. Nejrůznější dramatické, patetické a veselé situace, jež vznikaly za této činnosti. Do tohoto okruhu dále patří životní příběhy o převádění přes hranice protektorátu, o pomoci cizím uprchlíkům, Rusům, Polákům atd. Paní Kubrová vyprávěla své životní příběhy (*To bylo moje první místo, to jsem šla na pracák, na úřad práce. To byl úřad práce, ale byli tam Češi. A ten jeden zapisoval poštu, a já jsem vždycky když přišel anonym, a třeba na tyhle vystěhovalce, a tak jsem to vzala a zmačkala a zahodila. A von to tam napsal vám do tý knihy „Frojlan Boušová haben zu šlist begehmsisn“, že jsem to zahodila, von to tam naspal [...] von viděl, že já jsem to před nim zahodila. No a potom zase já jsem se zastala těch vystěhovalců a voni na ně lidi psali anonymy, udávali je český lidi, a já jsem vždycky tu kartu, měla jsem tam spoustu těch karet, že jo, těch lidí, tak jsem tu kartu vzala vyhodila, aby už žádnej nemohl je vyzývat, že jo, aby jim nemohl psát, vyřadila jsem je z tý kartotéky, no. Kdybych je nevyřadila, tak oni by je vyslychali nebo by měli problémy a nebo by byli šli na nucený práce taky.*). Nebo životní vyprávění paní Havlínové (*My jsme toho jednoho taky tajdle schovávali. My jsme tam měli slámu, tak jsme ho zandali votýpkama, aby tam nebyl vidět. A voni chodili a těma píchákáma takle ho hledali, ale že jsme tam dali takový ty votýpky, no je to hospodářství, tak jsme měli ty votýpky slámy, že ho nedosáhli. Tatínek ho furt hlídal, chodil na zahradu jesli nejezdějí. A osvobodili jsme ho, vlastně jsme ho zachránili. A tady jich zabili sedmadvacet. My jsme ho ukryli toho Francouze a potom vodešel zadem, ukazovala jsem mu, protože jsem mu nerozuměla, von mě taky ne, aby nechodil do vrat, to by přišel akorát k nim. Vodešel hned navečer do těch lesů, ale jesli zůstal, to nevím.*)

5. námětový okruh: Zabývá se životními příběhy o ilegální odbojové činnosti, které bezprostředně souvisejí se vzpomínkami na zatčení, výslechy na gestapu, pobyt ve vězení a koncentračních táborech. Pochází přímo od lidí, kteří tyto osudy sami přežili, jiné od jejich příbuzných a známých. Příkladem je tato interpretace pana Komendy (*To když byl Sláva v Německu na nucených pracích a udělal tam s těma Čechama sabotáž na strojích, tak von tenkrát utekl z tý ubikace. Tak druhej den si sem přišlo gestapo pro meho tatínka. A vyslýchali ho tam v Katušce, zbilího, potřebovali z něj dostat, jestli vo tom ví nebo ne. No mysleli si, že když utekl, že se schovává někde doma, že ho táta ukryl. Mila se ukrýval v Senohrabech v chatě jeho kamarádky, Mrázková se jmenovala za svobodna. Tak to táta vodnesl. Z toho výslechu je dokument, vona to všechno viděla a slyšela uklízečka, co uklízela v Katušce.*²⁴⁵)

6. námětový okruh: Zahrnuje tematiku životních příběhů o partyzánských skupinách a bojích. Námětovou charakteristiku o slovenských povídkách od J. Michálka je možné použít i na české podání.²⁴⁶ Mezi nimi se objevuje líčení a příhody bojových akcí, epizody ze střetnutí s nacistickými hlídkami a jednotkami, příběhy o trestných výpravách a o teroru na civilních obyvatelích, dále o pomoci partyzánům, scény hrdinství, obětavosti, slabosti a zrady. Paní Havlíková vyprávěla svědectví (*No, ty partyzáni měli skrýš za Babicema a ten Nevařil tam měl ty vysílačky, tam byl kryt takovej v lese, víte podhrabaný, my jsme se tam byli podívat, když jsme tam dělali, ale to bylo hrozný. Taky ho sebrali toho Nevařila a zastřelili, no v Německu. Chytli pak z Borotína jednoho, to nevím, jak se jmenoval a pani Růženský tatínka ze Sledovic, toho taky zastřelili. Jéžíš, tehdy jsme zkusili. Tatínek, můj otec tam taky chodil, tady těma lesama, něco jim tam nosil. Maminka se to dověděla, táta se jednou podřekl a ta mu dala, nikdá už tam nesměl. No a pan Vařil byl pak volanej do Votic, šel skrz nějaký nedodávky, ale šel přes Radotín a tam ten Jiroušek starej mu říkal: „Nechod' tam, tam jsou ty gestapáci, seberou tě“ no „já tam mam rodinu, musim“ no a hned ho vzali a už se nevrátil. Zastřelili ho.). Pan Marvan k těmto událostem poznamenal (*U Minártic, to říkali, že je to bunkr, ale to nebyl, to byla skrýš, vopravdu. To byla skrýš, kterou si tam udělali partyzáni. To jako jestli říkáte, že tady byli partyzáni, byli. Prostě udělali jim tam skrýš u tý trati a vono to bylo tak, že tam nikdo nechodil, protože to bylo v pasekách a bylo to zarostlý, tak tam nikdo nešel, zvlášť když to bylo za tratí, tak tam nikdo nechodil, že jo. Z tohodle místa ty partyzáni operovali, ale kdo to byl, to nevím, ale vim, že jak utekli, tak tady zastřelili dva, přímo tady na tom poli zastřelili dva vězně [pan Marvan ukazuje na pole za domem], zastřelili tady na tom táboře a sice dali jim hřebíky, takhle napíchaný hřebíky, na to se postavili, tam museli vydržet stát a protože to nevydržel ani jeden, tak je vodstřelili, to byli ty, který utekli z tohodle**

²⁴⁵ Viz obrázek č. 9: Po válce sepsané svědectví o výslechu pana Vojtěcha Komendy gestapem v Katušce.

²⁴⁶ MICHÁLEK 1974a, s. 90.

koncentračního tábora a protože šli potom do té skrýše u těch Minártic, tam je u těch Minártic chytli a skrýš byla prozrazena. To někdo musel vo tom vědít, že to tam je. Ta skrýš, to bylo právě na ty, kerý když utekli z toho koncentračního tábora tady votud', tak aby věděli, kam mají jít.).

7. námětový okruh: Tento okruh je námětově poměrně rozsáhlý. Vyskytují se v něm životní příběhy, které zachycují poslední dny války a osvobození. Rozpětí těchto událostí je široké, objevují se životní příběhy o pobytu německých vojáků, v některých případech i srážky s nimi, dramatické události z frontových bojů a střelby, příchod Rudé armády a setkání s ruskými vojsky. V některých městech a vesnicích probíhaly poslední dny války pohnutě, tyto události se pak výrazně vryly do paměti lidí. Jak například komentuje paní Kubrová (*Po Pražskom povstání, na tom Míráku tam bylo mrtvol, celej ten parčík samej mrtvej, to bylo hrozný, jeden mrtvej vedle druhého. Tam je soustřeďovali. A voněly bezy, a mísila se krev s těma šeríkama* [narátorka je dojata.] *V revoluci my jsme taky stavěli barikády v týchletý Šumavský ulici s Emou naší, no a pak jsme jeli domu, jeli jsme až do Kublova za rodičema a neměly jsme ani co jíst a chleba nám nechtěli dát bez lísku až jeden pekař, ten se nad námi smiloval a dal nám takovej malej bochníček tak jsme si ho rozpúlili. Ted' když jsme se zpátky vracely to bylo po revoluci, a nejezdily vlaky a lidi chodili pěšky a Rusáci jezdili a takhle brali, voni byli docela hodný, no a jel nákladák a tedy nám zastavili, vzadu už byli nějaký lidi, nás si vzali dopředu, no jo ale pak mě chtěli vzít, Emu nějak ne [...] a ted' Rusáci mě tam chtěli znásilnit, no tak jsem přece nějak utekla a vona za mnou hned utíkala a letěly jsme, velkej kus jsme letěly přes les až jsme přišli na nějaký nádraží no a tak jsme se zachránili, to jsme měly štěstí.). Velice poutavě líčí poslední dny války paní Brožková (*Akorát, když jsme mohli ven, no tak jsme šli přes ulici tady barákem našim, to víš to bylo všechno rozflákaný, všade ploty žádný nebyly, to spálili všechno vid', tak jsme šli s maminkou se podívat do baráku a jsme tady na kraji té zahrádky a najednou voják před náma, voják obyčejnej německej voják bez ničeho, jen měl čepici naraženou v tom munduru, jenom v tom vojenskom, boty vysoký a najednou my se tak lekly, že by se nás krve nedořezalo, my jsme myslely, že snad nás jde zabít [...] já jsem se maminky chytla, maminka mě a ted' jsme nevěděly co budeme dělat a von najednou přišel a říká: „Cvaj aj, cvaj aj.“ Jako prosil. Maminka: „Ježiš co to říká?“ Já říkám maminko, on chce dvě vejce, jdi pro ně. „Tady nemáme, my jsme tamhle bydlíme“. No tak maminka, že pro ně pujde a já říkam mamince: „Maminko, prosimtě já tady počkám, tedy jsem se bála s nim, von tam zůstal stát a já šla tím průjezdem a tady jsem stála u toho chodníku, protože maminka musela přes silnici ke Škarvanum a tam já povídám: „Maminko vem tři vejce“ a von říká: „Nicht draj, nicht draj, cvaj!“ Maminka přinesla tři vejce, ta je**

měla v kapse, šly jsme tady a von už tam na nás čekal a podávám mu ty tři vejce a von si vzal ty dvě jenom a to jedno nám nechal a utíkal tady přes ty zahrady furt pryč někam, tak jako k sokolovně. Nikde plot nebyl, tak mohl jít kady chtěl. Nechtěl, nevzal si ty tři opravdu ne. Tady už se jásal, že jsou Němci pryč a najednou voják chtěl dvě vejce.). Pan Marvan líčil své zážitky (Když přišli Rusáci, to tady už Němci nebyli, kdepak to tady už nebyl nikdo z těch Němců. Když přišli Rusáci, na ten den nemám hezký vzpomínky. Nás tady vystříleli Rusáci, poněvadž ty si mysleli, že jsme s Němcema, tak přišli na nás v noci. Já jsem dostal tajdle kulku do nohy, to tajdle jsem dostal ránu pořádnou, že jsem málem udělal kotrmelec, vostatní všichni máma utekla, potokem, táta utíkal někoho sehnat, no ty vystříleli všechno tady, prostě celej ten... A zůstal jsem tam ležet a už mě nikdo nenašel, až mě našli ráno, ráno mě našel táta když volal furt, jesli někde jsem, tak mě našel tady v parku). K těmto událostem se vyjádřila paní Havlínová (No pak nás okupovali Rusáci. To bylo, to bylo hrozný. To jsme nesměli mít zamčeno, voni bouchali, a přišlo jich taky do kuchyně dvacet a přinesli tam kousek špeku a vajíčka, ukazovali vejce, tak maminka jim tam musela natlouct asi třicet vajec, voni si tam sedli, všechno dali stranou a sedli si na zem a jedli. A kde jsou pořád báryšny, chtěli ženský, to bylo hrozný teda. No dlouho tady nebyli, asi čtyry dny. Ale ty byli hrozný, s koničkama, vozíky a koničky, jen báryšny „kde jsou báryšny!“ Já byla jednou ve sklepě. Musela jsem dělat, že jsem nemocná a voni se nemoci báli, jak viděli chorá, tak pryč z baráku. Já jsem byla pro brambory ve sklepě a tatínek tam přilít, zavřel dveře a naházal dříví za ty dveře, tam jsem byla dvě hodiny. No bylo to hrozný.)

Výše uvedené námětové okruhy a jejich podání lze charakterizovat jako povšechné, schématické rozmanitost jednotlivých příhod a situací. I přes toto námětové rozpětí jednotlivých životních příběhů je v nich možné nalézt ideová a citová těžiska, ze kterých vychází smysl těchto životních vyprávění. Je možné v nich nalézt na jedné straně záznamy o útisku, nespravedlnosti, teroru okupantů a o utrpení okupovaného národa. Na druhé straně se v nich promítá myšlenka odporu, revolty, odplaty, odboje a hrdinství. Dokládá to například životní příběh paní Brožkové (To nám řekl ten bleskoun, holá hlava, ten kletckop [v lágru], no třeba jsme si pobrukovali, Praha je krásná, to voni hned poznali: „Praga, Praga to je nejhnusnější město světa, tam jste nám zabili nejlepšího syna Německa, zabili jste nám Heidricha.“ Tak mi ani muk potom, tak jsme si zpívali: „Kéten je krásný za noci světlometů“ a von byl zticha. Říkali jsme si: „Pane bože jen ať sem něco pustíš, pust' sem nějaký pumy nebo ať to tady rozflákaj, tak jsme byli pitomý, že jsme si neuvědomili, že když sem pustěj pumy, takže i my tam v tom budem. Tak jsme byli hloupý. A potom je tam stejně pustili.). V životních

příbězích lze pozorovat myšlenková a emocionální ohniska. Ta v různé míře procházejí všemi hlavními tématickými skupinami, které byly nastíněny výše.

Na celém našem území mají tyto životní příběhy v hrubém obrysu jednotný ráz. Bezprostředně se v nich odráží konkrétní místní a přímo i osobní zážitky a události, je možné z nich vyčíst i specifické místní a krajové rysy. Například na Hlučínsku a na Opavsku vyprávějí lidé frekventovaně a dramaticky životní příběhy o posledních dnech a týdnech války, v tomto regionu došlo k rozsáhlým a tvrdým bojům v rámci tzv. Ostravské operace mezi nacistickými vojsky a Rudou armádou. Operace trvala tři týdny a vyvrcholila v polovině dubna.²⁴⁷ Hlavními náměty životních příběhů z Hlučínska a Opavska byly zničené vesnice, domy a hospodářství, zranění a zabití lidé, uhořelý dobytek, útěk obyvatel před frontou nebo dlouhý pobyt ve sklepě. V případě Neveklovska, záznamy vytvářejí pestrou mozaiku životních příběhů a detailů, které se týkají osudu vystěhovaných lidí z jejich domovů²⁴⁸ Na tomto území, v posledních dnech války operovaly různé partyzánské skupiny a odbojové jednotky. Stejně tak na Českomoravské vrchovině a Dražanské vysočině, zejména pak v beskydských horách na Valašsku se objevuje mnoho životních příběhů s tematikou partyzánských bojů, střety, pohyby, styky a spolupráce s domácími lidmi a podobně. Tato životní vyprávění se vyznačují zvláštností a sice mají podobný ráz jako podání o partyzánském hnutí na západním Slovensku, dále se v nich objevují stejné význačné postavy partyzánského odboje, jako byli například velitel Ján Ušiak nebo major Murzin. Životní příběhy se také vyznačují shodnými náměty a identickými příběhy, jako je tomu například o velkokarlovickém komináři, který položil minu do ubytovny německých vojáků.²⁴⁹ Slovenské bádání poukázalo na tyto bezprostřední souvislosti „*materiál spomienkového rozprávania z východnej Morávy a Slovenska veľmi blízky*“ že by bylo velmi zajímavé vzájemně porovnat doklady vzpomínkového vyprávění s tematikou národně-osvobozovacího boje.²⁵⁰

V množství shromážděného materiálu je možné pozorovat ještě jinou vnitřní diferenciaci. Mnoho těchto životních příběhů se vyznačuje povahově za zprávy a povídky s vážným obsahem a zachycuje dramatické, zvláštní, vypjaté či dramatické situace a příhody. Také se v nich projevuje sklon k humorné povídce nebo k anekdotickému příběhu. Někdy si narátoři

---

²⁴⁷ JEREMENKO, A. I.: Ostravská operace Sovětské armády. Osvobození Ostravy ve světle vzpomínek a kronik. Red. K. Jiřík. Ostrava 1965, s. 25-52.

²⁴⁸ JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

²⁴⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 7-8.

²⁵⁰ MICHÁLEK 1974b, s. 13.

vybírají právě takové příhody a situace, ve kterých dramatická zápletka nebo hrozivý konflikt vyústí v dobrý, někdy až v komický závěr, a to pomocí šťastné náhody nebo vtipného nápadu. Na tuto tendenci poukazuje například J. Michálek, v rozboru o Slovenském národním povstání uvádí, „že vel'ká část' týchto útvarov je založená na vtipném pointě.“²⁵¹ Z Neveklovska to dokládá například paní Kubrová (*To bylo moje první místo, to jsem šla na pracák, na úřad práce. Hodně lidí dávali do kapslovny, tam třeba z Benešova. Dávali na převodní poukaz je do Vlašimi. A teď voni mi říkali: „slečno prosim vás, my bysme si chtěli ještě vyprat a uklidit, prosim vás dejte nám to, prodlužte nám to, tam nám to v Benešově nechtěli prodloužit a tak nám prosim vás dejte nástup až za tejdén, my si doma uklidíme a uvaříme“ a já nevím co všechno chtěli. Já jim to prodloužila. Potom některá to tam došla říct, že tam jaká je hodná slečna, ježíši! a ten na mě přilít ten krempl, to byl vedoucí benešovského i tohodle toho vlašimského úřadu, no ten přijel s holí a mlátil tam, že gestapo bude volat. To jsem měla ale štěstí, že tam byl u něj jeden doktor a ten byl muj nápadník, vždycky když přišel do Vlašimi, tak mě bral do cukrárny, ten jedině ho strhl, aby prostě tam, no nedovolil mu to, aby zavolal na to gestapo. Kdyby tam nebyl, asi by mě zatklo gestapo, protože říkal, že teď' je, ten ajncajs, že jako teď' je válečná doba a já že si tohle dovolim, že von potřebuje každou sílu v tý muniční továrně a já že si tohle dovolim, jim prodlužovat jim dávat tejdén, jako aby si vyprali a tak).* J. Michálek v rozboru vzpomínkového vyprávění o Slovenském národním povstání na tuto tendenci poukázal a uvedl, „že vel'ká část' týchto útvarov je založená na vtipnej pointě.“²⁵²

Sepjetí s tradiční pověstí a s jejími představovanými a výrazovými schémata se projevuje v tomto podání slabě. Ale přesto se najdou i takové příběhy. Například v Říčanech u Brna vyprávěla narátorka, že podle tradice má být konec války v Říčanech u tzv. Černého kostela s obráceným oltářem. Opravdu tu prý vojna skončila.²⁵³ Jech poukazuje na podobný proces, v tradiční povídce existovala užší spojitost s lidskými dokumenty. Například přebírání kompozičního postupu jako v pověrečných povídkách, odehrávají se často v noci, například osamělý chodec potkává neznámou osobu. Jan Kouřimský ve svém vyprávění nejdříve přednesl regist o strašidelném sudu a poté vzpomínal, jak za okupace chodil v noci z Hradištky do Třebsína. *"To bylo lesem voškľivý, víte, jestli jste tady šel někdy na Třebsín. Tim lesem. Tak jsem šel tadle ke smrči. Ted' vám jdu ve smrči, takhle bylo sněhu, já si to kráčim volně. Po mezi. Najednou vám po tý mezi mně podtrhne strašidlo nohy, víte! Ale strašidlo to*

---

²⁵¹ MICHÁLEK 1971, s. 83.

²⁵² MICHÁLEK 1971, s. 83.

²⁵³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 8.

nebylo. Voni měli cvičení ty pacholci v bílejch těch, nebyli vidět ve sněhu, víte. Měly ty bílý uniformy. Tak mě porazili a zvochlovali mě." ²⁵⁴ Další doklady vazby memorátů z druhé světové války a z osvobození s tradiční pověstí dokládají obdobná podání jiných národů. Například memoráty o Velké vlastenecké válce od V.K. Sokolova, nebo také vyprávění o Slovenském národním povstání, jak na to upozornil A. Melicherčík. ²⁵⁵

Hlavní otázkou tohoto vypravěčského podání je jeho povaha, forma, způsob a hodnota jeho výpovědi. Narážíme zde de facto na problém celého tzv. vyprávění ze života či vzpomínkového vyprávění, memorátů, životních příběhů apod. Nakolik je ovšem možné brát tyto výpovědi jako pouhou zprávu anebo jako vypravěčskou povídku, nakolik mají platnost nadosobní, obecnější, kolektivní, nakolik jsou individuálním pramenem, v jaké míře je v nich třeba hledat jen osobní, faktografický dokument nebo v jakém stupni je lze považovat za svérázný vypravěčský akt. Odpovědi na tyto otázky by měl přinést popis a rozbor. Z odpovědi vyplývá hodnotící postoj vůči tomuto materiálu jako celku, ale i v mnoha detailních bodech, například zda odchylky od skutečného průběhu událostí je nutné považovat jen za běžnou „chybu“ paměti nebo jestli se v nich realizuje nějaký vypravěčský (podvědomý) záměr. Ze shromážděných materiálů, životních příběhů, vzpomínek a vyprávění by se daly vyvodit odpovědi na tyto otázky. ²⁵⁶

Z vyprávěných životních příběhů událostí z doby okupace, odboje a osvobození je možné nalézt mezi nimi četné záznamy, které se podobají pouhé zprávě, holému dokumentu, věcné referenci a projevuje se v nich malá tvořivá vypravěčská invence. Například to jsou záznamy tohoto typu: *"Za války tam shořelo asi třináct, čtrnáct domů. Za fronty, až běželi tyto Němci z obce, tak potom ty poslední domky. Naložili tam ty fosforový zápalky. A tak to všechno, tam ten konec vyhořel. Ale některý domky shořely enom střecha, nekerý prohořely a shořelo všechno do gruntu, aj podlaha, aj tá malta shořela. Nám se nestalo nic. Půli obce se nestalo nic, jen potom ten konec."* (Nosislav, okres Břeclav - ÚJČ, 1967). Nebo další zaznamenané: *"A ti Němci došli do dědiny a tak všeci lidi byli jak kuřata postrašení a poskování. A slípky nosili do pola skovat, že budú prohlídat. A fronta, táto co včil byla, tož tá tu byla strašná, protože tam důle je všady nížina a my sme na kopci, tož nás, pravda, pořád viděli aj všechno, aj dyž nekdo přešel, tož hned' na to místo se velice bilo."* (Strážovice, okres Hodonín - ÚJČ,

---

²⁵⁴ JECH 1965, s. 147.

²⁵⁵ Viz SOKOLOVA, V. K.: *Sovremennoje sostojanije predanij. Istorija, kultura, etnografija i folklor slavjanskih narodov.* Moskva 1973, s. 429; MELICHERČÍK 1961, s. 369-370; BOŠKOVIĆ-STULLI, M.: *Zum heutigen Volkssagen-Erzählen in Jugoslawien. Internationaler Kongress der Volkserzählforscher in Kiel und Kopenhagen, Berlin 1961, s. 26-31.*

²⁵⁶ ŠRÁMKOVÁ, Marta: *Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 8-9.*

1970).²⁵⁷ Z Neveklovska vyprávěla paní Kubrová (*Voni potom našli nákej dopis, můj muž říkal, ten byl z toho plašan, náká slečna psala nějakemu pánovi, a voni nák to zachytili a mělo to nějakou souvislost s téma parašutistama a proto tohleto udělali [Heidrichiáda], a na základě tohohle dopisu vypálili Lidice, manžel tam odtud pocházel i měl nákou kopii, bylo to cenný, protože to bylo vydaný v den, kdy vypálili Lidice*).

V těchto zprávách se také projevuje individuální výběr narátora, ten si vybírá to, co on sám považuje za důležité sdělit. Současně s v těchto zprávách objevuje hodnotící a citový postoj, občas se tu uplatňují i účinné stylistické prvky („všeci lidi byli jak kuřata postrašení a poskovaní“),²⁵⁸ z výpovědi paní Brožkové z Neveklova (*"Přišla jsem domu jak nákej hastroš, takový hadry jsem jenom měla"*), (*"najednou voják před náma... a najednou my se tak lekly, že by se nás krve nedořezalo."*).

V tomto podání hlavní tendencí není jen pouhá sdělovací či zpravodajská funkce, ale snaha uchopit události vypravěčsky, ztvárnit ji jako vypravěčskou epizodu nebo povídku ve snaze zaujmout posluchače a zapůsobit na ně. Zejména volba námětu a stylizace syžetu jsou nejvýznačnější. Cílem narátora není vyprávět povšechné vylíčení průběhu událostí nebo faktografická přesnost z hlediska času, místa a osobních údajů, jde mu o něco jiného, do centra zájmu staví zvláštní životní příběh, pozoruhodnou postavu či mimořádné činy. Jeho životní příběh se soustřeďuje na vytvoření epického obrazu. Dokládá tak například pan Marvan (*No, ježíš, jakpak bych neznal paní baronku Nádhernou, vždyť to bylo, vždyť ta chodila k nám, protože když něco potřebovala, tak vždycky přišla a křičela: „Pepiku“ to bylo na tátu a táta říkal: „co jste chtěla paní baronko?“, „pojdte sem“ a teď mu říkala, co chce. Třeba přišla a říkala: „Pane Mauvan, já potřebuju taubršlág“ a táta říkal: „já nevím, co je to taubršlág“, „no, to je takový to na ty ptáky“, tak se dohadovali a pak říká: „jo takovýto, jak tam se daj ptáci?“, „jojo, takovýto“, no tak jí udělal ten taubršlág.*). Někdy je námětem zvláštní, neočekávaná, někdy až groteskní situace. Například je tomu v živoním příběhu V. Denka, který za války při poslechu zahraničních zpráv zapnul místní rozhlas a vysílání šlo do celé obce.²⁵⁹ Nebo jak vylíčila paní Kubrová (*Když Němci vodjeli, tak některý lidi, prej voni Němci měli snad taky nějaký perský koberce tady, tak říkali, jedna pani že to dala psovi do boudy ten perskej kobereček, neznali cenu toho koberce*). Někdy poutavost životních příběhů tkví v překvapivém řešení situace: ruský zajatec prchá před Němci a opatří si kolečko a jako

²⁵⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9.

²⁵⁸ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9.

²⁵⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9.

údajný cestář uniká pozornosti.²⁶⁰ Pan Hrubý uvedl (*... a jeden se zachránil, u Vyhnalové, tam se u nich zachránil ten frantík jeden, jeden Francouz sem utekl a schoval se tajdle ve vsi a vlez tam do vápna, jak se hasilo dřív vápno, tak von se tam schoval.*). Některé náměty dosáhly širší obliby, právě pro svůj překvapivý dějový průběh a zvraty, například životní příběh o mladém partyzánu, který jako kominík položil minu do kamen ubytovny německých vojáků ve Velkých Karlovicích.²⁶¹ Oblíbenost námětů se může odvíjet od jediného sugestivního detailu, jako je tomu v některých životních příbězích o zraněném partyzánu Murzinovi, jak si vyřízl kulku z ruky stěpem od skla nebo zrcátka.²⁶² Narátoři někdy svou pozornost upínají nejen na samotnou situaci a dějové zvraty, mnohdy se pozornost soustřeďuje na postavy, na jejich psychologickou reakci či na jejich chování a povahu. Například epizoda M. Vlčnovské z Popovic, poskytne azyl parašutistovi, který hledá pomoc a spolupráci a jde jí v první řadě o to, jak na tuto vzniklou situaci zareaguje její nedospělý syn. Napětí spočívá v konfliktu mezi strachem a vědomím povinnosti. Pointa životního příběhu dostává mravní vlastenecký patos.²⁶³ Přibližuje paní Havlínová z Křešic (*Byli tady Němci, těch jsme se báli hrozně, že jo, no prvního května najednou přijeli, v pětaštyrycátom, přijelo nákladní auto s esesákama, měli tam dámu, pani, která vyskočila z auta, zastavili a tady ty vězňové běhali po vsi, ano trestanci. Přijeli sem a vona vyskočila a jeden vězeň kleknul u kapličky, sepnul ruce, aby ho nadávala, nezastřelila a vona do něj dala tři rány. Můj otec, my jsme ho nemohli udržet, von vylít, to víte, byl nimrod, tak měl flintu, my měli ložnici přes dvůr, tak letěl pro flintu, že jí zabí. My jsme ho měli co udržet, zamkli jsme a nepustili jsme ho. No potom tady ještě ten jeden trestanec šel zadem a byl ve stodole ve slámě, toho jsme zachránili. No kdyby byl začal do nich střílet, tak nás postříleli všechny).*

Souhrnně z toho všeho vyplývá, že životní příběhy nejsou vyprávěny s cílem obecného a věcného průběhu událostí. Často ani neregistrují důležité historické momenty. Upínají pozornost na individuální příběh, dějovou epizodu, na životní a povahopisný detail. V některých případech se vypravěčský postup životních příběhů podobá, někdy i kryje s postupem historické pověsti, která upřednostňuje zajímavý děj, postavu či jev a vyznačuje se stylizací dějin v epické příběhy lidí. V lidovém prostředí tyto individuální obrazy dodávají

---

²⁶⁰ KOUŘIL, F.: Domáci odboj na Malé Hané. Malá Haná, 6, 1970, s. 27.

²⁶¹ Varianty neúplně shrnuty u MICHÁLKA 1965, s. 2627, 31 (č. 4).

²⁶² MICHÁLEK 1974b, s. 16, č. 8 a 9.

²⁶³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 9-10.

vyšší platnost, neboť se stávají metaforou, symbolem obecné situace. Skrze jedinečné se vypovídá o obecném.²⁶⁴

V životních vyprávěních se běžně objevují dialogické pasáže, které oživují a zvýrazňují situaci i postavy. Je to záměr narátora, podat životní příběh jako živý výjev a poutavý příběh vystupuje z výrazové stránky: Jeden povídá: „Člověče, co tady chcete? Jak ste sem přišel?“ – „No, po ulici.“ – „No, a to ste se nebál?“ „No, co bych se bál? Co mně můžou udělat? Zabít mě, mně je to jedno, ale snad né.“ (Nosislav, o. Břeclav ÚJČ, 1967).²⁶⁵ Z Neveklova takto vyprávěla paní Brožková (*Musela jsem jí [mamince při příchodu domů z útěku z lágru Řeky u Semil] napřed ukázat hlavu, že mam v pořádku, protože tehdy ta Mařena Vyskočilova, to byli v Zaječi, co byli, ty byli tady někde vystěhovaný, ty byli vystěhovaný někde u Bystřice a vona [matka M. Vyskočilové] se někam dotáhla do toho Neveklova a říkala, že mě tam chytila mašina, že mam rozbitou hlavu. Předtím povídám Vyskočilce, ta se mnou bydlela povídám: „Ne, abys to potom psala domu!, aby potom přišla k nám a něco kecala!“ „A já nebudu nic psát“ a najednou přijde vod maminky psaní: „Prosímte nám napiš, prej se ti něco stalo s hlavou, že sis jí strčila do mašiny, my jsme tady bezsebe a ty jsi nám nic nenapsala. Tak já hned jsem Mařeně vynadala, div jsem jí nenaflákala, honem jsem napsala, že to není žádná pravda“, „co ti stará baba nakecala.“ To víte, že jsem jí to potom vytentočkovala.).*

Někteří z narátorů mají schopnost dát popisu dynamiku, spád a názornost: No jo, to flákalo do toho samýho domu; vazba lítala, křídlice lítala, no tak sem vodešel pryč. (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967) - ...a dyž sme došli dom, tož bylo dokořeňa pootvírané. Všecko pryč, koně pryč, prasata pryč, pozabíjaný, enom tragač ostal od krvi. (Strážovice, o. Hodonín - ÚJČ, 1970) - Nebo tam sme to měli všecko rozbite, dachu něbylo, nic ... My byli nervozni, všecko hořalo, načení bylo vystavene na placu, ten fosfor hazali, něhašili ... Střikačka byla v potoku, ale žaden se něukazał, prali ze všeckych stran, enem ve sklepě sme seděli. (Mokré Lazce, o. Opava - ÚJČ, 1966).²⁶⁶ Paní Mrhová vpomínala (*Já sem za Němců chodila do školy v Praze, to si tak ti pamatuju, když tam zabili toho Hajdrycha, tak jak v každom tom krámě byl za voknem ten vobraz s tím černym a to sme se na to podívali a nesměli sme ani muknout nebo ani se jako tak ušklíbnout, rači pryč protože, voni chodili ty chlapi voblečený normálně a byli to takový ty pacholci německý. A kdyby třeba si šla eště z jednou holkou a řekla si: "Podívej se, zaplatpánbu, že je po ňom", pánečku to by bylo! Tó se něsmělo, kdepak to bylo tenkrát*

²⁶⁴ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 10.

²⁶⁵ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 10.

²⁶⁶ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 10.

hrozný, když ho zabili toho Hajdrycha... Naši byli dycky rádi, když sem přijela domu...protože furt vo tý Praze se mluvilo).

Narátori mnohdy k názornému popisu a zpřítomnění scény použijí citoslovce nebo příměr: „Žena šla kósek tam za Švarcavo ... a uslyší: pchijú, pchijú ... (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967) - A tu najednu blink nam do oken (Mokré Lazce, o. Opava ÚJČ, 1966) - Přišel sem o paru takych krasnych hřebcuv, že se srdce na ně smiło. O ty mi šlo. Płakal sem jak děcko nad nima. (Mokré Lazce, o. Opava - ÚJČ, 1966) To sme vám běželi, a jak dyby nás nekdo nadnášel, víte. (Žebětín-Brno - ÚJČ, 1967) - Tož od toho času ti chlapi byli jak kost tvrdí a vylekaní ... (Velké Karlovice, o. Vsetín - ÚEF, 1956)“.²⁶⁷ Paní Havlínová uvedla (*... ale ty je vodvezli tady vocud', tak je ty co zabili, tak je na plachtách dali na vlak ty zastřelený a tahli je tady k Písařikovum na dvůr a nakládali je jako brambory na vůz*). Nebo pan Marvan vyprávěl (*A když jsem přišel k tý hospodě, tam jak se ta, tak tam před nima, akorát před tou hospodou, klečel ten trestanec a ten řval: „nestrilaj, nestrilaj“, nebo něco takového, „mám doma děti“ a v tom to zařvalo a udělalo „drrrrr“ takhle a akorát mu to vzalo takhle hlavu, ta mu vodpadla dolu na zem, no to bylo něco hroznego.*).

Rovněž narátori jsou schopni charakterizovat postavy, zejména se to týká cizích lidí v domácím prostředí, kteří hovoří svojí řečí. V tradičních druzích folklórního vyprávění je tento postup běžný): Pořád ten jeden: "Fojna, fojna, fojna, fojna." A to pořád slyším, pořád to protřípál. (Strážovice, o. Hodonín - ÚJČ, 1970) ... a vtem idú Němci, Valilo se jich myslím osmdesát. A přijdú k chalupě, povidajú: "Vo ist das bandité?" (Horní Bečva, o. Vsetín - ÚEF, 1956) ... vyšli támodtud' čtyři vojáci, Tak sem nevěděl, só to Němci, nebo kdo to je? No, a volá: "Suda chod'!" (Nosislav, o. Břeclav - ÚJČ, 1967).²⁶⁸ Pan Marvan uvedl (*No, ježíš, jakpak bych neznal paní baronku Nádhernou, vždyť to bylo, vždyť ta chodila k nám, protože když něco potřebovala, tak vždycky přišla a křičela: „Pepiku“ to bylo na tátu a táta říkal: „co jste chtěla paní baronko?“, „pojd'te sem“ a teď mu říkala, co chce. Třeba přišla a říkala: „Pane Mauvan, já potřebuju taubršlág“ a táta říkal: „já nevím, co je to taubršlág“, „no, to je takový to na ty ptáky“, tak se dohadovali a pak říká: „jo takovýto, jak tam se daj ptáci?“, „jojo, takovýto“, no tak jí udělal ten taubršlág*).

Do rozboru výrazové stránky životních příběhů bylo uvedeno jen několik ilustrací, a to z důvodu jejich rozsáhlosti. Je však z nich zřejmé, že narátori ve svých životních příbězích nezůstávají pouze u holého popisu faktů a událostí, ale snaží se zprostředkovat názornost a

²⁶⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

²⁶⁸ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

přítomnost výjevu, snaží se zachytit realisticky podobu postav i jejich citové postoje. K tomuto účelu používají jazykové a stylistické prostředky. Proto lze uvést, že tyto životní vyprávění silně inklinují k vypravěčskému ztvárnění. Na tento projev poukázali již dříve i jiní badatelé.²⁶⁹

Pokud se v rozbořech zdůrazňuje odlišnost životních vyprávění od holých referencí a kronikářských zpráv a zároveň se poukazuje na některé jejich umělecké prvky a postupy, je možné zaznamenat, někdy silněji a někdy slaběji tendenci k uměleckému zaměření. Nicméně estetická funkce životních příběhů je jen druhotná. Svým zaměřením totiž patří do širší kategorie pověstového vypravěčského žánru (místní a historické pověsti, legendy, démonologické povídky), který se vyznačuje převahou mimoestetických funkcí, například funkce poznávací nebo zpravodajská. Životní příběhy z okupace a osvobození se také charakterizují především mimoestetickou funkcí. Jejich výpovědi mají zvláštní obsah, který je zcela odlišný od kronikářského zápisu nebo od historického popisu či úvahy. Specifičnost obsahu životních vyprávění je zejména ve způsobu podání příběhů jako jedinečných, individuálních událostí, zprostředkovaných z osobního úhlu a že vyzdvihují jejich dějovost a že je zabarvují emociálně a eticky.²⁷⁰

Pokud postavíme výpovědi životních příběhů vedle jiných projevů a forem, které zobrazují a interpretují události okupace, odboje a osvobození, vynikne také jejich specifičnost. Jedná se o bohaté a neobyčejně různorodé pole písemných a literárních projevů, od soukromých písemných zápisků až po uměleckou a odbornou historickou literaturu. Jednotlivé formy jsou jak početné, tak i různorodé a přecházejí plynule jedna v druhou. Proto není jednoduché je přesně rozlišit. Bylo by možné naznačit alespoň hlavní kategorie:

1. kategorie: Soukromé písemné záznamy, které nejsou určeny širšímu okruhu čtenářů. Jedná se o příběhy o účasti v odboji, o zatčení, výslechy a pobyt v žaláři. Často se blíží ústním memorátům, jelikož vycházejí z individuálních osudů a zážitků, zdůrazňují jednotlivé situace a osobní příběhy. V některých případech jako by byly vlastním písemným reflexem ústního vyprávění.

2. kategorie: Písemné záznamy v obecních kronikách, ve kterých je možné objevit velké množství záznamů a vylíčení roků okupace a osvobození. Ve většině případů se snaží zaznamenat události v celkovém obrysu a z perspektivy celého města či obce. Namátkově se v

---

²⁶⁹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

²⁷⁰ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 11.

těchto záznamech vyskytují i jednotlivé mimořádné a dramatické příběhy, ale v upravené a zkratkovité podobě.

3. kategorie: Memoárová literatura účastníků odboje s popisem a osvětlením událostí většinou z osobní perspektivy.

4. kategorie: Umělecká literatura prozaická (povídky, romány), dramatická i básnická se zaměřením na zpracování tematiky protektorátních roků z odboje.

5. kategorie: Literární povídky představují zvláštní část umělecké literatury, které jakoby předstírají vyprávění vlastních účastníků událostí. Jsou stylizací vypravěčského stylu a nářečí.

6. kategorie: Do této kategorie spadají početné, obsahově i formálně rozmanité popisy líčení a pojednání a úvahy o historii okupačních let a osvobození v jednotlivých oblastech a obcích. Tyto záznamy se pohybují mezi odborným historickým popisem a vzpomínkovými záznamy, mohou obsahovat i jednotlivé příběhy, které se tematicky kryjí s obsahem životních příběhů. Nejsou jednotné z hlediska pramene a úpravy, například se jedná o vlastní zápis účastníka a svědka události, někdy autor zpracoval vzpomínky někoho jiného, sepsal je podle vyprávění účastníka nebo podle vyprávění od více narátorů.

7. kategorie: Odborná vědecká historická literatura.²⁷¹

Všechny vyjmenované typy se mají určitý vztah k životním příběhům. Jejich vztah může být vzdálený, jak je tomu například v odborné literatuře. Ale vztah může být bezprostřední. Některé námětové analogie s životními příběhy, někdy i podobné výrazové rysy lze najít například v soukromých písemných záznamech, v ústní memoárové literatuře, v umělecké próze, v literárních povídkách stylizujících ústní vyprávění, v kronikářských záznamech a různých článcích o dějinách okupace a odboje v jednotlivých oblastech a místech. V tomto komplexu představují životní příběhy zvláštní a odlišný typ. V případě rozboru všech těchto různorodých typů projevů literatury včetně životních vyprávění zjistíme, že jejich obsah i forma jsou podmíněny více faktory. Tyto různorodé typy projevů lze na jedné straně objevit 1) mezi póly ústního podání (životní vyprávění) v přirozeném, přímém, meziosobním komunikačním aktu a na straně druhé mezi póly písemného a zprostředkovaného literárního záznamu a technického způsobu zveřejnění. Tyto různorodé typy projevů lze na jedné straně objevit 2) mezi póly individuálního, jedinečného, konkrétního, převážně epicky pojatého faktu a nadosobním, zobecňujícím pojetím a výkladem. 3) Mezi sebou se rozlišují z hlediska toho, komu jsou určeny, adresovány neboli pro jaký typ posluchače nebo čtenáře jsou určeny. V případě životních vyprávění se počítá s ohraničeným kruhem známých posluchačů, v případě tištěné formy této literatury se počítá s neurčitým a povšečným publikem. Životní

---

²⁷¹ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 12.

příběhy se vyznačují zvláštností, jejich forma je od ostatních typů vysloveně ústní, s orientací na jedinečné fakty a příběhy, které jsou podávány z osobní perspektivy a zaměřuje se na okruh posluchačů, který se skládá z narátorem zvolených a známých. V ostatních uvedených formách se objevují jiné faktory než v životních příbězích, například je to písemná či tištěná forma, zobecňující a faktografické pojetí, orientace na „masového“ čtenáře, zkratka neobsahují konstelaci faktorů, která je typická pro životní příběhy.²⁷²

To vše dokládá, že ústní lidové podání o okupaci, odboji a osvobození představuje zvláštní typ, neboť oproti ostatním projevům zobrazuje dějiny a jejich události z jiného úhlu. Životní příběhy přináší výpovědi, které se nekryjí s výpověďmi v kronikářských záznamech, ve vědecké historické literatuře nebo v beletrii. Životní příběhy a jejich výpovědi doplňují tyto ostatní prameny, neboť stejnou událost, skutečnost osvětlují z jiné perspektivy a interpretují z jiného úhlu. Ústní podání tohoto druhu, s touto problematikou představuje specifický folklórní projev, zvláštní druh ústního dějinného podání. Lze ho považovat za významný historický či psychosociální pramen zejména v jeho specifčnosti.²⁷³

4.3 Odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti

4.3.1 Komemorace

Vzpomínání na proces násilného vystěhování obyvatel Neveklovska za druhé světové války je klíčovým bodem, kolem kterého se ztotožňují osoby zasažené stejným osudem jako příslušníci jedné skupiny. Společná vzpomínka jednotlivců na akt vystěhování jako příslušníků jedné skupiny je přirozeně stmelujícím prvkem. Její reprezentace mají na jejím posilování praktický nebo přímo politický zájem. Vzpomínání může například zanechat kontinuitu poselství dalším generacím.

Komemorace ve smyslu vzpomínka či památka na násilné válečné perzekuce za doby okupace je velice významným a velice podstatným prvkem v soudobé společnosti a její snahou je přinejmenším varovat a upozorňovat následující generace do budoucna před možnými a nebezpečnými činy, kterých jsme byli v nedávné době svědky. Činnost Hitlera a ostatních nacistických pohlavárů se vryla do paměti samotných narátorů, kteří byli tímto tragickým osudem zasaženi, ale také těm, kterým není lhostejné tuto problematiku opomíjet.

---

²⁷² ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 13.

²⁷³ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 13-14.

Hroživé ukázky z nacistických koncentračních táborů by mohly být dostatečným varováním před opakováním se situace, ale to není v současné moderní a zrychlené společnosti dostatečné. Ve světě plném nových informací se spíše pohlíží do budoucna, než do minulosti. Přesto v současné době dochází k jakési „renesanci“ a většímu zájmu se touto problematikou zabývat a hlavně veřejně upozorňovat na tragické následky, které vzešly z rukou Hitlera. Ať už to byly miliony lidí zavražděných nacisty nebo tragické osudy, které postihly obyvatele oblasti Neveklovska ve středních Čechách. Čím dále se od těchto tragických událostí vzdalujeme, tím intenzivněji a vážněji by měly probíhat jejich vzpomínkové a pietní akce.

Obecně lze říci, že komemorace probíhají intenzivně zejména v těch místech a lokalitách, ke kterým se váží tragické následky z dob okupace a které měly spíše plošné a rozsáhlé následky, například vypálení Lidic nebo obce Ležáky. Ovšem není výjimkou komemorace událostí, které se váží k individuálním tragédiím, například komemorace zastřeleného nebo umučeného vojáka či civilisty nacisty.

Komemorace tvoří neoddělitelnou složku společnosti, zajišťuje generační přenos, přenos traumat a apel k neopakování se něčeho podobného. Hlavní úlohou je vést současné generace k lidskosti a toleranci vůči sobě a ostatním lidem, neztratit svou tvář a mravnost.

Z hlediska generačního přenosu v jednotlivých rodinách válkou postiženého obyvatelstva z terénního výzkumu ve vybrané oblasti jednoznačně vyplývá, že narátoři se svými zážitky svěřovali spíše svým dětem, a to v dřívějších letech, ale svým vnoučatům, pravnoučatům nikoliv. Důvodem absence vyprávění životních příběhů vnoučatům je podle nich zejména důvod, že o danou historickou tematiku nejeví zájem, někdy je důvod čistě osobní, připomínání si tragických událostí navozuje narátorům stavy úzkosti a deprese.

Neoddělitelnou složkou generačního přenosu sledovaných událostí tvoří nejen rodina, ale zajisté i veřejné instituce a zejména pak školy. Obecně by mělo platit, že by vyprávění a naslouchání mělo být přirozenou mezigenerační potřebou a samozřejmostí. Ve školním prostředí orální historie pomáhá většímu porozumění a přispívá k lepší komunikaci mezi dětmi a rodiči, prarodiči. Může otevírat nové možnosti k seznámení se s narátory, kteří před samotným rozhovorem stáli vně dosavadního zájmu studentů. Orální historie umožňuje rozvoj a komunikaci mezi vyučujícími a jejich žáky. *„Metody „oral history“ a historického interview lze využít jako didaktického prostředku. Ve školní výuce dějepisu umožňují nácvik metod, které používají historikové, poskytují příležitost k zajímavé samostatné práci, jíž lze dospět k novým poznatkům. Student získává příležitost stát se subjektem poznávacího procesu, upevňuje se jeho schopnost transferuzískaných dovedností na jiné problémové situace.“*²⁷⁴

---

²⁷⁴ JULÍNEK, Stanislav a kol.: Základy oborové didaktiky dějepisu, Brno 2004, s. 191.

Dalo by se říci, že orální historie v tomto prostředí představuje možný typ výuky, který podněcuje motivaci žáků a studentů ke smysluplnému dějepisnému vzdělávání. Tento způsob výuky jistě přispívá k rozvoji kritického myšlení, případně může přispět k rozvoji mezipředmětových vztahů. Dochází k přirozené aplikaci průřezových témat ve výuce a vede k naplňování klíčových kompetencí.²⁷⁵

V této souvislosti také poznamenávají Miroslav Vaněk a Pavel Mücke „*Orální historie je příležitostí ke skutečně interdisciplinárnímu vzdělávání žáků a studentů, rozvíjí znalost historie (práce s prameny, archivy, literaturou, a to jak v centrálním, tak i v lokálním měřítku), vedení rozhovorů rozvíjí sociální dovednosti (disciplína, umění naslouchat a klást otázky), tzn. znalost českého jazyka a částečně základů psychologie. Analýza rozhovoru klade nároky na analytické myšlení, přepis a redakce rozhovoru opět využívá znalost mateřského jazyka a konečně technické zpracování a uložení rozhovoru by bylo nemyslitelné bez praktických dovedností používání výpočetní techniky.*“²⁷⁶

V roce 2007 se konalo 65. výročí od vystěhování Neveklovska za 2. světové války a při této příležitosti jsem hovořila kantorkou pedagogického sboru základní školy v Neveklově. Na otázku, zda se události vystěhování dostatečně připomínají nebo vyučují v neveklovské základní škole, právě i s ohledem na silnou vazbu místa k těmto událostem, mi bylo sděleno, že spíše nikoliv, tato historie je zařazována do výukových osnov spíše ojediněle. Dalo by se říci, že komemorace tragédie, která postihla oblast Neveklovska je v současné době poměrně výrazná spíše z hlediska pořádání vzpomínkových akcí, organizovaných Městským úřadem v Neveklově nebo Sdružením obcí Neveklovska. Jednotlivými formami komemorace se zabývají následující podkapitoly.

4.3.1.1 Vzpomínkové kulturní akce

Dějiny vystěhovaného Neveklovska a její paměť nebyly v době komunismu vytlačovány z českého prostoru oproti jiným historickým událostem. Svědčí o tom brzké komemorace po válce, i když ideologicky zaměřené, jako účelová propaganda komunistické strany, která tímto zaměřením uplatňovala své politické zájmy.²⁷⁷ Po roce 1989 kontinuita komemorace pokračuje.

---

²⁷⁵ HES, Milan: Didaktické aspekty historické paměti holocaustu. FFUK, Praha 2012.

²⁷⁶ VANĚK Miroslav – MŮCKE, Pavel: Škola v orální historii – orální historie ve škole. Orální historie a výuka dějepisu, in: M. Šustová (ed.), Historia scholastica I. (Dějiny ve škole a škola v dějinách), Praha 2010, s. 177.

²⁷⁷ <http://lidemesta.cz/assets/files/Sedlak.pdf>

Městský úřad v Neveklově a Sdružení obcí Neveklovsko s jistou pravidelností pořádají několikadenní vzpomínkové akce s tematikou „Vystěhované Neveklovsko“ a v průběhu roku pořádají další doprovodné akce, jako jsou koncerty či jiné kulturní akce v téže souvislosti. Například 15. března 2008 Kulturní komise města Neveklov uspořádala „Jarní koncert“, který se konal v aule základní školy v Neveklově. Koncert byl věnován 65. výročí vystěhování města Neveklova. Na koncertě vystoupil komorní orchestr a pěvecké sbory z Benešova a Nymburka.

Před třemi roky se konala „Vzpomínková akce k 65. výročí vystěhování Neveklovsko“ a probíhala ve dnech 5.- 8. července 2007. Jednalo se o jednu z větších akcí. Celý program byl rozložen do čtyř dnů. Z hlediska programu, nejvýznamnější události komemorace se konaly v první den, tedy v den zahájení. Na náměstí Jana Heřmana ve čtvrtek 5. července vzpomínková akce začala slavnostním položením věnců k památníku vystěhování Neveklovsko 1942-1945, poté si přítomní diváci vyslechli hymnu České republiky, následoval přednes básně, úvodní slovo místostarosty Ing. Slabého a projevy, nejprve projev předsedy Sdružení obcí Neveklovsko Karla Vojty, poté projev, již zesnulé, Anděly Dvořákové, předsedkyně Českého svazu bojovníků za svobodu. Anna Čurdová, poslankyně Parlamentu ČR přednesla závěrečný projev. Všechny projevy nesly jednotnou tematiku, a sice „nezapomínat“.

Po projevech následovala historická ukázka rekonstrukce momentu „vystěhování z rodného domova“, která byla demonstrována projíždějícím žebřinovým vozem. Za vozem šla vystěhovaná rodina v dobových oděvech za doprovodu jízdní hlídky německé armády.²⁷⁸ Jízdu dobového vozu doprovodili harmonikář Pavel Sýkora a houslista Miroslav Mašek písničkou Karla Hašlera „Chaloupky pod horami“. Zvukovou kulisu celého programu vytvořila místní kapela Kabrňáci z DÚSP Tloskov.

Vzpomínkového odpoledne se zúčastnili nejen pozvaní hosté, starostové z okolních měst a obcí, starostové družebního mikroregionu Hlinické Pohronie ze středního Slovenska, ale také pamětníci místní i ti, kteří přijeli z různých částí České republiky, kam byli za války vystěhováni a do Neveklovsko se už nevrátili.

Po programu na náměstí se program přesunul do auly základní školy v Neveklově, kde si účastníci setkání vyslechli přednášku historika Michala Sejka. Večerní program vyplnilo divadelní představení v podání maršovického souboru Zornice.

V dalších dnech vzpomínkové akce byla na programu vystoupení pro děti, divadelní představení, promítání filmových dokumentů a filmů z válečného období a hudební

---

²⁷⁸ Fotografie ze vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovsko, viz Obrazová příloha, obrázky č. 24, 25, 26, 27.

vystoupení. K tomuto účelu se využívaly další prostory města. Kromě náměstí Jana Heřmana také aula ZŠ Neveklov, neveklovské kino a kostel sv. Havla.

V sobotu 6. července odpoledne zahrála v aule školy dechová kapela Keramička. V sobotu se v místním kině promítaly filmy s válečnou tematikou, například Smrt krásných srnců. Sobotní večer byl zakončen komponovaným pořadem divadla Most nazvaný „Večer pro Karla Hašlera“.

Nedělní vzpomínka 7. července začala vystoupením, pro děti a mládež, žongléra před základní školou. Celý program uzavíral koncert sólistky Státní opery Jiřiny Markové v kostele sv. Havla v Neveklově.

Během čtyř dnů komemorace mohli zájemci navštívit k tomu výročí uspořádanou výstavu²⁷⁹ v prostorách ZŠ Neveklov. Na výstavě bylo k vidění spousta dobových fotografií, historických dokumentů a materiálů, originály vyhlášek, rozličné předměty z války, jako například psací stroj či občanské průkazy zvané „Ausweis“²⁸⁰, které opravňovaly vstup do zabraného území. Výstavu doplňovaly obrazy výtvarníků Neveklovska.

4.3.1.2 Média

Informovanost veřejnosti o osudu vystěhovaného Neveklovska zajišťují místní tiskoviny, které jsou k dispozici k zakoupení při samotných vzpomínkových akcích, ale také kdykoliv v průběhu roku v neveklovském infocentru. Jedná se zhruba o dvacetistránkové brožury, které zachycují stručnou historii osudu neveklovského kraje. Zaměřují se na historické souvislosti, fakta, obsahují historické mapy a fotografie, krátké výpovědi svědků událostí, básně rodáků s tematikou vystěhování, ukázky z publikací, které se váží k tématu vystěhování a projevy členů Městského úřadu v Neveklově a Sdružení obcí Neveklovska, dále kresby, črty, kopie vyhlášek a další. Brožury mají příznačné názvy svému obsahu, jako příklad je možné jmenovat některé z nich: „Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná“ s podtitulem „1942-2007, 65 let od vysídlení části středních Čech“; „Neveklovsko nezapomíná“ s podtitulem „Nechceme opakování“. První jmenovaná brožura byla vydána z iniciativy Městské rady Klubu českého pohraničí v Týnci nad Sázavou ve spolupráci s Pražskou radou Klubu českého pohraničí. Druhá výše jmenovaná brožura byla vydána z iniciativy Městské rady Klubu českého pohraničí v Týnci nad Sázavou ve spolupráci s Informačním centrem v Neveklově k 60. výročí porážky fašistického Německa.

---

²⁷⁹ Fotografie z výstavy uspořádané ke vzpomínkové akci k 65. výročí vystěhování Neveklovska, viz Obrazová příloha, obrázky č. 28, 29, 30.

²⁸⁰ Podoba Ausweisu, viz Obrazová příloha, obrázek č. 5.

U příležitosti vzpomínkových událostí vystěhovaného Neveklovska jsou publikovány články a program vzpomínkových dnů zejména do regionálních tisků. Nejznámější z nich je týdeník Jiskra a deník Benešovské listy, obě periodika jsou vydávána v Benešově. Informovanost zajišťuje i místní zpravodaj „Zpravodaj Neveklovska“, vydavatel Městský úřad Neveklov. Regionální tisk nejprve s předstihem minimálně jednoho týden před samotnou komemorací informuje občany o pořádané události, mnohdy je otištěn program celé vzpomínkové akce. Po skončení vzpomínkových událostí periodika a zpravodaje publikují články s reflexí vzpomínkové akce. Články se nesou v duchu, jak celá akce proběhla, hodnotí její průběh, návštěvnost a přináší zajímavé postřehy, dále upozorňuje, jaké důležité myšlenky zazněly a jelikož je mnohdy autorem článku starosta či místostarosta, tak i poděkování všem těm, kteří se na vzpomínkové akci významně podíleli.

Projekt „Mezi řekami“

V roce 2007 byl na území Neveklovska odstartován dlouhodobý projekt s názvem „Mezi řekami“. Autorem projektu je Václav Šmerák, absolvent FAMU, oboru dokumentaristika, pracující v PR oblasti. Projekt vznikl za podpory bývalého senátora a starosty města Neveklova Karla Šebka, Sdružení obcí Neveklovska, Posázaví o.p.s., starostů jednotlivých obcí a Středočeského kraje.

Záměrem projektu je zdokumentování vzpomínek dosud žijících narátorů a uložení pro budoucí generace s cílem varovat. Projekt počítá s oslovením všech obcí Neveklovska, natočením nebo zaznamenáním dostupných vzpomínek, zdokumentováním zbylých fotografií a filmových materiálů. Historické materiály by měly dostat jednak knižní formu, ale i podobu DVD, na kterém budou uvedeny výpovědi narátorů z jednotlivých obcí. Současně by k tomuto projektu vznikl třicetiminutový dokument pro Českou televizi ve spolupráci s odbornými pracovníky, publicistou Vladimírem Kučerou, politologem Zdeňkem Zbořilem a režisérem Josefem Dlouhým. Projekt počítá s oslovením pracovníků muzeí, historiků, majitelů dobového materiálu a dalších. Získaný materiál bude poté na DVD uložen na městské a obecní úřady, dále bude předán k prezentacím na základní školy, do infocenter a knihoven, muzeí, vše s cílem rozšíření široké veřejnosti.

Na počátku projektu Václava Šmeráka byl vydán demo snímek s prvními výpověďmi, které byly pořízeny ve Vysokém Újezdě, v Krňanech a v rámci koncertu a besedy 17. listopadu 2007 za spolupráce starosty města Neveklova a bývalého senátora Karla Šebka. Materiál na demo snímku je hrubým sestřihem pořízených záznamů a ukázkou samotné budoucí realizace projektu.

14. července 2007 byla uspořádána vzpomínková akce prvních vyklizených obcí Krňany, Třebsín, Teletín, Vysoký Újezd při příležitosti 65. výročí násilného vystěhování území mezi Vltavou a Sázavou s titulem „1942-1945 Vysídlení Neveklovska“. Pořadatelem se stal Okresní úřad Krňany a pořádající obce. Nosnou částí vzpomínkové akce se stala vernisáž výstavy fotografií a dokumentů „Vysídlení 1942-1945“ ve výstavní síni Obecního úřadu Krňany. Součástí výstavy tvořily ukázky historických fotografií Svatojánských proudů a života kolem řeky Vltavy od Blanky a Honzy Reichardtových. Výstavu bylo možné navštívit do 28. července 2007. Poté byla přesunuta na Obecní úřad do Vysokého Újezdu a trvala do 11. srpna 2007.

17. listopadu 2007 byl ve Vysokém Újezdě uspořádán koncert v kostele Panny Marie v rámci Hudebního festivalu „Podblanický hudební podzim“. Pořadatelům koncertu se podařilo spojit kulturní zážitek s rozvíjejícím se projektem „Mezi řekami – Vysídlení obcí na Neveklovsku za druhé světové války.“ Koncert byl vyvrcholením výstavy a přednášek k 65. výročí vysídlení. Koncert současně oživil zájem o podobné produkce. Následoval koncert koled a připravovaly se podobné kulturní akce nesené v tématice vystěhování. V roce 2008 následoval další koncert jako kontinuum započaté tradice koncertů ve Vysokém Újezdě, s cílem podpořit kulturní činnost malých obcí na Neveklovsku.

24. října 2008 proběhlo v kostele Panny Marie ve Vysokém Újezdě premiérové představení prvního dílu dokumentárního filmu „Vystěhování – Die Aussiedlung“ a křest DVD, které obsahuje první část vzpomínek narátorů na vystěhování Neveklovska. „Die Aussiedlung - Vystěhování“ je úvodní částí celého projektu. Autor projektu Václav Šmerák, kamera Jan Osten, scénář a režie Josef Dlouhý.

„Mezi řekami“ je zastřešující název projektu, který obsahuje první díl dokumentárního filmu „Die Aussiedlung – Vystěhování“. V této souvislosti se chystá taktéž vydání stejnojmenné publikace vzpomínek, výstava s konferencí k celé problematice a vznik webových stránek „Mezi řekami – Vystěhování“, kde budou postupně ke shlednutí vzpomínky narátorů celého regionu. Projekt se orientuje na svou základní myšlenku, a to zachování a zpřístupnění vzpomínek doposud žijících narátorů v jednotlivých obcích mezi řekami Vltavou, Sázavou a městy Benešov a Sedlčany.

Celý dokument trvá 27 minut a představuje úvodní část projektu se základní informací o osudu regionu ve středních Čechách. Natáčení prvního dílu ukázalo jistý přesah tématu a časového ohraničení. Ve vzpomínkách narátorů nekončí vystěhování rokem 1945, kdy se vystěhovaní obyvatelé vraceli do svých domovů, ale jejich vzpomínky sahají do doby kolektivizace zemědělství v padesátých letech, kdy opět přišli o svůj majetek.

Autor projektu předpokládá jeho finální dokončení v roce 2012, v době 70. výročí vystěhování Neveklovska. Projekt je rozvržen do pěti let. Do konce roku 2011 by mělo být dokončeno filmové mapování regionu a vše by mělo nakonec završit odbornou konferencí. Součástí bude filmová přehlídka s odbornými tématy „etnické nesnášenlivosti ve světě“.

V současné době se připravuje pokračování dokumentu o koncentračních táborech na Neveklovsku. Jako další témata ke zpracování do budoucna je zmapování pohybu německých jednotek a jejich zbraní ve sledovaném území. Ke konci roku 2008 bylo autory projektu natočeno přes 10 hodin vzpomínek z 12 obcí. Další plánované téma ke zpracování by se mělo zabírat materiálem, který shrnuje období od první republiky po změnu v roce 1989. Autoři projektu spolupracují se Státním archivem v Benešově, ředitelem muzea Podblanicka Mgr. Radovanem Cáderem a Vojenským muzeem v Lešanech.

Projekt „Zítř se stěhujem...“

Vzhledem k tomu, že žáci a studenti místních škol se o podstatné části regionální historie v hodinách dějepisu zpravidla nedozvídají, rozhodla se „Nejen Geografická Společnost“ oslovit žáky a studenty ze základních a středních škol v tomto regionu projektem „Zítř se stěhujem...“ Autory projektu je neformální skupina „Nejen Geografická Společnost“ v čele s vedoucí projektu Veronikou Dvořákovou.

Hlavním cílem projektu je připomenout místním obyvatelům, žákům, studentům a široké veřejnosti důležitý milník v historii neveklovského regionu za druhé světové války, ze kterého bylo v pěti etapách nuceně vystěhováno více jak 17 000 obyvatel Neveklovska z důvodu zřízení vojenského cvičiště SS. Dalším cílem bylo pokusit se díky aktivní účasti žáků, studentů a mladých lidí navázat na nit, které přispěje k prohloubení vztahu obyvatel k místu, kde žijí.

Zadaný projekt byl určen pro školy a zájmové skupiny, žijící v oblasti bývalého cvičiště SS, Neveklovsko, Benešovsko, Voticko a Sedlčansko. Projekt byl rozdělen do dvou věkových kategorií. První věková kategorie zahrnovala druhý stupeň základních škol a zájmové skupiny do 15 let. Druhou věkovou kategorií tvořily střední školy, gymnázia a zájmové skupiny do 19 let.

Projekt se skládal ze dvou částí. První část „fotodokumentační“, v této části žáci a studenti měli nalézt fotografie míst z období vystěhování obyvatel regionu během druhé světové války z důvodu zřízení vojenského cvičiště SS a nafocení těchto míst, jak vypadají nyní. Druhá část „literární“ byla založena na aktivním vyhledání a zaznamenání výpovědí narátorů, kteří toto

období prožili a byli ochotni svůj příběh vyprávět. Žáci a studenti měli za úkol příběh zpracovat spolu s poznatky z knižních publikací, archivu a sepsat ve formě reportáže.

Projekt byl podpořen z programu „Make a Connection - Připoj se“, který je společným programem Nadace rozvoje občanské společnosti a společnosti Nokia. Program „Make a Connection – Připoj se“ se zaměřuje na pozitivní rozvoj mladých lidí, program je určen všem mladým lidem ve věku od 16 do 26 let v celé České republice. Hlavním posláním programu je podpora dobrovolnictví a aktivní zapojení mladých lidí do komunity, ve které žijí. Mladí lidé mohou v rámci programu získat finanční podporu až 30 000 Kč na svůj vlastní projekt, zrealizovat ho a získat tím také mnoho nových zkušeností a dovedností pro život. Témata projektu nejsou omezena, projekty však musí být zaměřeny směrem k podpoře komunity, ve které mladí lidé žijí. Podstatnou podmínkou účasti v programu je dobrovolnický charakter projektů, ochota realizačního týmu zapojit se bez nároku na finanční ohodnocení. Projekty se mohou pohybovat na poli sociální, ekologické, sportovní, kulturní a jiné oblasti.²⁸¹

18. února 2009 odvysílala ČT24 reportáž²⁸², ve které Nadace společnosti vyzývá mladé lidi: "Připoj se!" Zájemci od 16 do 26 let mají možnost získat peníze na užitečné projekty, které by pomohly vylepšit prostředí, ve kterém mladí žijí. Mimo jiné je reportáž věnována projektu „Zítř se stěhuju...“, skupina mladých lidí se rozhodla připomenout důležité období v historii regionu.

Uzávěrka přihlášených projektů byla stanovena 27. února 2009. Do projektu se zapojilo celkem 7 skupin z pěti škol.²⁸³ 27. března 2009 se konalo slavnostní vyhlášení výsledků projektu v aule základní školy v Neveklově. V sále se shromáždilo kolem 120 žáků a studentů a široká veřejnost. Celý program moderovala Kateřina Roušavá. Úvodní program vyplnil zpěv a přednes básně. Poté se představila vedoucí projektu Veronika Dvořáková, uvedla důvody, proč „Nejen Geografická Společnost“ zaměřila svou pozornost na téma vystěhování Neveklovska za druhé světové války. Přiblížila aktivity Nadace rozvoje občanské společnosti (NROS), která projekt finančně podpořila. Následovalo vyhlášení nejlepších projektů. Cenu za nejlepší literární část předal regionální spisovatel Bohumil Ježek žákům ze 2. Základní školy Propojení ze Sedlčan. Cenu za nejlepší fotografickou část byla předána z rukou Hany Zákostelné, zástupkyně Muzea umění v Benešově, žákům ze Základní školy Krhanice. Za nejlepší fotografickou prezentaci byli oceněni studentky Obchodní akademie Neveklov

²⁸¹ <http://www.pripojse.cz> <15.7.2010>

²⁸² www.ct24.cz/regionalni/stredni-cechy-a-praha/45975-grantovy-program-pripoj-se-je-sanci-pro-mlade/

²⁸³ Za Gymnázium Benešov Jan Jiráň, za OA Neveklov Marek Skupa, za 2. ZŠ Propojení Sedlčany K. Brunová, T. Repetná, O. Delijannis, J. Janoušek, A. Kruchňová, E. Neradová, T. Nováková (4), za ZŠ Krhanice - P. Beránek, M. Filip, J. Šmíd (5), A. Veselá, V. Voláková (7), ZŠ Neveklov - sl. Neradová.
<http://www.zitrasestehujem.cz> <15.7.2010>

režisérem dokumentu „Mezi řekami – Vystěhování“ Josefem Dlouhým. Poslední ocenění, Cenu města Neveklov, předal Janu Jiráňovi z Gymnázia Benešov místostarosta obce Neveklova Ing. Jan Slabý. Závěrem celého programu přítomní shlédli dokumentární film režiséra Josefa Dlouhého a autora scénáře Václava Šmeráka „Mezi řekami – Vystěhování“.

Zástupcům „Nejen Geografické Společnosti“ se podařilo naplnit cíl svého projektu, dostat do povědomí studentů a veřejnosti informace o podstatné události za druhé světové války.

Získané fotografie budou prezentovány ve formě putovní výstavy, které si mohou školy zapůjčit k seznámení sledované problematiky žáků, studentů a spoluobčanů. Získané příběhy narátorů budou nabídnuty ke zveřejnění místním i celorepublikovým periodikům, literární práce budou otisknuty v regionálním tisku. Školy zúčastněné v projektu obdrží DVD se všemi zrealizovanými výstupy.

5. ZÁVĚR

Rigorózní práce, věnovaná problematice životních příběhů z Neveklovska představuje sondu a současně reflexi významné historické události. Území Neveklovska bylo násilně zabráno za druhé světové války pro účely zřízení cvičiště vojenských jednotek SS a jejímu vzniku předcházely tragické události vystěhování, „násilného odsunu“ obyvatel. Tyto události měly drtivý dopad na konkrétní životní osudy, které se promítly do paměti obyvatel sledovaného území. Vystěhovaná území vykazují jisté specifické rysy. O tomto regionu existují autentické výpovědi a toto území je fixováno i kolektivní pamětí.

Životní příběhy patří k velmi vzácným pramenným fondům. Zejména z hlediska autenticity zážitků, které se díky subjektivitě narátorů vyznačují selektivitou a představují tedy další možný úhel pohledu. Specifikum a přínos rigorózní práce spočívá v tom, že se zabývá moderními českými dějinami folkloristickým a etnografickým způsobem. Podává výrazný dějinný prožitek obyvatel určité oblasti, přispívá ke studiu kolektivní paměti, k procesu vzpomínání a zapomínání, kontinuity a diskontinuity tradic. Toto téma se týká rovněž vytváření předpokladů k vyhlazování určitých skupin populací.

Vztah k minulosti nemusí být dosahován pouze prostřednictvím výsledků historických věd. Je dobré poukázat na skutečnosti, že své výsledky přináší i fungující historická paměť, která není opakem ani konkurentem historie. Historická paměť stojí vedle historie a může mnohdy výrazně napomáhat vytváření a posilování historického vědomí. Její uplatnění se nachází v nejrůznějších místech, například v edukačním prostředí, na místech paměti nebo v rodinném prostředí. Paměť může otevírat cesty k minulosti a přinášet tak další druhy historických informací.

První výzkumy životních příběhů na tomto území se odehrály na začátku 50. let 20. století v režii Jaromíra Jecha. Ten zde podnikl několik terénních folkloristických výzkumů a publikoval na téma teoretické otázky vzpomínkových vyprávění, memorátů nebo lidských dokumentů několik studií. Jeho výzkumy lze považovat za průkopnické z hlediska uplatnění pramenů ústní povahy, tzv. mluvené historie.

Hlavním cílem rigorózní práce bylo zasadit místní regionální bádání do širšího kontextu. To se podařilo v kombinaci materiálů „z první ruky“ a s využitím teorií a materiálů, sledující problematiku vystěhovaného Neveklovska, řady významných folkloristů jako byli Jech, Melicherčík, Šrámková, Michálek a další). S cílem zpracování výsledné analýzy a interpretace pomocí metody orální historie, s důrazem na obecné cíle a kontext. S tím souvisí i sledování problematiky kolektivní paměti procesu vysídlování Neveklovska za druhé

světové války. Analytická a interpretační část výzkumu se zaměřovala na tyto aspekty: formu sdělení, obsah sdělení, psychologické aspekty, jazykové aspekty a hodnocení jejich úlohy. Některé strategie vycházely z již stanovených analytických postupů a sledovaly teoretický motiv, byla použita komparace s dosaženými výsledky z předcházejících výzkumů řady především folkloristických badatelů.

Dalším úkolem rigorózní práce bylo na základě vlastního terénního výzkumu zjistit aktuální stav, resp. odraz násilné válečné perzekuce v soudobé společnosti a jeho budoucí životaschopnost. Otázkou je, zda v takto specificky vymezeném území fungují generační přenosy traumat a jaké jsou prognózy do budoucna, zda historie a tragické životní příběhy událostí nebudou zapomenuty nebo naopak.

Výzkum zaznamenává patrně poslední rozhovory, poslední svědectví od dosud žijících narátorů jedné z největších katastrof dvacátého století.

Z hlediska výběru literárních pramenů byly pro vypracování rigorózní práce použity publikace vydané etnologem Jaromírem Jechem, který se aktivně a dlouhodobě zabýval tematikou vzpomínkových vyprávění, lidských dokumentů na Neveklovsku. Vycházím tedy zejména z tohoto autora, nicméně přínosné byly současně publikace vydané Melicherčíkem, Michálkem, Sirovátkem, Šrámkovou nebo Benešem. Ti se danou problematikou zabývali dříve, v současnosti se jí zabývá například Hana Hlůžková.

Vypracování historie vystěhovaného Neveklovska před samotnou analýzou životních příběhů se stalo nezbytnou složkou práce, která uceleně přibližuje situaci v zabraných oblastech za druhé světové války. Tento přehled slouží ke snazšímu pochopení a k orientaci v historických souvislostech vyprávěných vzpomínek od narátorů. Pomocí historického nástinu je možné do určité míry vizualizovat některé svědecké výpovědi narátorů.

Zpracování na poli orální narativity, životních příběhů (životních vyprávění), vzpomínkových vyprávění, vyprávění ze života či memorátů atp. může ukázat jejich možnosti proměny v širokém průsečíku disciplín jako je folkloristika, etnologie, lingvistická antropologie, kulturní antropologie, psychologie, psychoanalýza a historiografie. V dnešních dnech moderní folkloristika- městské legendy a fámy, studium fiktualit (Petr Janeček). Význam orální narativity je zejména pro studium moderních českých dějin a pro studium historické literatury, týkající se druhé světové války a okupace (Jan Kuklík, Jan Gebhart).

Využití metody orální historie do budoucna znamená, zkombinovat oba její přístupy, a sice kvalitativní a kvantitativní přístupy. Této metody je možné využít při základním výzkumu- zmapování a analýza určité historické události, problému nebo fenoménu ve sledovaném území, za pomoci orálněhistorických pramenů. Nejde pouze o vlastní sběr materiálu, ale

především o analýzu, interpretaci a začlenění do obecného historického kontextu. A tak za pomoci orální historie podstatně přispět k obecnému poznání dějin za pomoci výzkumu „dějin viděných zdola“. Tento výzkum může přinést takové svědectví jako například poznání motivace činnosti jednotlivců, jejich postojů a názorů nebo jejich retrospektivní interpretace, mechanismy fungování informačních a rozhodovacích procesů v rámci určitých dobově podmíněných skupin a kolektivů (partyzánské hnutí, opoziční skupiny v době války apod.).

Ve vlastním terénním výzkumu byli dotazováni narátoři z oblasti Neveklovska, například z Křešic, Vrchotových Janovic, Břevnic nebo Benešova. Výpovědi narátorů z vybraných lokalit přinášeli výrazné svědecké reflexe zejména událostí, které se vztahovaly k danému území. Například ti, kteří zůstávali za okupace v Neveklově nebo sem dojížděli, poskytují informace, které se týkají přímo cvičiště a dění v něm. Dalo by se říci, že z hlediska výběru lokality se předpokládaly výpovědi z konkrétních tematických okruhů.

Při výběru narátorů nebylo možné uplatnit kritéria pro jejich výběr, ten se odvíjel od jejich dostupnosti. Počet narátorů každý rok klesá, průměrný věk je 85 let. Měla jsem možnost interviewovat narátory, kteří byli vystěhovaní mimo zabrané území, tak i ty, kteří zde během okupace zůstávali. Jako cennější lze označit výpovědi svědků, kteří v zabraném území Neveklovska za války přímo působili či zůstávali i s rodinami a pracovali zde pro Němce jako zaměstnanci. Jejich výpovědi přinášejí skutečná svědectví, mnohdy i z celého období existence cvičiště. Obyvatelé vystěhovaní ze svého domova jsou omezeni vzpomínkami ze samotného aktu odsunu a vzpomínkami na návrat a rekonstrukci po válce. I když v některých případech tzv. „přestěhovalci“ líčí zajímavé vzpomínky ze svého nového bydliště, například srážky s nacisty, stavění barikád apod.

Při vyhodnocování informací o životních vyprávěních z okupace, odbojového hnutí a osvobození se ukázalo výjimečné postavení roku 1975, tedy rok oslav třicátého výročí ukončení osvobozenecých bojů, pro existenci a podmínky života životních příběhů s touto tematikou. Tehdy se podařilo shromáždit celou řadu látek, které bychom nyní zjišťovali velmi obtížně.²⁸⁴

V některých bodech je možné na materiálu získaném na Neveklovsku potvrdit zjištění badatelů, zkoumajících tuto problematiku v jiných oblastech.²⁸⁵ Od dosavadních příspěvků se

---

²⁸⁴ HRNÍČKO, Václav: Dětské publikum a vzpomínková vyprávění z let 1939-1945. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1979- číslo 2, s. 85.

²⁸⁵ Jedná se o české a slovenské badatele, kteří prováděli výzkumy na našem území. Především to jsou práce Andreje Melicherčíka: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu, in: Slovenský národopis IX, 1961, s. 358-395 a další. A práce Jana Michálka: Postava partizána v ústnom podaní, in: Slovenský národopis 22, 1974, s. 619-627; Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku, in: Slovenský národopis 12, 1964, s. 397-430; Výskum povstaleckej tematiky v ľudovej slovesnosti na Slovensku, in: Slovenský národopis 19, 1971, s. 525-533 a další.

ovšem liší náš pohled, zejména orientací na nejmladší věkové vrstvy, které prožili období druhé světové války, resp. se jedná o narátory, kteří jsou poslední generací, která může doložit své svědectví, v době války jim bylo mezi 9 až 24 lety. Současné příspěvky se liší od těch dříve získaných také faktem, že byly nasbírané v poněkud odlišném a do jisté míry výjimečném období existence těchto životních příběhů.

Na základě získaných informací z tohoto období a na základě relativně bohatého výskytu těchto příběhů, však není možné konstatovat jejich trvalé rozšíření. Je možné si povšimnou sociálních souvislostí, které se podílí na vývoji příběhů. Například interpreti životních příběhů z řad odbojových pracovníků se charakterizují vyšším věkovým průměrem. Střízlivou úvahou lze dojít k závěru, že jen omezený výběr životních příběhů, bude pravděpodobně přijímán i v budoucnu do repertoáru mladších generací, například se jedná o ty, které jsou charakteristické svou „nevídaností“, ze života prostých odbojových pracovníků a další²⁸⁶.

Pokud se podíváme na seznam materiálu, který obsahuje zaznamenaná životní vyprávění, je možné souhlasit s tvrzením Marty Šrámkové, která se touto problematikou na základě materiálů z našeho území intenzivněji zabývala, zjistila, že „*tato vyprávění mají na celém našem území v hrubém obrysu jednotný ráz... můžeme v nich najít i specifické místní a krajské rysy.*“²⁸⁷ Vzpomínky a příhody z tzv. vystěhovaného Neveklovska ve středních Čechách, vytvářejí pestrou mozaiku příběhů a detailů, které se týkají osudu vystěhovaných lidí z jejich domovů²⁸⁸ z území, ve kterém v posledních období války operovaly různé partyzánské skupiny a odbojové jednotky. Tématicky příznačné jsou také příběhy o osudech transportů a vězňů z koncentračních táborů z vesnic Křešice a Vrchotovy Janovice.

Na základě vlastního terénního výzkumu bylo zjištěno, že odhadem více než osmdesát procent tématických okruhů, motivů životních příběhů se vyskytlo i ve vlastním sběru a potvrdily se tak některé již řečené teorie z řad folkloristů badatelů. Některá témata byla totožná či si byla velice podobná, ale některá témata se nevyskytla vůbec.

Veškerá zachycená životní vyprávění je možné rozdělit podle stupně rozšíření na čtyři skupiny: 1. obecně rozšířená ve všech lokalitách, 2. rozšířená jen v omezeném počtu lokalit, 3. vyskytující se jen ojediněle. Poslední 4. skupinu tvoří příběhy, které se ve vlastním

---

²⁸⁶ Při selekci sehraje významnou úlohu také fakt, že většinou tato vyprávění žijí jen ojediněle v repertoáru více vypravěčů a že jejich kolektivní povaha je proti ostatním žánrům lidové prózy oslabena. SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru, in: Československá etnografie VII, 1959, s. 314.

²⁸⁷ ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975, číslo 1, s. 7.

²⁸⁸ JECH, J.: Lidová tvořivost slovesná stále žije. Lidová tvořivost, 2, 1951, s. 479-487; týž: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Praha 1957, s. 39-57; týž: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid, 52, 1985, s. 144-158.

terénním výzkumu neobjevily, ačkoliv na základě předcházejících výzkumů byly zaznamenány.

K obecně rozšířeným tématům patří: podání o vystěhovaných oblastech- zabírání rodné vsi Němci; obsazení území německými vojsky a jejich činnost; životní příběhy z každodenního života v protektorátu; poslední dny války a osvobození- příchod Rudé armády, setkání s ruskými vojsky.

Životní příběhy rozšířené vždy v několika lokalitách tvoří témata: německá perzekuce a teror; utrpení českých lidí; životní vyprávění o totálním nasazení v rajchu, o útěku mladých lidí odtud a jejich skrývání; utrpení cizích zajatců; ilegální činnost s myšlenkou odporu a odboje- pomoc cizím uprchlíkům; o partyzánských skupinách; poslední dny války a osvobození- srážky s německými vojáky.

Ojedinele se vyskytující životní vyprávění jsou nejpočetnější a zahrnují témata: zabírání pohraničí a německá okupace v roce 1938; první střetnutí s Henleinovci; o činech a osudech ilegálních pracovníků a skupin; ilegální odbojová činnost- vzpomínky na zatčení, pobyt v žaláři, koncentračním táboře, výslechy na gestapu; pomoc partyzánům; střety partyzánů s nacistickými hlídkami, jednotkami; poslední dny války a osvobození- pobyt německých vojáků; podání o fenoménu za druhé světové války „Pérák“.

Životní vyprávění dříve zaznamenaná, ale v současnosti již nevyskytující se v repertoáru narátorů tvoří témata: pronásledování židovských občanů; dramatické a veselé situace při ilegální činnosti, převádění přes hranice protektorátu; bojové akce partyzánů; trestné výpravy partyzánských skupin; scény hrdinství a obětavosti partyzánů; slabosti a zrady partyzánů; poslední dny války a osvobození- události z frontových bojů a střelby.

Vlastním terénním výzkumem bylo zjištěno, že konkrétní tematické okruhy životních příběhů se vyskytují vždy ponejvíce tam, kde bylo jejich centrum nejintenzivnější, například téma o koncentračních táborech na Neveklovsku bylo jasně soustředěno do vesnic na Olbramovicku, kde se koncentrační tábory vyskytovaly. Příběhy na téma partyzánů se ve vesnicích Křešice a Vrchotovy Janovice nejvíce překrývá, neboť se zde nedaleko (u Minártic) ukrývali partyzáni a ve spojitosti s jejich činností vlivem samotné jejich přítomnosti byla také ilegální činnost místních obyvatel nejintenzivnější. Se vzdáleností narůstající od centra, zhruba do deseti kilometrů, ilegální a odbojová činnost a její ohlas v životním vyprávění slábne. Na Olbramovicku se táhne pásmo relativně nejintenzivnějšího rozšíření ve srovnání s ostatními směry. Je to způsobeno odezvou akcí, které podnikali partyzáni, kteří se ukrývali u Minártic nedaleko Vrchotových Janovic, kde především terén poskytoval optimální podmínky

pro umístění skryše za železniční tratí v lukách. Obdobně to je i s ostatními tematickými okruhy, jejichž výskyt dokládají ukázky narátorů ve čtvrté kapitole, na kterou odkazují.

Třetí okruh, ojediněle se vyskytující příběhy jsou nejpočetnější. Zahrnují lokální a osobní příběhy, například o leteckých akcích spojeneckých armád. Obyvatelé místních vesnice se mnohdy ocitli v roli diváků neobvyklé podívané. Vzhledem k neobyčejné působivosti a síle zážitků je možné, že do budoucna budou tyto události zpracovány folklórní prozaickou tradicí a stanou se součástí první nebo druhé skupiny.

Některé tematické okruhy jako bojové akce partyzánů; trestné výpravy partyzánských skupin; scény hrdinství a obětavosti partyzánů; slabosti a zrady partyzánů na Neveklovsku se ve vlastním terénním výzkumu nepotvrdily. Zřejmě proto, že narátorům těchto tematických okruhů bylo při Jechových výzkumech kolem 35- 40 let. Jaromír Jech provedl terénní výzkumy hned po válce, měl tedy možnost se informovat narátorů v širší věkové kategorii, oslovil narátory v rozmezí od 25 do 70 let. Jeho výběr tedy nebyl omezen věkem, jako v mém případě, a proto se setkal s mnoha vyprávěními na toto téma. Vyprávění o Pérákově nebylo ve vlastním terénním výzkumu zaznamenáno v povědomí narátorů, pouze v jednom případě. Fenomén pérák se vyskytl zejména u přestěhovalců, kteří se přestěhovali do lokalit kolem hlavního města²⁸⁹.

Velice zajímavý je získaný postřeh a současně paradoxem, že narátoři, kteří zůstávali v zabraném území, ve svých vzpomínkách hodnotí pobyt Němců na okupovaném území spíše bezkonfliktní, bez střelby a poprav. V porovnání s příchodem Rudé armády, „osvoboditelé“ Rusové se jeví jako větší nepřítel, než samotní nacističtí Němci. Vzpomínky na Rusy jsou ve všech případech negativní a mají odstrašující tendenci. Vyznačují se násilnostmi na lidech-zabití, znásilňování či rozkrádání a destrukce majetku, krádeže drahocenností apod.

Až na výjimky²⁹⁰, narátoři nedisponovali širším povědomím o historických souvislostech a politických událostech v průběhu druhé světové války a krátce po ní. Důvod je prostý, Neveklovsko se vyznačovalo spíše zemědělskou lokalitou a hlavní činností obyvatel bylo převážně zaměstnání v hospodářství.

Na udržení tradice životního vyprávění z okupace, odboje a osvobození působí nejvíce regionální tradice. Připomínání si tragédie, která postihla Neveklovsko je hlavně v zájmu veřejných institucí (Městský úřad v Neveklově, Sdružení obcí Neveklovska). Nejintenzivnější

---

²⁸⁹ Vyprávěla tak paní Zdena Šebková z Neveklova, za druhé světové války byla jejich rodina vystěhována do Kostelce: „*Já si na něj pamatuju... že rozřezával kožichy, že rozřezával nějaký kabáty, to bylo po Praze.. že tam jezdí pérák. Říkali, že snad skáče na pérách... jsme se dycky báli... že jel kdesi v tramvaji a náměmu rozřízl kabát. Nevím jakej byl (jestli hodný nebo zlý) a rozřezával ty kabáty. Když byla přes vždycky v tramvaji, tak jednou pořád se tam na mě chlap furt tlačil, to jsem se tak bála, aby mi něco neurážnul, aby to nebyl pérák.*“

²⁹⁰ Výjimkou je pan Ladislav Marvan, který je kronikářem Vrchotových Janovic

způsob komemorace je v podobě vzpomínkových akcí, které Městský úřad a Sdružení obcí pořádá.

V současné době dochází k jakési „renesanci“ životních příběhů. Dokládá to několik nových projektů, věnovaných vysídlení Neveklovska za druhé světové války, jedná se například o projekt „Mezi řekami“ nebo „Zítra se stěhuju...“. Záměrem prvního projektu je zdokumentování vzpomínek dosud žijících narátorů a uložení pro budoucí generace s cílem varovat. Druhý projekt apeluje na absenci historického povědomí o Neveklovsku za druhé světové války u žáků a studentů místních škol, kteří se o důležité části regionální historie v hodinách dějepisu zpravidla nedozvídají.

Zdá se, že komemorace dějin vystěhovaného Neveklovska se ubírá správnou cestou, dějinné události sledovaného území se dostávají do širšího povědomí a zejména do povědomí mladších generací. Tato generace je zvláště důležitá, neboť hraje podstatnou roli pro další přenos událostí a traumat z druhé světové války. Generace narozená po válce, cca patnáct let po osvobození, zná okupaci a odboj z vyučování dějepisu, z beletrie a z vyprávění rodičů. Ti znají tyto látky většinou jen pasivně a k jejich oživení u nich dochází v případech, když mají možnost se k danému tématu vyjádřit nebo doplnit vyprávění o své získané zkušenosti. Nejmladší věková kategorie spíše neprojevuje zájem o životní příběhy a o historické folklorní žánry vůbec. Bohužel se potvrdil i fakt, že narátoři nevypráví a nepředávají své paměti svým vnoučatům, až na malé výjimky. Hlavním důvodem je podle narátorů zejména nezájem vnoučat o sledovanou problematiku. Několik narátorů zdůvodňovalo nekontinuitu přenosu vlastních životních vyprávění z pochopitelné příčiny, jak vystihl například pan Marvan: *„von to nikdo nepochopí, ty děti to nepochopějí, ty řeknou: „to bylo tehdá““. Prostě nikdo tomu nechce věřit z těchto mladejch lidu jako jste vy. To si nedokáže prostě jako uvědomit, jak to bylo, jak to bylo vopravdu vošklivý.“*

Zpracovaná rigorózní práce předkládá pouze vybrané problémy bádání a pro její komplexní zpracování by bylo potřeba daleko rozsáhlejšího výzkumu. Vzhledem k široké materiální základně (terénní výzkum, rozhlasové nahrávky, psané materiály úřední i soukromé povahy) se budu touto problematikou zabývat a rozšiřovat v průběhu dalšího bádání. Zvolené téma, které je předmětem zpracování lze považovat za rozsáhlou problematiku, která vyžaduje i týmovou práci. Unikátem této práce je, že zde existuje vymezené území, kde je možné se zabývat různými okruhy bádání. Unikátem je také proto, že existuje mnoho materiálu, který je třeba zpracovat, roztřídit a interpretovat (například nahrávky Českého rozhlasu vystěhovalců, materiály úředního a soukromého charakteru, písemné pozůstalosti či komemorace, archivní prameny).

Smyslem pokračování práce je dospět k dalším teoretickým závěrům, týkající se problematiky životních příběhů a kolektivní paměti (fenomén kolektivní paměti), dále například vysvětlení povahy zvoleného prostoru výzkumu na základě nejnovějších publikací (například Marc Augé, *Non-places*²⁹¹). Předložená rigorózní práce se tímto směrem ubírá v rámci doktorského studia.

Budoucí bádání by se mělo pokusit podat ucelenější obraz sledované problematiky, neboť naposledy byla tato tematika uceleně zkoumána v 70. letech 20. století, kdy byl proveden poslední terénní výzkum tohoto typu ve sledovaném území. Cílem bude také upozornit na tuto historickou událost, která pomalu upadá v pozapomnění a hrozí tak zánik přenosu traumat dalším generacím.

Vzhledem k časové náročnosti tohoto výzkumu nebylo možné navštívit všechny dosud žijící aktivní narátory. Autentická svědectví narátorů mají vysokou hodnotu, neboť se jedná o výpovědi téměř posledních žijících narátorů a další výzkumy vzhledem k vysokému věku narátorů zaměřené na toto téma nebude již pravděpodobně do budoucna proveditelné, a proto je potřeba zaznamenat výpovědi narátorů, v co nejkratší době. Jedná se mnohdy o narátory, kteří mohou osvětlit některé historické momenty, nad kterými stále visí otázky. Velice zajímavá bude jistě výpověď zedníka, který pracoval v koncentračním táboře na Hradištku od začátku výstavby koncentračního tábora až do konce druhé světové války.

Současně čekají na své zpracování nahrávky na magnetofonových páskách vystěhovalců, které byly natočeny zhruba v 60., 70. letech minulého století Českým rozhlasem. Tyto nahrávky má k dispozici archiv Českého rozhlasu a základní škola v Neveklově. Zachycují rozhovory s vystěhovalci a těmi, kteří v zabraném území zůstali jako zaměstnanci na SS Hofech. Dále je připraven materiál, který se nedávno našel na půdě pana Červenky v Benešově, který se týká zpravodajské činnosti na Benešovsku během druhé světové války. Tento materiál původně patřil panu majoru pěch. Karlu Voleveckému, bývalému veliteli jednotek odboje v prostoru Benešova. Pozůstalost obsahuje zprávy o podzemní zpravodajské činnosti proti Němcům od roku 1939, zprávy o organizaci a činnosti jednotek odboje v prostoru Benešov. Dále zprávy o postupném obsazování vesnic jednotkami SS, došlá hlášení o pohybu jednotek SS a jejich činnosti v prostorách zabraných Němci, o ilegální činnosti místních obyvatel, o partyzánské činnosti a další. Materiály jsou v kopiích, ale i originálech. Komparace mentálních map (v rámci fenoménu kolektivní paměti) v 60. letech 20. století (nahrávky výpovědí vyhnanců Českého rozhlasu z tohoto období) versus současné

---

²⁹¹ AUGÉ, Marc: *Non-places. Introduction to an Anthropology Supermodernity*. London - New York: Verso 1995.

mentální mapy a způsob jejich přenosu budou jistě zajímavou sondou, která také čeká na své zpracování.

POUŽITÁ LITERATURA

ADAMEC, Josef: Štramberk a německá okupace 1939-1945. Město Štramberk 2005.

BENEŠ, Bohuslav: Jan Michálek: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Krajské stredisko ľudového umění ve Strážnici 1988- číslo 1.

FIERLINGER, Zdeněk- PEŠKA, Zdeněk- DVOŘÁK, Josef: Neveklovsko žaluje. Praha 1947.

Podblanicko ve vzpomínkách a fotografiích. Benešov 1965.

HERTL, Jan - CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef - REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.

HERTL, Jan: Dějiny vystěhovaného kraje mezi Vltavou a Sázavou za okupace v letech 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 1, 1957, s. 17-38.

HES, Milan: Didaktické aspekty historické paměti holocaustu. FFUK, Praha 2012.

HORELOVÁ, Eliška: Kluci ze zabraného. Praha 1979.

HRNÍČKO, Václav: Dětské publikum a vzpomínková vyprávění z let 1939-1945. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1979- číslo 2.

JECH, Jaromír: Vyprávění ze života. Československá ethnografie 4, 1956, s.201-202.

JECH, Jaromír: O lidských dokumentech z Neveklovska. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka. Ed. Jiří Tywoniak. Praha, Okresní vlastivědné muzeum a Dům osvěty v Benešově, 1957, s. 39-57.

JECH, Jaromír: Odboj a revoluce v lidských dokumentech z Neveklovska. Český lid 52, 1965, s. 144-158, 7 obr. + 1 mapka.

KOKOŠKA, Stanislav: Cvičiště zbraní SS Böhmen 1942-1945. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 27, 1986, s. 271-299.

MĚCHURA, V.: Nejen Neveklovsko varuje a nezapomíná. 65 let od vysídlení části středních Čech. Klub českého pohraničí, o.s.

MELICHERČÍK, Andrej: Motívy odboja slovenského ľudu v ústnom podaní. Národopisný zborník MS, 6-7, 1946, s. 200-202.

MELICHERČÍK, Andrej: Boj proti fašizmu za Slovenského národného povstania v ústnom podaní slovenského ľudu. Slovenský národopis, 9, 1961.

MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávania s historickou tematikou. Bratislava 1971.

MICHÁLEK, Jan: Spomienkové rozprávania o Slovenskom národnom povstaní na Podjavorinsku. Slovenský národopis, 12, 1964, s. 397-430.

MICHÁLEK, Jan: Slovenské národné povstanie v ľudovom rozprávaní. Slovenské národné povstanie v ľudovej tvorbe, Bratislava 1974, s. 85-148.

MICHÁLEK, Jan: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Bratislava: Tatran 1987.

MICHÁLEK, Jan: Protifašistický odboj na Slovensku v rozprávaniach ľudu. Bratislava: Veda 1985.

ROBEK, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.

SIROVÁTKA, Oldřich: Keď je dobrá klobása. Spomienkové rozprávania slovenského ľudu. Krajské stredisko ľudového umění ve Strážnici 1989- číslo 3.

SLABÁKOVÁ-ŠVARŤČKOVÁ, Radmila: O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Časopis Dějiny - Teorie - Kritika 2/2007. Masarykův ústav Akademie věd ČR 2007, s. 232-255.

STANĚK, Stanislav: Osídlení na území mezi Vltavou a Sázavou. Sborník vlastivědných prací z Podblanicka 16, 1975, s. 197-236.

SEJK, Michal: Germanizace českomoravského prostoru a vznik vojenských cvičišť na Benešovsku a na Vyškovsku. FFMU Brno 2005.

ŠKORPIL, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.

ŠRÁMKOVÁ, Marta: Vzpomínky a vyprávění o okupaci, odboji a osvobození. Krajské středisko lidového umění ve Strážnici 1975- číslo 1.

TYWONIAK, Jiří: Léta okupace na Benešovsku I. (1939-1942). Okresní muzeum v Benešově 1987.

VRLOVÁ, Markéta: Psané skály. Praha 1949.

VANĚK, Miroslav, MÜCKE, Pavel, PELIKÁNOVÁ Hana: Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie. Ústav pro soudobé dějiny AV. Praha 2007.

VANĚK, Miroslav: O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty. Ústav pro soudobé dějiny AV, v.v.i. Praha 2007.

VANĚK, Miroslav a kol.: Orální historie: Metodická „technická“ postupy. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2003.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- <http://cs.wikipedia.org> <7.2.2008>
- <http://www.postbellum.cz> <1.4.2008>
- <http://www.zapomenutihrdinove.cz> <1.4.2008>
- <http://www.zivapamet.cz> <15.3.2008>
- <http://www.coh.usd.cas.cz> <20.3.2008>
- <http://www.zasvobodu.cz> <10.5.2008>
- <http://lidemesta.cz/assets/files/Sedlak.pdf> <10.7.2010>
- <http://www.clavmon.cz> <10.7.2010>
- <http://www.mix.cz/clanky/2008/13371-mezirekami-zachycuje-vzpominky-pametniku-valky>
<10.7.2010>
- <http://www.pripojse.cz> <15.7.2010>
- <http://www.zitrasestehujem.cz> <15.7.2010>
- <http://www.socioweb.cz> <1.7.2010>
- <http://press.avcr.cz/> <1.7.2010>
- <http://www.pametnaroda.cz> <1.5.2010>
- <http://www.fhs.cuni.cz/ohsd/stranka/Oralni%20historie.html> <28.12.2012>

TEXTOVÉ PŘÍLOHY

Text č. 1: Základní údaje o narátorech

Text č. 2: Dotazník pro narátory

Text č. 3: Přepis ukázky životních příběhů Ladislava Marvana pořízených 1.8.2010

Text č. 4: Přepis části životních příběhů narátorů Mileny Kunešové, Ludmily Havlínové a Milana Hrubého, pořízených 24.7.2010

Text č. 5: Část ukázky rozhovoru s Ludmilou Mrhovou, pořízeného 23.3.2008

Příloha č. 1: Základní údaje o narátorech

Věra Richterová, * 2.10.1936 v Praze

Zdena Šebková, * 22.2.1927 v Neveklově

Marie Brožková, * 23.3.1924 v Neveklově

František Bumbálek, * 4.11.1905 ve Stranném

Marie Kubrová, * 28.11.1921 v Neveklově

Ludmila Mrhová, * 23.5.1925 v Mukařově

Milena Kunešová, * 2.12.1924 v Křešicích

Ludmila Havlínová, * 28.10.1923 v Křešicích

Ladislav Komenda, * 15.6.1932 v Benešově

Ladislav Marvan, * 15.7.1926 ve Vrchotových Janovicích

Milan Hrubý, * 16.3.1952 v Benešově

Emil Bumbálek, * 21.3.1952 v Benešově

Příloha č. 2: Dotazník pro narátory

DOTAZNÍK PRO NARÁTORY „VYSTĚHOVANÉHO NEVEKLOVSKA“ ZA 2. SVĚTOVÉ VÁLKY

Jméno a příjmení:.....

Rok a místo narození:.....

Současné bydliště:.....

- 1) Jaké máte vzpomínky a příhody ze zabírání pohraničí v roce 1938?
(Příchod Němců, vojáci na hranici, zábor rodné vsi...)
- 2) Kde jste bydleli za okupace? Museli jste se vystěhovat? Pokud ano, kolikrát a kam? V jaké etapě.
- 3) Vaše první setkání s Němci.
- 4) Kolik lidí zůstalo ve vesnici a kolik se jich vystěhovalo? (Kdo, kam?) Vrátili se všichni?
- 5) Jaké bylo vaše (rodičů) zaměstnání před válkou a jaké za války? Co se změnilo a proč?
- 6) Bydleli Němci ve vsi nebo okolí? Co dělali?
(Střelnice, pozorovatelny, SS Hofy...)
- 7) Jak se k vám či k ostatním chovali Němci? Jak při stěhování, během války a při kapitulaci?
(Frontové boje, střety s nacistickými vojsky, trestné výpravy, teror na civilních obyvatelích, utrpení českých lidí, utrpení cizích zajatců, scény hrdinství, obětavost, slabost a zrada, střety a střelby, popravy, nasazení v rajchu či útěk z rajchu, útěk hledaných lidí a jejich ukývání, židé a jejich osudy z vesnic, denní režim v zabraném území- povolenky, zákazy, groteskní situace, překvapující situace apod., fenomén Pérák.)
- 8) Máte zážitky s partyzány? Pomáhali jste partyzánům?
- 9) Ilegální činnost
(Zatčení osob, výslechy gestapem, pobyt v žaláři, pobyt v koncentračním táboře, odpor a odboj, vzpoury, pomoc cizím uprchlíkům- Rusům, Polákům, Francouzům.
- 10) Lidé měli často schované zbraně. Schovávali jste zbraň? Kde je schovávali a kde zbraně skončily.
- 11) Co bylo za války jednodušší než jindy a co bylo zvlášť složité nebo nebezpečné?
- 12) Co bylo ve vsi za války poškozeno nebo zničeno?
(Domy, ploty, pole, sochy, kaple, zanechání min a zamoření území jedy, otrávené studny...)

- 13) Zahynul za války někdo z vaší rodiny, z blízkých nebo z vaší vesnice? Za jakých okolností?
- 14) Poslední dny války a osvobození.
(Otočila se situace? Odplata Němcům či pomoc Němcům)
- 15) Příchod Rusů a jejich chování, střety Rusů s Němci.
- 16) Jak se vystěhovaní lidé dívali na ty, kteří zde zůstali a sloužili Němcům?
- 17) Vrací se vám vzpomínky, traumata?
- 18) Jaká byla Vaše nejhorší chvíle?
- 19) Vyprávíte vaše osudy dětem, vnoučatům?
- 20) Máte dnes odpor k Němcům?
- 21) Dokážete si představit zrušení Benešových dekretů?

Příloha č. 3: Přepis ukázky životních příběhů Ladislava Marvana pořizených 1.8.2010.

Ladislav Marvan, * 15.7.1926 ve Vrchotových Janovicích

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, L.M.- narátor).

J.Š.: Vrchotovy Janovice byly vystěhovány v roce 1943, vy jste zde ale zůstal.

L.M.: Já jsem byl převelenej do Baulajtnugdervafnes eses Selčany.

J.Š.: To jste si sám vybral?

L.M.: Ne, to mě převedli, musel jsem tam jít, ale hned, to prostě neexistovalo žádný rozhodnutí, jestli chci nebo nechci, prostě musel jsem, protože já jsem tam měl udělat schody do té budovy, co byl ten pracák ve Voticích, já jsem vyučenej tesařem. Protože jsem řekl, že to dělat nebudu, že je pro Němce a z toho důvodu mě poslali do rajchu. Měl jsem jít a když už jsem byl na nádraží ve Voticích, že měl vlak vodjet, tak přijel ještě jeden s těch esesáků a řekl, že mám vystoupit. Jsem vystoupil a že abych hned jel do Selčan. No tak jsem jel do Selčan. A tím to vlastně pro mě skončilo. Ne, že by to skončilo, to neskončilo, ale tím skončila ta říše.

J.Š.: Jak to vypadalo ve vsi po obsazení Německými vojsky?

L.M.: No dolehlo to, to je pochopitelný, že to dolehlo sem. Když to vezmu, tak tady bylo asi sedmnáct baráků, který zničili a pak to postavili znova. To bylo při stěhování. No prostě jim vadili, tak to zničili. A ty lidi se nevrátili už.

J.Š.: A vy jste bydleli kde?

L.M.: My jsme zustali tady celá rodina, ale nejen my, zustali tady [...] táta byl porybnej, takže se musel starat o rybníky. Takže porybneho potřebovali, tak tady musel zustat. Cestáři tady zustali, protože se museli starat o cesty. Kdo ještě, lidi kerý byli u dvora, ty sloužící u těch eses hofů, tak ty tady zustali všichni. Pekař zustal. Prostě to, co voni potřebovali, musel zustat. Tady kovář, ten se nesměl vystěhovat a vystěhoval se za každou cenu, prostě říkal: „já tady s Němcema nebudu, tak se vystěhuju!“. Tak se vystěhoval a druhej den pro něj přijeli a musel se nastěhovat zpátky. To neexistovalo, že by řekl já se budu stěhovat. Musel tady zustat kovář, voni potřebovali kováře, tak to tady jako zustal.

J.Š.: Jaké bylo teda soužití s Němci?

L.M.: Soužití s Němcema nebylo tak špatný, protože my jsme dělali, to co voni potřebovali. Voni nás neterorizovali [...] kontrolovali nás, každej měl auvajs svůj, a na tendle průkaz jsme mohli jít ven a zase se vracet zpátky. Klidně, bezevšeho jsem mohl jít do zabraného území, ale musel jsem mít sebou tenhle průkaz. Bez toho bych se nevrátil. Dvakrát mě sebrali, to bylo v noci, když jsme se vraceli zpátky, protože já jsem měl vlastní harmoniku. Vždycky

jsme někam vyrazili, byly tam tanečky a když kolem někdo jel, tak se to prostě zlikvidovalo a zábava je normální [...] no to se nesmělo, kdepák zábavy.

J.Š.: Kam jste chodil hrát?

L.M.: Třeba až na Hostišov. Kamkoliv, do těch Křešic, tam jsme chodili dost často. Šlo to jediné tak, potajmu. No a právě v těch Křešicích jsem byl, protože jsem tam měl harmoniku, byli jsme u té kapličky tam, nó to jsem celý viděl, tak jak to bylo, celý jsem to viděl, do dneška na to nemůžu zapomenout. To bylo tak něco hrozného, že nemůže člověk přenést [...] takle jel ten velitel z těch Selčan, jel po silnici, v Křešicích se zastavil, protože viděl, že tam jsou tyhle ty štráfáty, ty vězni z toho transportu, ty byli po celý vesnici. Tak nechal zastavit auto akorát u té kapličky tam u nás, tam jsme byli [...] holky nějaký a tohle, já jsem tam hrál na harmoniku, no když přijeli, tak jsme prostě zustali viset a [...] von vystoupil, vylezl z toho auta a viděl toho trestance, tak vzal pistoli a namířil na něj zmáčkl pistoli a vono to nevystřelilo. Tak prostě zařval, já nevím, „farn sí vajtr“ nebo něco takového, no tak ty se rozjeli, ujeli pryč a my jsme si z toho dělali legraci, jsme si říkali „vono jim to ani nestřílí“, no tak jsme hráli dál, to netrvalo snad ani deset minut, on se vrátili s autem, plný auto Němců, všechno tohle a ty tam vyskákali a už to začali střílet. Začali to hned bouchat. No tak, já jsem nic jiného neznal, než abych tu harmoniku aspoň zachránil, tak jsem to tahl zasebou a utíkal jsem po té silnici pryč. A když jsem přišel k té hospodě, tak tam před nima, akorát před tou hospodou, klečel ten trestanec a řval: „nestřilaj, nestřilaj“, nebo něco takového, „mám doma děti“ a v tom to zařvalo a udělalo „drrrrr“ takhle a akorát mu to vzalo takhle hlavu, ta mu vodpadla dolu na zem, no to bylo něco hrozného. No a to jsem utíkal domu do Janovic, no a do dneška na to nemůžu zapomenout. To bylo hrozný. To se vrací, to se vrací, to bylo hrozný.

L.M.: Protože jsme se rozutekli všichni a co postřileli, tak to tam leželo, tak to sesbírali, na to auto to naházeli, ty mrtvý, těch bylo asi sedmadvacet nebo takňák a vodvezli je na Libohošť. Dozvěděl jsem se dodatečně, že to byli hlavně Francouzi, byli to cizí, ale hlavně Francouzi tam byli i další jiný. Ale dozvěděl jsem se to z toho důvodu, že naproti [v Libohošti] byla taková chalupa, kde bydlel zaměstnanec, kterej byl u táty zaměstnanej a ten se tam koukal na to a viděl, jak tam jede a že tam něco dělají, tak to sledoval, co se tam děje a když vodjeli, tak se tam došel podívat a už to bylo zahrabaný. Ty tam byli zakopaný, je tam hrobka velká.

J.Š.: Vězňům z transportů bylo občas dovoleno jít do vsi si něco vyžebrať nebo se umýt k rybníku.

L.M.: No jo, to jim dovolili. Jenže byla smůla ta, že jel ten velitel z těch Selčan, to byl nějaký štormbandfírer, nebo něco takovýho, ještě s jednou ženou tam byl, ale ta se vrátila zpátky a postřílela potom toho u té hospody, vodstřelila ho a to bylo hrozný teda. Akorát vim, že ty

lidi, co tam byli, voni tam stříleli až u tý kovárny, tam byla nahoře kovárna, no a u tý kovárny tam byli náky Němci taky, tam někoho střelil a kdo to dostal, já nevim. Byl střelenej do nohy. L.M.: Ty vězni s těch transportů byli hladoví, když je pustili z těch vlaků, ty tam trhali trávu a jedli to jen tak, jen trávu, protože to byl celej vlak lidí. Vlak, kterej jel s těmahle trestancema, tak nacouval až na tuhletu trať [Selčanku], to byl celej vlak trestanců a sestra moje byla zaměstnaná v Heřmaničkách, nebo tam někde a ty trestanci, jak [...] letěli s letadlem [spojenecká letadla] a ten vlak viděli, tu lokomotivu, tak začali do toho střílet. No lokomotivu voddělali, to je jasný, jináč se lidem nic nestalo, protože voni když něco stříleli, tak to vždycky stříleli dobře. To nejdřív vyrazili zelenou, pak druhou zelenou, třetí zelenou, a pak šli na to a po třetí zelený neměl nikdo možnost se zachránit.

L.M.: To byly zelený varovací signály. To střelili zelenou, to bylo vidět, otočil se a vystřelil druhou zelenou, otočil se znova, vystřelil třetí zelenou a pak už konec, ať tam byl nebo nebyl prostě strkali do toho a tam to úplně rostříleli. Vězni utekli z vlaku, těm se nestalo nic. Lidi, který jeli v tom vlaku, tak ty vyskákali taky. Sestra přišla domu celá vyděšená, ty věci, co měla sebou někde nechala, no tak to jsme měli takovýhle potíže všichni. No a ty lidi, co byli ve vlaku, ty vyskákali všický, protože jak viděli, že je zelená [...] to bylo tady pod těma Křešicema.

L.M.: Zrovna tak, když jsme dělali v Dublovicích, a jeli jsme domu, ale protože jsme museli dělat, tam neznamenal, že by někdo nechtěl dělat, no tak jsme dělali tak dlouho, dokad' neřekli dost. No tak nám řekli dost, tak jsme jeli a ten myslel, že to stihneme na tu Selčanku, jo jenže to jsme nestihli. Pak jsme vodjeli a akorát najednou zase ten leteckej nálet. Pilot viděl, že tam je auto německý, vystřelil jednu, druhou, třetí, votočil to a napral to tam do toho, my jsme vyskákali všický ven, no voni rostříleli to auto, na hadry to bylo. To když rostřílel, to už nikdo nedal dohromady. To byly takový velký koule, tak pětcentimetrový, no velký silný, to když někam vletělo, to byl konec. No to jsme viděli víckrát.

L.M.: Jak tady letěly ty dvě spojenecký letadla, stříleli po nich Němci. Letěli tady dvě, jeden a za nim druhej a tam nahoře tamhle na tý stráni, tam měli [Němci] kulometry, voni to byly spíš děla a prostě stříleli po těchletěch [...] voni to tady vostřelovali víckrát, to jako tady jsme měly věčně něco a jsem viděl, jak letěj a tyhlety začali po nich střílet po těch letadlech a to první letadlo trefili, to se rostříklo, to jsem viděl právě, ta pravá púlka mu upadla, von vyskočil ven a bylo to vidět, jak někam letí, katapultoval se a viděli jsme jak dopadl někde, tak tam ho chytli Němci samozřejmě a stříleli na to druhý a to druhý letadlo, to bylo to samý, jak po něm vystřelili, tak se tady rozlítlo, taky púlka a pak taky dolu. A toho chytli naši lidi, ale mimo tohle území, u Bezmíře. Tam ho chytli, von tam byl skovanej v tom, tam prostě byla zastávka

jako na nějaký letadlo, nebo na co já nevím a von se tam schoval a právě někerej ten chlap z toho Bezmíře to na něj práskl a tam ho chytli. Jo Čech to byl, pitomej, kdyby bejval ho nechal bejt, tak von by se někde chkoval, tak by ho bejvali nenašli. Potom, jak je chytli, tak je vodvezli na Konopiště, jestli je postříleli, to nikdo neví. Prostě vypadalo to, že je voddělali, že je tam zastřelili.

L.M.: Tady byl koncentrační tábor, tady na naší zahradě, ještě je z toho tam vidět vodovodní trubka, to byl prostě přívod vody sem, to je původní. Ta voda vedla tam vod toho pomníku a to vedlo do těchletěch míst [současná zahrada pana Marvana] [...] tady měli umejvárky, tady venku, to bylo všechno venku, no jó i v zimě, to neexistovalo něco [...] vždyť to byly dřevěný baráčky, každej měl asi třista metrů. V těch barákách spali a podél nich měly ty umejvárky. To byl koncentrační tábor, kterej byl celej vobehnaněj drátama až nahoru a tam byly takhle další baráky postavený. Bylo to hodně veliký. Ten tábor postavili vězni. Támhle ty sousedi tam měli takovej kanál a tam to šlo všechno dolu do toho, někam to tam teklo. Ale nikdo k tomu radši nešel, to byl koncentrák, tak se tomu radši každej vyhejbal. Po válce to rozebrali hned. Dneska je to tam všechno zastavěný.

J.Š.: Jak to bylo s hygienou?

L.M.: S tím si nedělali žádnou [...] to měli vevnitř. Bylo jich tam já nevím [...] voni se ztráceli no, jak umírali, tak se ztráceli [...] a to byli samý mladý lidi, samý mladý lidi, co voni sebrali.

J.Š.: A vy jste bydleli tady, kde nyní bydlíte?

L.M.: Ne, nás tady nenechali bydlet, my jsme bydleli na sádkách, otec tam byl jako porybnej, no tak tam musel zustat, jináč se museli vostatní přestěhovat. Tady byl ten koncentrační tábor, kterej byl vobehnaněj vostatným drátem, to bylo všechno [...] no jako koncentrační tábor. A naproti přes silnici měli, tam jak je ten pomník, tak tam byli ty psi, tam měli psi na hlídání těch vězňů. Tady byli vězni, no hodně, hodně [...] no prostě tady byli Němci, Italové, Francouzi, Rusové, asi pět nebo šest národností a ty tady byly namíchaný mezi tím a protože tady vlastně dlouho dělali, protože voni tady měli tábor a z toho tábora chodili přes Mrvici do Šebáňovic do toho lomu. Tak tam pracovali, to každej den šli. Dostali snídani a šli tam a večer pak šli zpátky. A to měli velký štěstí, že tam byl ten bejvalej majitel, kterej měl nad nima takovej dozor. Tam je posílali na práci, chodili tam každej den, no a tady v bytě, co tady byli [...] tak vobčas vždycky máma naše a nebo jiný lidi, viděli když jdou a byl s nima ten vedoucí a ten šel napřed obyčejně, tak máma vzala tašku, v tom nakrájenej chleba, takhle to tam nastrčila, voni se do toho prali vždycky obyčejně, no a pak už to zakázali, už tam nesměl ani nikdo stát nikde [...] takže to bylo takový, no ještě, že ty Němci tak nák při těch lidech byli. V tom lomu vězni měli sebou Francouze, kerej jim tam sloužil mši. Aby věřili tomu, že

se z toho dostanou, tak jim tam sloužil mši těm vězňům. Tam byl kříž, no a to voni nesměli dělat, ale protože řekli, že to bude mše normální, tak je nechali všechny stát. To nebylo každý den, ale v neděli.

J.Š.: To znamená, že se Němci ke vězňům špatně nechovali.

L.M.: Ne, ne, no nechovali, to víte, záleželo na tom, kdo to byl. Měli tam toho dozorce takového, to měli Němce taky, ale ten to tak nějak bral jako, že musejí a že jsou to vězni, tak to tak nějak bral.

L.M.: Ale nejhorší bylo to, že koncem války přišli thdlety vostatní, voni je sem dováželi z toho Flossenburku, prostě když jich měli tady málo a vymřeli jim, tak přivezli další.

J.Š.: Vymřeli hlady?

L.M.: No, hlady. Potom zjistili, že to byla nemoc blekfibr, skrnitej tyfus, no tak tady jich zustalo asi dvacetdevět nebo tak nějak, málo už jen vopravdu. Potom jim dali ke konci války německý uniformy a vyhnali je po silnici na Křešice, právě to nikdo neví, to jsme viděli jen my tady. Prostě nevěděli, co s nima dělat, Němci se stěhovali na západ, tak těmhle naházeli německý uniformy, řekli: „voblečte si to a jděte po tý silnici!“, tak někoho měli sebou, kterej je tam vedl. A dovedli je právě k tý trati, já nevím, ale s těma to dopadlo dobře, protože ty tam nešli, ty věděli, co je čeká, tak ty tam nešli, možná že tam některej třeba šel, ale těch bylo málo. Ale nějaký Francouzi tady zustali, tak pak po válce sem jezdili z Francie, vždycky tady dělali obřady. Sem jezdili často.

L.M.: Když umřeli první dva, tři vězni, tak je tam někde blízko zakopali nebo je dali na hřbitov. Když jich umíralo víc, tak voni nevěděli kam, tak je někde zakopali, to ani nikdo neví kde. Akorát jeden, jednoho tam po válce našli, ten byl zvlášť, a ten tam má hrob ten Francouz, na hřbitově. Když umírali na tyfus, tak už nevěděli, co s nima, tak je nosili, tady jak jsou ty louky k Miláčovu, tak tam je takový bahniště, tak voni tam je házeli někam, prostě jsou tam někde, ale nikdo neví kde. Jsou tam zahrabaný. Kolik jich je, nikdo neví. Tyhlety vostatní, který je nesli, tak ty věděli, kam je dávaj, jenže se toho většinou nedočkali.

J.Š.: Zažil jste teror vězňů?

L.M.: No to jo, to byli dost tvrdý. Ale ne, že by je stříleli [...] protože my jsme tam bydleli na těch sádkách, tajhle ten barák, tyhle ty dva [pan Marvan ukazuje na dva domy přes ulici], tak ty byly plný těch židovskejch míšenců, tady byli zaměstnaný, ráno v pět hodin, když jsem vstával, tak voni už chodili po zahradě a jak šli za sebou, tak stáli dvě Němci proti sobě, měli ty bijáky a když některej nezpíval, tak ho majzli tím a hned musel vypadnout a šel do tý řady a dostal to znova. Takle je terorizovali. Tyhle ty dva baráky byly plný. Takhle jak stojej, tak byly tady. To byli takový polovězni, to byli ty, který měli manželky židovky a ty tady byli.

Nechtělo se jim zrovna moc dělat, tak je bili, tloukli je, nikoho nezabili, to jsme koukali, že jsou všický v pořádku, protože tam jsme měli okno do zahrady, to bylo akorát vedle, tak jsme viděli jak choděj a furt jak je mlátěj. Voni to potom tady likvidovali a vodstěhovali je do Bystřice. V Bystřici tam byl židovskej tábor, tak tam je vodstěhovali.

L.M.: Lehký to neměli, ale prostě museli pracovat, museli dojít do těch Šebáňovic, za Šebáňovicema to bylo u tý skály, a nebo zase zpátky, no tak vlastně to nic nedělali, jen šli. A tam museli makat v tom lomu.

J.Š.: Co bylo s vězni na konci války?

L.M.: Tady nezustal ani jeden, když bylo osvobození, tak už tady nikdo nebyl. Voni je právě vyhnali z toho koncentračního tábora, dali jim ty německý uniformy a vyhnali je tam k tý Hati, aby tady nikdo nezustal, protože už neměli čas, viděli, že je konec, všecko se to tady votad' trápilo pryč, no tak tady nezustal ani jeden. Vždyť voni dokonce stříleli trestanci, protože voni je poslali právě tajdle do toho statku a tam bylo střelivo a všecko, tak voni jim to dali a ty stříleli, vždyť mi tady nemohli vůbec chodit, ty trestanci nestříleli Němce, ty stříleli jen tak sami, že dostali flinty, tak začali střílet, ale to byla jen chvilka, no tak je potom sebrali a hnali je po tý silnici k Hati [...] a právě, že je pustili do toho statku, tam se oblíkli a řekli a pujdete, tak šli. Protože voni by je bejvali postříleli nebo něco s nima udělali a nechtěli je postřílet, tak si řekli: „dáme jim německý uniformy a voni pujdou“, tak šli.

J.Š.: A tatínek jako porybný měl s Němci problémy?

L.M.: Jo, toho se nikdo nevíšimal, vůbec neměl žádný potíže, nic. Akorát jednou se stalo, že nám vzali, sebrali nám plot, vojáci. Přišli německý vojáci a vzali nám celej ten plot a táta říkal: „no, co si tohle dovoluujete, vždyť mi utečou psi a takhle, tak tam šel hned na toho šarfirera, řekl mu to a von hned, že ani to nestačili rozbourat, ten plot přinesli zpátky, přibili to a bylo to. Fakt!

L.M.: Tady byl tábor, vlasně pracovní tábor, kterej tady dělal, prostě to, co potřebovali. Ta sokolovna, špejchar a pak se tady dělala pancrhala a další věci, co tady museli dělat tady v těch barákách, co se vystěhovali lidi. Tam nastěhovali všechny vostatní, co sem přistěhovali, hlavně lidi, který tady byli zaměstnaný u toho baulajtungu, tak ty tady bydleli v tom. Bylo jich tam pět nebo šest pohromadě, v každom baráku někdo, takže tady bylo tolik lidí, že jsme ani nedovedli představit, že tady někdy tolik lidí bylo. To byla strašná spousta lidí a největší strach měli ze všeho Němci. Ty se strašně báli všeho každého hnutí.

L.M.: To jsme jednou přišli taky z nějaký tancovačky, to jsme byli na špejchaře nebo ve starý hospodě, přišli jsme domu, bylo asi půlnoc [...] [na špýchaře] najednou rána, někdo střílel, no tak jsme říkali: „a já, tak je zle“. Taky bylo, tak hned ruce nahoru a museli jsme domu, to nás

dovedli, to voni věděli kam. Tak nás dovedli domu a zjistili, že se tam zastřelil ten jeden, kterej byl tady u zámku, Němec. Ty Němci, voni se tady stříleli sami, sebevraždy, protože už to nevydrželi, protože měli strach, že když bude konec války, že se dostanou do fronty, že pujdou do Ruska, tam, že je voddělaj, že jo, tak který měli slabý nervy, tak to udělali takle. A těch bylo dost. Nevydrželi to.

J.Š.: Víte něco o partyzánech nebo bunkrech tady v okolí?

L.M.: Tady nebyly, tady ne.

J.Š.: U Minártic byl bunkr.

L.M.: To nebyl, to říkali, že je to bunkr, ale to nebyl, to byla skrýš, vopravdu. To byla skrýš, kterou si tam udělali partyzáni. To jako jestli říkáte, že tady byli partyzáni, byli. Prostě udělali jim tam skrýš u tý trati a vono to bylo tak, že tam nikdo nechodil, protože to bylo v pasekách a bylo to zarostlý, tak tam nikdo nešel, zvlášť když to bylo za tratí, tak tam nikdo nechodil, že jo. Z tohodle místa ty partyzáni operovali, ale kdo to byl, to nevim, ale vim, že jak utekli, tak tady zastřelili dva, přímo tady na tom poli zastřelili dva vězně [pan Marvan ukazuje na pole za domem], zastřelili tady na tom táboře a sice dali jim hřebíky, takhle napíchaný hřebíky, na to se postavili, tam museli vydržet stát a protože to nevydržel ani jeden, tak je vodstřelili, to byli ty, který utekli z tohodle koncentračního tábora a protože šli potom do tý skrýše u těch Minártic, tam je u těch Minártic chytli a skrýš byla prozrazena. To někdo musel vo tom vědít, že to tam je. Ta skrýš, to bylo právě na ty, kerý když utekli z toho koncentračního tábora tady votuď, tak aby věděli, kam mají jít.

L.M.: Tady nikde žádný jiný skrýše nebyly, ale tahleta u těch Minártic ta byla.

L.M.: Nás tady pak vystříleli Rusáci, protože ty si mysleli, že jsme s Němcema, tak přišel na nás v noci. Já jsem dostal tajhle kulku do nohy, vostatní všichni máma utekla, potokem, táta utíkal někoho sehnat, no ten vystřílel všechno tady.

J.Š.: Jak jste vycházel vy s Němci?

L.M.: Já jsem se s nima ani nebavil, protože já jsem přijel domu a už jsem nikam nešel [...] jo byl tady takovej nákej pan Čipera, kterej byl z Čerčan, byl to nákej stavitel a já jsem tady byl zrovna na hrázi a přišel nákej Němec a říkal, jako že by potřeboval kolečko, fárrajd, tak jsem říkal: „co je to fárrajd?“ a von mi ukazoval jako kolečko a že se to tlačí, a von říkal: „aha, tak ty chceš kolečko!“ „No tak tady máš kolečko.“ Tak mu pujčil kolečko, říká, ale pamatuj si, že [...] von neuměl moc německy, jen že curik je zpět [...] „pamatuj si, že ajne kolečko plechový nazpátek curik přivejzt musíš!“ A von říkal: „ja, ja“ a bylo to, přivezl ho. No tak jsme se domlouvali s Němcema tady. Já jsem se tady vlasně naučil němčinu, no vždyť nakonec voni to nebyli špatný chlapi, vždyť to byli kluci, mě bylo vosumnáct let, jemu taky. No, tak to byli

samí kluci, že jo. Jenže, ty se báli strašně, jak někde něco zašramotilo, tak už hned byli vedle. Ty se báli všeho. Ty měli strach, hroznej strach měli. S těma vězněma to tak ňák brali, že to musí bejt, že to jinak nejde, proč jsou vězněný to nikdo ani nevěděl, ale byli vězněný [...] to víte, tehdá mě bylo vosumnáct let, no tak co jsem mohl dělat taky jako kluk. My jsme se nebáli.

J.Š.: Jak moc se tady střílelo?

L.M.: No dost, se tady střílelo, jó když sem přiletěli Američani, tak stříleli. Tam na věži byl těžkej kulomet, tam stáli furt Němci, seděli v tom, no a jak letěli tyhle, viděli, že je tam věž, tak stříleli na tu věž, no jenže než tam nastříleli, tak ty utekli dolu tou věží, tak potom to vzaly z druhý strany a vostříleli tu školu starou, tady se střílelo normálně a to nikoho ani nebralo, no tak se střílí, střílí. To nebyly žádný varovný signály.

L.M.: [...] jedna zelená, druhá zelená, třetí zelená a začali tam střílet a ten kluk, co nás vezl, to byl taky mladej, taky takovej kluk, Němec, ten nás vezl. My jsme vyskákali poněvadž jsme se báli, no a tak jsme vyskákali z toho tanku ven [...] Na práci nás vozili jedinej těmahle tankama nebo to byly vozy nákladní uzavřený, to voni měli všecko uzavřený, prostě nás tam naházeli a jedem, no a tak jsme jeli a právě ten co viděl [letec], že je to zelený auto, tak ten to tam pustil a kluka zastřelil. Takže jsme šli pěšky, už jsme neměli žádný auto, ani šoféra, nic.

J.Š.: Němci vás tedy vždycky nabrali a jeli jste, kam bylo třeba?

L.M.: No, voni potřebovali třeba na Chlum, no tak jsme jeli na Chlum, tam jsme dělali, tam jsme byli.

J.Š.: Zámek ve Vrchotových Janovicích byl zabrán Němci a baronka Sidonie Nádherná byla vyhnána.

L.M.: Zámek byl vodstěhovanej, prostě ta se vodstěhovala do Voračič, do toho dvora.

J.Š.: Znal jste osobně paní baronku?

L.M.: No, ježíš. Jakpak bych ji neznal paní baronku Nádhernou, vždyť ta chodila k nám, protože když něco potřebovala, tak přišla a křičela: „Pepiku“ to bylo na tátu a táta říkal: „co jste chtěla pani baronko?“, „pojďte sem“ a teď mu říkala, co chce. Třeba přišla a říkala: „Pane Mauvan, já potřebuju taubršlág“ a táta říkal: „já nevím, co je to taubršlág“, „no, to je takový to na ty ptáky“, tak se dohadovaly a pak říká: „jo takovýto, jak tam se daj ptáci?“, „jojo, takovýto“, no tak jí udělal ten taubršlág.

L.M.: Nebo přišla a říkala: „Mauvan!“, táta vyšel a říká: „co potřebujete pani baronko?“ „tam, že potřebuju lávku u Musíka“, že potřebuje chodit přes potok na hřbitov nahoru, no tak říkal: „no, tak to uděláme“, tak to udělal.

L.M.: Pak přišla zase a říká: „Mauvan, řekněte, co mám teda dělat?, přivezou z Anglie kozla“, ale vona si ho nemohla koupit tady, ten musel přiletět letadlem. No, tak přiletěl letadlem, říká, že kozel musí mít takový vokýnko, aby viděl ven a že tam musí mít [...] prostě aby ten kozel, se tam cítil jako doma.

L.M.: To vona nebyla špatná ženská, vona věděla že byla baronka, no tak byla baronka, no ale k zaměstnancům se chovala slušně, to jako jó. Já vim, když umřel Karel Nádherný, to byl baron taky, že jo, dostal nějakou pohlavní nemoc, syfilis nebo něco takového, tehdy to byl konec, no tak měl v noci v jedenáct hodin pohřeb, protože chodil denně spát v jedenáct hodin. Tak přesně tak mu udělali pohřeb. Tak tam byl Dvořák, to byl jeden hajnej, druhý byl Vácha, třetí byl táta, čtvrtý byl Šprisl a za nim šla baronka. To bylo pět lidí ho pochovávalo, šli tam tou cestou nahoru do hřbitova.

L.M.: Můj otec byl zaměstnancem baronky a dělal tady porybného, no měl dvaatřicet rybníků, ty patřily všechny týhleť baronce. To byla říkám slušná ženská vopravdu. Byli tady takový pitomci, kterej řekl, napsal dokonce do novin, že to byla baba protivná, že kouřila jenom cigarety a na lidi kašlala. A nebyla to pravda. Ta když s někým mluvila, tak velmi slušně a když něco chtěla, tak poprosila, vona nikdy neřekla, že by chtěla. „Prosím pěkně...“ to vona vopravdu byla dobrá ženská.

Němci jí vodstěhovali do Voračic, ve Voračicích bydlela, a když skončila válka, tak se chtěla sem navrátit zpátky, jenže tady byli zatím Rusáci, přišli Rusáci, tak prostě se nastěhovala do toho vedlejšího baráku a čekala co se bude dít. No a protože se nic nedělo, tak se domluvila s tím, z toho Chlumce, tak se domluvili, a řekl, že aby si z toho nic nedělala, že jí převedou přes hranice. No, tak jí převedli přes hranice, vona chtěla vdejt, protože jí slíbili, že jí tady nenechají, že prostě se tam vo ní budou starat. Jenže jak vdešla za hranice, to byl konec. To byl šestaštyrycátý. Tak tam zustala, byla zaměstnaná v zahradě, hrabala tam, dělala v zahradě jako zahradníka, no v zahraničí, v tý zahradě v zahraničí. Pak se roznemocněla [...] voni chyběly jí cigarety, vona kouřila sto cigaret denně, ta kouřila moc a tak se roznemohla, tak jí ty lidi, který jí tam znali, tak jí vodvezli do nemocnice a vona v tý nemocnici umřela. A pak ty ostatky převezli sem po revoluci.

L.M.: Kdyby bejval někdo z těch z té rodiny Nádherných zůstal naživu, tak to bylo všechno jiný. Dneska je zámek státní. Nikdo z nich nezůstal. Baronka děti neměla. Ta se vdala jednou a byla vdaná asi čtrnáct dní nebo tři neděle a rozvedli se. Trvalo to dlouho, než se rozloučili. To vona byla taková, prostě s nikým nic neměla [...] měla milence, třeba Rilke, no jó. Rilke sem jezdil na zámek. Bratry měla dva, ten jeden zemřel a druhý zemřel na zápal slepeho

střeva, to byl doktor a byl v Praze a tehdá, když to bylo ve dvaatřicátom roce [...] ani ty lidi nevěděli, co to je zápal slepeho střeva.

L.M.: Rusáci ten zámek zničili, to zničili naši komunisti, ty se vrátili, co bylo hezkeho to rozmlátili, scházeli to z voken a no na trakařích to vodvezli pryč lidi, český lidi, hlavně český lidi, takže to zustal akorát zámek, nic jineho a pak zustaly akorát knihy, kerý byly v bibliotéce v zámku a tu vodvezli do nákeho zámku na jih, tam zustaly, tak ty se vrátili a jináč nic.

J.Š.: Jak vypdádalo osvobození.

L.M.: Kdyš přišli Rusáci, to tady už Němci nebyli, kdepak to tady už nebyl nikdo z těch Němců.

L.M.: Když přišli Rusáci, na ten nemám hezký vzpomínky, poněvadž mě postřelili, to tajdle jsem dostal ránu pořádnou [pan Marvan ukazuje na lýtko], že jsem málem udělal kotrmelec a zustal jsem tam ležet a už mě nikdo nenašel. Až mě našli ráno, ráno mě našel táta, když volal furt, jestli někde jsem, tak mě našel tady v parku.

J.Š.: Jak dlouho tu byli Rusáci.

L.M.: Nebyli tady dlouho, přišli sem naši lidi, naši zaměstnanci, kerý měli nastoupit na vojnu a ty tady zustali, ty se tady voženili a zustali tady.

J.Š.: Kolik vystěhovalců se vtátilo zpět do Janovic?

L.M.: Hodně se jich nevrátilo. Z devatenácti baráků se ty lidi nevrátili. Našli si nový domovy a zustali tam.

J.Š.: Měli jste také ve vsi židy, jak dopadli?

L.M.: Tady bylo židů dost a vodvezli je všechny, no jo všechny. Tady byli Pešek, Bajml [...] kde byl nákej kšeft, tak tam se drželi židi.

J.Š.: Vrátil se někdo?

L.M.: Ne, nevrátil se ani jeden, Jirka ten jedinej se měl vrátit, ale nevrátil se, nakonec tam zahynul jako poslední. To akorát tady ve Voticích zustali Khónovi a Kaudrsovi. Jináč se nikdo nevrátil.

L.M.: Když jsem dělal v těch Selčanech. Selčany byly na půl rozbitý, půl jich bylo, tak jsem chodil pěšky do Sestrouně. V Sestrouni byla pekárna a něco jsme tam dělali, já nevím co. No a tam jsme si mohli vzít, co jsme chtěli, protože tam kdo co snědl, tak to tam snědl a tak jsem si říkal: „já vezmu jednu housku domu“, aby viděli taky, jaký se tam dělaj pro Němce. No, jenže jsem vylezl do tý louky a najedou „halt!“, no a von to byl chlap, německej tady s tím slintákem, říká: „hende auf!“, tak jsem zvedl ruce, měl jsem aktovku, tak jsem to držel, říkal, co jako mam v aktovce, já jsem říkal, že náký jídlo, von tomu nechtěl věřit, tak říkal: „přede mnou!“, tak jsem šel před nim až do Selčan pěšky, von šel za mnou s kobylou, dovedl mě až

k tomu veliteli Karašovi, no a ten mi prostě řekl, že jsem ukradl v tý pekárně tohleto pečivo, tu housku. A von říkal, že je to sprost'árna a to že jsem neměl dělat a ten říkal hned jako koncentracions lágr a hned, že mě vodvezou, no a ptal se mě, kde jsem zaměstnanej a já jsem mu říkal, že Baulajtung der vafnes eses in Selčan. A von říká, takže jako u toho štumbarfirer to byl, tak aby ho zavolal, tak ho zavolali a já jsem tam stál a tam měl na stole fotografie, jak tam vyvraždil celou rodinu, von sám, ten Karaš. Měl to všecko na stole pod sklem, no a teď jsem se na to koukal, tak jsem říkal co se mnou udělá, jó, ten přišel, ten štumbarfirer a říká jako co jsem udělal a já jsem říkal: „nic“, že jsem si vzal jenom housku a von říká: „to je sprostý“ a Karaš říkal: „co s nim mám udělat?“ a von řekl: „nic s nim nedělejte, já ho nutně potřebuju“. Ten mě zachránil vlastně, říkal, že mě nutně potřebuje, že tam má rozdělanou a práci a jinej že by to neudělal. Tak jsem si vodych, no vodešli jsme spolu, von mi poplácal po zádech a říkal: „gut, gut“, no za tři neděle to pak prasklo všecko, no bylo to, no to bych se tam bejval ještě vohřál. Ten Karaš to byl syčák, to byl syčák, hroznej. Ten měl v Selčanech tu vilu, tam na kraji, to já vim, kde byla. To byl největší, nejlepší barák v Selčanech, kterej si tam zabral. To cvičišťe řídil tam odtud.

J.Š.: Měli jste schované zbraně?

L.M.: Táta měl dvě zbraně, ale ty měl normáně, mohl je mít.

J.Š.: Co jste měli schovaného?

L.M.: Ne, ne, my jsme neměli ani co. Vona tehdá byla bída. Dneska už bysme v tom nechtěli žít.

J.Š.: Kdo se z války nevrátil?

L.M.: Nevrátil se Nevařil, ten to vodnes, to byl partyzán. Pak tam byl Litoš, ten se vrátil, ale neřekl nic, jak se měli nebo tohle, to neřekl ani slovo, ten se tak bál, že neřekl nic, ten byl v koncentráku. Pak tady byl ze Ledovic, ten to tam taky vodnes.

J.Š.: Co se stalo s budovami koncentračního tábora?

L.M.: Po válce vyhořel, to někdo zapálil, to někdo zapálil, poněvadž to bylo na našom poli, tak my jsme z toho postavili tenhle barák, z toho koncentráku [...] vždyť nebyla cihla k dostání, jedinež kamen, no tak jsme to postavili z toho. Ten koncentrák byl tady vod nás až k tomu dnešnímu JZD, to bylo dost velký.

J.Š.: Vrací se vám některé zážitky?

L.M.: Ano, na to nezapomenu, to ne.

J.Š.: Vyprávíte tyto příběhy vnoučatům?

L.M.: To taky ne, von to nikdo nepochopí, ty děti to nepochopějí, ty řeknou: „to bylo tehdá“. Prostě nikdo tomu nechce věřit z těchhle mladejch lidu jako jste vy. To si nedokáže prostě jako uvědomit, jak to bylo, jak to bylo vopravdu vošklivý“

J.Š.: Jaká byla vaše nejhorší chvíle?

L.M.: No to bylo u toho Karaše to bylo nejhorší, to jsem čekal, co vyjde, jestli řekne abgecesn [...] to bylo buď a nebo.

J.Š.: Máte k Němcům odpor?

L.M.: No, takle, já jsem, abych vám řekl pravdu, vždyť jsem tady s těma klukama kamarádil, protože to byli kluci stejně starý jako já a ty neměli vo válce ani [...] ty jen čekali, jestli něco nepříjde, aby vodešli pryč. Takže jsem s nima kamarádil, byli jsme klucí. Ty tady byli z donucení, no. Voni prostě čekali na to, až jim řeknou: „už máme tamtěch dost už to tam přetah, musíte za nima“, no a na to už se nedočkali.

J.Š.: Dokázal byste si představit zrušení Benešových dekretů?

L.M.: To, co napsal Beneš, to je všecko pravda, ten si nic nevymejšlel. Já si myslím, že, to co chtěl, to docílil, že se vystěhovali všichni Němci, to je správný, protože to nikdo nepoznal, jesti je takovej nebo takovej, ale když přišli Němci, tak byli všický německý, protože stejně nešlo, aby řekl: „já nejsem Němec“, to nešlo.

J.Š.: Dneska se spíše řeší odškodnění odsunutých Němců po válce, než odškodnění násilně vystěhovaných obyvatel Neveklovska, co si o tom myslíte?

L.M.: To prostě to bylo zabraný území, vždyť je to sakra veliký. O vystěhování Neveklovska ani moc lidí vůbec neví, protože vono to bylo tak uzavřený, že řekli: „tam je to zabraný území a to je konec“. Neřekli nikde nic. Je to křivda, je. Vždyť, ty co se vodstěhovali všický, vždyť já vim tajhle ty Kněnický, ty byli až u Kolína. Strejda ten byl támhle někde u Tábora, tajhle Křížkovi, ty byli tady na Borku, no prostě to bylo rozesetý, to jsem nevěděl, kde kdo je. A nikdo z nich nepočítal s tím, že se domu vrátí, to byl konec, to byl konec. A každej tam musel nechat, to co měl. Krávy, kozy, já nevím, co všecko bylo živý, to tam musel nechat. Mohl si jen vzít, to co potřeboval nutně- almaru na šaty, postel a já nevím takovýdle věci, aby mohl někde spát. Jináč vostatní všechno museli vodevzdat.

L.M.: Tady, když to skončilo, tak se sem přivalili lidi, který sem nesměli, ty tady kradli v těch barákách co bylo, motocygly a takovýhle věci, to všechno tady sebrali. My jsme byli rádi, že je konec války, no a voni tady vybírali.

Příloha č. 4: Přepis části životních příběhů narátorů Mileny Kunešové, Ludmily Havlínové a Milana Hrubého, pořizených 24.7.2010.

Milena Kunešová, * 2.12.1924 v Křešicích

Ludmila Havlínová, * 18.10.1923 v Křešicích

Milan Hrubý, * 16.3.1952 v Benešově

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, M.K.- narátor, L.H.- narátor, M.H.- Milan Hrubý, narátor).

M.H.: 3.5.1945 postříleli 87 v Olbramovicích na nádraží, poslední transport.

M.H.: Ke konci v pětaštyrycátom v Selci Prčici napadli Němce, ňáký sedláci brokovnicemi. A ty Němci, protože v Praze vypuklo povstání, ty Němci jeli do Prahy. A voni jeli ze Selce a viděli tady v Křešicích postavy v těch mundúrech [vězně v pruhovaném oděvu] a voni je tady napadli, voni mysleli, že utekli, jenže ten velitel toho transportu jim dovolil najít.

M. K.: My jsme jim vařili tady, to víte dovolili nám, tak jsme do toho dávali všechno nejlepší, aby voni měli, jenomže to bylo stejně v talíři, ty lidi nejedli, ale voni byli hladový šíleně.

M.H.: Tady u nás v kotelně ho zastřelili [vězně z transportu] 3. května. Voni ještě 3. května 87 lidí zastřelili, z toho 27 v Křešicích.

M.H.: Tenhle transport v Selčance napadla posádka [Němců] z toho Selce, co jela do Prahy. Ten transport byl zastrčenej do Selčanky. Tajdle je takovej velkej kopec a voni jim dovolili přijít do týhle vesnice [Křešic] [...] a jeden se zachránil, u Vyhnalové, tam se u nich zachránil jeden Francouz. Ten sem utekl a skoval se tajdle ve vsi a vlezl tam do vápna, jak se hasilo dřív vápno, tak von se tam schoval. Samozřejmě Němci to měli všechno nalajnovaným všechny pochyтали a jednoho nenašli, to tady lítali po těch vsích. To SS cvičiště, kerý bylo to bylo vod tý Selčanky na to Neveklovsko. To bylo vysídlený.

M.H.: Babička měla bejt nasazená, ale protože dělala na dráze, tak tomu unikla a chodila do Votic tajdle tudy zadem.

M.K.: No já jsem měla bratra ten dělal na pracáku a jim to předběžně ňák chodilo, tak přišel jednou domu a tím jsem se já voctla na dráze, víte, že tatínek věděl, že mě prostě nevemou víte, a tak jsem tady zustala.

M.K.: Já jsem dělala na dráze, já jsem tam dělala pokladní, znala jsem telegram, to jsme museli všechno znát, morzeovku, ještě dneska bych dokázala, jak to čověk má v hlavě, ale tak vim, že my jsme tam měli Němce, jak to vobsadil, tam byli esesáci čtyři v kanceláři a teď já jsem tam brala tu depeši na morseovce „ Americká letadla přistála na Ruzyni, tak jsem to utrhla a šla jsem to dávat přednostovi stanice, no tak von poslal mě domu a říkal ať jdu tajdle

přes lesy. Já jsem šla domu, aby se mi něco nestalo, tak jsem šla tajdle přes lesy a támhle zase na takovom vršku byl taky asi nákej, vysílal víte, nákej partyzán. Já jsem tehdy přišla, já si pamatuju, tatínek říkal, „ne abys to někde říkala“. Byly to krušný chvíle, co jsme tady prožili.

J.Š.: A dostali Němci některého partyzána?

M.K.: Ne, nedostali

M.H.: Babička si pamatuje ten strach z těch Němců. Babička právě žila v tom strachu ke konci toho pětaštyřcátýho roku.

M.K.: Tady nám zastřelili jednoho na dvoře [vězně z transportu]. Tady byl ten transport a voni jim dovolili [...] ty byli tak hladoví, to se pásli úplně vyloženě na trávě jako dobytek, jak měli hlad, vytrhávali trávu, tak nám tady dovolili jim něco dát, tak jsme tady vařili, voni se rozprskli, my jsme tady taky měli asi čtyři [...] to byli trestanci, no tak nám dovolili jim tady vařit, tak jsme jim tady, každej se snažil to nejlepší jim dát.

M.H.: Křešice nebyly vystěhovaný. Ty byly za tratí.

M.H.: Řekni, jak si jim [Němcům] špatně nadiktovala to číslo. Že jsi jim řekla německy špatně vlak.

M.K.: No jo, já jsem jim řekla špatně vlak a voni sem přilítli.

M.H.: No chtěli ji zastřelit zkrátka. Voni přišli na vlak a vlak už byl vo hodinu pryč.

M.K.: To byl nákej velitel a vono jich bylo víc a zeptali se mě, kdy jede vlak a vono jich bylo hafo a já jsem jim to řekla vo hodinu blbě. Že jsem jim řekla německy špatně vlak. No jo, a voni sem přilítli. No chtěli mě zastřelit. Voni přišli na vlak a vlak už byl vo hodinu pryč. Voni všechno brali jako sabotáž, ale já to neřekla schválně, že jo, já vždyť jsme toho tehdy moc neuměli německy, no [...] von sem přilít [...] vono to bylo stejně hrozný tady jéžiši. Tak ten přednosta mě ukryl tam, k jeho ženě nahoru, voni bydleli jako to bejvalo dřív přednostové, že jo, tak jsem tak utekla nahoru se schovat, von do tý pokladny dal jinou, vodkad' jí vzal tehdy už ani nevim, no a v podstatě to dopadlo dobře, voni jim to vysvětlili a já pak musela přes les domu, kde jsem potkala ty partyzány. Tady byli v lesích, když jste ve Voticích, dá se jet samozřejmě po silnici a dá se to projít přes les.

M.K.: Přes les. Tehdy já jsem šla pěšky a viděla jsem ty partyzány s tou vysílačkou, tadyhle na takovom vršku, tam jsem viděla dva, který tam takhle měli vysílačku a vysílali, no a tak jsem šla domu a voni mě neviděli, to bylo štěstí, že mě neviděli.

L.H.: Byli tady Němci, těch jsme se báli hrozně, že jo, no prvního května najednou přijeli v pětaštyřcátom, přijelo nákladní auto s esesákama, měli tam dámu, pani, která vyskočila z auta, zastavili a tady ty vězňové běhali po vsi, ano trestanci [...] přijeli sem a vona vyskočila a jeden [vězeň] kleknul u kapličky, sepnul ruce, aby ho nezastřelila a vona do něj dala tři rány.

Můj otec, my jsme ho nemohli udržet, von vylít, to víte, byl nimrod, tak měl flintu, my měli ložnici přes dvůr, tak letěl pro flintu, že jí zabí. My jsme ho měli co udržet, zamkli jsme a nepustili jsme ho. No potom tady ještě ten jeden trestanec šel zadem a byl ve stodole ve slámě, toho jsme zachránili.

L.H.: No kdyby byl začal do nich střílet, tak nás postříleli všechny. Asi pětadvacet jich tam bylo [ss manů], voni se rozlítli po vsi s flintama, a voni byli chudáci, vždyť jsme jim tam [vězňům] nosili i polivky přece na ty koleje, na tý podolský cestě, tam byly ty vagony, no my jsme jim to dávali do těch vagónů [...] voni šli ven taky, ale moc ne, voni tady dlouho nebyli.

M.K.: My jsme toho jednoho taky tajhle pustili do lesa.

L.H.: My jsme tam měli slámu, tak jsme ho zandali votýpkama, aby tam nebyl vidět. A voni chodili a těma píchákama takle ho hledali, ale že jsme tam dali takový ty votýpky, no je to hospodářství, tak jsme měli ty votýpky slámy, že ho nedosáhli. A vosvobodili jsme ho, zachránili. A tady jich zabili sedmadvacet. My jsme ho ukryli toho Francouze a potom vodešel zadem, ukazovala jsem mu, protože jsem mu nerozuměla, von mě taky ne, aby nechodil do vrat, to by přišel akorát k nim. Vodešel hned navečer do těch lesů, ale jesli zůstal, to nevím. Tatínek ho furt hlídal, chodil na zahradu jestli nejezdějí.

L.H.: Pak je vodvezli tady vocud', tak je ty co zabili, tak je na plachtách dali na vlak ty zastřelený a tahli je tady k Písaříkovum na dvůr a nakládali je jako brambory na vůz. Víte, to bylo strašný vám řeknu. Byli to jenom Francouzi.

L.H.: No pak nás okupovali Rusáci. To bylo, to bylo hrozný. To jsme nesměli mít zamčeno, voni bouchali, a přišlo jich taky do kuchyně dvacet a přinesli tam kousek špeku a vajíčka, ukazovali vejce, tak maminka jim tam musela natlouct asi třicet vajec, voni si tam sedli, všechno dali stranou a sedli si na zem a jedli a kde jsou bářišny, chtěli ženský, to bylo hrozný teda. No dlouho tady nebyli, asi čtyry dny. Ale ty byli hrozný, s koníčkama, vozíky a koničky, jen báryšny „kde jsou báryšny!“ Já byla jednou ve sklepě.

M.K.: Já jsem si musela vázat hlavu, že jsem nemocná a voni se nemoci báli, jak viděli chorá, tak pryč z baráku.

L.H.: Maminka taky, ale já jsem byla pro brambory ve sklepě a tatínek tam přilítl, zavřel dveře a naházal dříví za ty dveře, tam jsem byla dvě hodiny. No bylo to hrozný.

L.H.: No ty Němci, ty nám nic nedělali teda, když jste se jich nevšíkala.

L.H.: No k tomu Hejnovi chodili ty votický [ss mani], jak postřelili toho pana Zoula z Božkovic. Von tady přece byl u těchletěch Dvořáků. Vždyť přece ten Zoul z těch Božkovic byl u těchle Dvořáků a byl u toho Hejny a měl ňáky kalhoty jako měli ty Němci a von tam někam šel za vůz, protože Hejna byl kovář, a voni ho tam postřelili do nohy. Von utíkal a

voni mysleli, že je to ten trestanec. Voni ho neviděli za tím vozem, ale jinak byl darebák. No Hejna pekl jim buchty a všechno možný, tam bylo to středisko takový, to byl hajzl.

L.H.: Pak bylo v Janovicích, že se tam může, tak jsme tam holky měly jít. Tatínek mi zakázal, tak já jsem šla na zahradu zadem za Křešice, utekla jsem. Přinesla jsem si tam vocuď jednu svíčku, protože to nebylo k mání a jedny takový drátky na natáčení vlasů. A teď jsem to tam nechala na stole a tatínek přišel, jéžiš, hned mi to dal do ruky, abych to tam donesla, ale když jste viděli, jak tam ty lidi kradly, naši!! v kostele, tam byly hadry, tam bylo plno věšáků hadrů a bylo to asi páteho května, ale stejně ty naši lidi byli neřádi, na faře byly pytle soli, pytle kafe, cukru, voni tam jezdili i s koňma přece ze Lhoty, támhle Řezníčkovi ze Lhotky a to rozřezávali a sypali to dohromady, že by člověk byl plakal.

L.H.: To bylo takový, my jsme byli úplně vyděšený. My jsme tady tak zkusili s tím mym tatínkem, že to bylo hrozný vám řeknu.

J.Š.: Jak se žilo v Křešicích za války?

L.H.: Život za protektorátu byl špatnej, každou chvíli přišla kontrola, jenže na tý vesnici tahli lidi k sobě. Tady byl starosta přes silnici, ten vždycky poslal syna a „přijde kontrola“. Kontrolovali dodávky obilí. Jednou sem přišel nějaký Šípek, von taky kontroloval vlaky, kluk vodešel a tatínek říkal: „Tak a já mam plnou sípku obilí, co s tím?“ Tak šel, vzal nůši plev a poházel to plevama, no a když přišli, přišli tři, to byli Češi, no a tatínek říkal: „No tak pojďte se podívat, ale napřed se to musí vyčistit, takovej mlejnek byl, víte a že se musí mlejnkovat, vyčistit a to bylo v sobotu dopoledne, tak voni to se jim nechtělo, a tatínek říkal: „Já k tomu nemam nikoho, holku k tomu nedám“. Tak se sebral ten Šípek a říkal: „Dvořáku, pamatujte si, v pondělí přijdem a musíte to vyčistit!“ A von říkal: „Prosim vás, já to sám čistit nebudu, na to musej bejt lidi a já jim platit nebudu. No a dali pokoj, nepřišli. Na vsi jsme si pomahali. Taky slepice, voni počítali slepice. Taky jsme si jednu zadusili. Daly jsme je do pytle, pět vždycky, to víte, měli jsme třicet slepic, kam jsme je měli dát, že jo? A nesměli, to bylo nařízení, kolik smíme mít slepic. To víte, poukaz člověku nedali na nějaký povlaky.

M.H.: Babičko, ty Nevařilovy, ty byli v tý odbojný skupině přece.

L.H.: No, ty měli skrýš za Babicema a ten Nevařil tam měl ty vysílačky, tam byl kryt takovej v lese, víte podhrabaný, my jsme se tam byli podívat, když jsme tam dělali, ale to bylo hrozný. Taky ho sebrali toho Nevařila a zastřelili [...] v Německu. Chytli pak z Borotína jednoho, to nevím, jak se jmenoval a pani Růženský tatínka ze Sledovic, toho taky zastřelili. Jéžiš, tehdy jsme zkusili. Tatínek tam taky chodil, tady stěma lesama, maminka se to dověděla, táta se jednou poděkl a ta mu dala, nikdá už tam nesměl. No a pan Vařil byl pak volanej do Votic, šel skrz nějaký nedodávky, ale šel přes Radotín a tam ten Jiroušek starej mu

řikal: „Nechod' tam, tam jsou tam gestapáci, seberou tě“ no „já tam mam rodinu, musim“ no a hned ho vzali a už se nevrátil. Zastřelili ho.

J.Š.: Byly nějaké veselé chvílky z války?

L.H.: Netancovali jsme, nic, dvakrát jsme byli na špejchaře, hrál tam někdo na harmoniku, no a my jako holky [...]

L.H.: Nikde to nevyprávím, první jste vy.

Příloha č. 5: Část ukázky rozhovoru s Ludmilou Mrhovou, pořízeného 23.3.2008.

Ludmila Mrhová, * 23.5.1925 v Mukařově

(Poznámka autora: J.Š.- tazatel, L.M.- narátor).

L. Mrhová, narozena v Mukařově. Zde se seznámila se svým budoucím manželem, který byl do Mukařova přesídlen z Neveklova. Po válce se vraceli spolu do Neveklova.

L.M.: Já ti si pamatuju, když bylo to takle ňák vodpoledne a teď my jsme měli takovou hospodu velikou a teď jsem se podívala za tu hospodu, jelo takový černý auto, a pak když ještě přijelo dřív, tak jsem zjistila, že jsou ty Němci, ty, jak se jim to říkalo, takový ty zlý.

L.M.: A teď voni zastavili a už se tam začli lidi jako dělat, protože to bylo hned u státní silnice, jak my jsme měli barák, my jsme tam měli postavenou krásnou velikou na silnici barikádu, rovně přímo na silnici, prostě aby žádněj aut'ák nemohl na Prahu. No a tak voni hned jako zjišťovali, kdo to postavil a todle všecho no tak řekli a jesli to nezbouráte, tak vám vyhodíme tu vaši vesnici do vzduchu. Tak se radili všichni, no a teda to rozbourali a voni vodjeli xyndl. Tohle byli takový ty Němci vošklivý.

J.Š.: A kdo tam postavil barikádu?

L.M.: No Mukařováci, všeljaký vozy a všecko na to nandali, aby to bylo hodně vysoký, aby se tam tudy jezdit nemohlo a tydle pacholci přijeli takhle z druhý strany jako vod Žernovky, to je úplně jiná strana a krásně přijeli k barikádě a dál to nešlo. Tak hned vylezli a hned začli křičet: „Kdo to tady postavil? Jestli to nezbouráte hned vám to tady hodíme do vzduchu.“ A tak začli zas to bourat [...] to si tak ti na to pamatuju. To byl takovej muj zážitek a já už jsem byla v jinom stavu, sice ještě svobodná, ale už jsem byla v tom, já jsem měla takovej strašnej strach z toho [...] náš tatínek, my jsme měli hospodu, nó tak když potom vodjeli a zbourali to, tak náš tatínek dal každemu co chtěl pít, pivo a [...] jen jako aby nás teda vopravdu bejvali nevyhodili do vzduchu. To jsou takový zážitky, víš. Ale tenkrát, když jsme museli zbourat tu, tak když viděli, že už je to zbouraný, tak vodjeli. Už se nás nevšimali.

J.Š.: A jak se žilo v Mukařově za války?

L.M.: Dobře.

L.M.: Ještě ti si pamatuju když ten čtyryadvacátej ročník, to byla moje sestra, já byla pětadvacátej, voni pak říkali i pětadvacátej pujde, no a když už vopravdu ty holky vo rok co byly starší než já chodily, jenom ségra ještě ne, a náš tatítek ti vzal tašku masa a sádla, ňákýmu němčourovi to tam dal a ta vůbec nikam nemusela, do tý říše. Už tenkrát byli takle,

no dali se podplatit [...] ty holky, co s ní chodily do školy, ten čtyřadvacátej ročník, tak všechny musely jít a jenom vona, že ten tatínek to takhle podplatil, tak byla doma a potom se říkalo, pujde i pětadvacátej, no to jsem já, jáje ty měli nahnáno. A nedošlo už k tomu, na ten pětadvacátej [...] to byly špatný časy člověče, to si představ když najednou holka taková a musela jít do rajchu.

J.Š.: Slyšela jsem, že podmínky v lágrech nebyly dobré, bylo málo jídla, pracovali od šesti do šesti.

L.M.: Počkej a tady jedna pani pracovala, ale zrovna blbě, pracovala v továrně na hořčici, no tak to se neměla čeho najíst, vid'? [paní Mrhová se směje]. Pani Šobíšková, tady co je.

L.M.: Když tam ty lidi tady z Neveklovska přicházeli, hledali tam byt. Naši našli v takový vilce hezký, no měli kuchyň, pokoj no a ještě tam přivezli půl prasete, tak to víš, že ty lidi byli rádi nakonec. No jako měli zabito.

J.Š.: A kolik jich tam přišlo?

L.M.: Dost voni i do Louňovic, to je zase vedle vesnice vedle nás, tam hodně přijížděli.

J.Š.: A zůstali tam po válce?

L.M.: Ne, všichni se vrátili.

J.Š.: A židé v Mukařově?

L.M.: Jak nosili tajdlety [...] já se pamatuju, my jsme měli řeznictví taky doma a voni už měli druhej den že pro ně přijedou a někam na nákej transport tak voni u nás seděli chudinky, tak nešťastný, tři ženský židovky, mladý takový, no a museli vopustit domov a někam je vezli bůhvíkam. Židi tam zustali všichni, takový krásný holky mladý. Čekaly u nás a ráno pak pro ně přijeli a už jsme je neviděli. To byly takový smutný chvíle, víš?

J.Š.: A neskrýval někdo někoho?

L.M.: To se všichni báli strašně.

J.Š.: A jak se změnil váš denní režim?

L.M.: To bylo normální. Už jsme si tak na to zvykli, že nám to nepřipadalo vůbec divný. Třeba tancovačky, ty nebyly, to vůbec nešlo.

L.M.: No ty gestapáci, to bylo hrůza, jak se jmenovaly ty s tím černym autem, jak tam přijeli k nám, takový ty v tom černom voblečení a měli takovýty kostlivce nebo co to měli takle na tom, takový hnusný [...] my jsme se jich báli těhle prevítů.

L.M.: Já jsem za Němců chodila do školy v Praze, to si tak ti pamatuju, když tam zabili toho Hajdrycha, tak jak v každom tom krámě byl za voknem ten vobraz s tím černym a to jsme se na to podívali a nesměli jsme ani muknout nebo ani se ušklíbnout, radši pryč protože, voni chodili chlapí voblečený normálně a byli to takový ty pacholci německý. A kdyby třeba jsi šla

ještě z jednou holkou a řekla si: „Podívej se, zaplaťpánbu, že je po ňom“, pánečku to by bylo! Tó se nésmělo, kdepak to bylo tenkrát hrozný, když ho zabili toho Hajdrycha [...] Naši byli vždycky rádi, když jsem přijela domu [...] protože furt vo tý Praze se mluvilo.

J.Š.: Jak vypadal příchod Rudé armády?

L.M.: Voni byli na ženský a jak, protože voni jako nemohli k žádný ženský a teď najednou já si pamatuju, když naše maminka, že byla už taky stará a šla nahoru do prvního patra, my jsme měli barák patrovej a teď najednou začla křičet, tak honem tam tatínek letěl a von Rusák jí tam votravoval. Voni byli takový vypoštěný vod toho jako s žádnou ženskou nic neměli, tak pak když se dostali k ženskejm, tak by se zbláznili [...] voni byli všeho schopný prevíti.

J.Š.: Když jste přijeli do Neveklova, jak to tady vypadalo?

L.M.: Nó tady to vypadalo [...] lidí, který tady zůstali jako vedle nás tady byli ňáký Šmolíkovi, tak ty potom vykrádali i tadyten barák. Pavel [manžel] potom přišel a říkal: „Tak víte co je noveho? Že ten Šmolík courá u nás a co se mu hodí, to krade“. Naši lidi vopravdu, to je blbý, vid'? [...] Von byl u koní, dělal na koně uzdy, něco takoveho, takže voni ho potřebovali ty Němčouři. Že jim to spravoval.

J.Š.: Jak vypadal váš dům, byl rozstřílený, zničený?

L.M.: Tady ten ani ne.

J.Š.: Nacházeli jste po válce zbraně po Němcích, náboje, granáty?

L.M.: Já nevim, ale ten Šmolík, ten co tady bydlel, jak už teda dávno umřel, a ten tu byl během těch Němců, tak říkal, že jak máme tajhle tu hrušku, tam že kopali, jako za stodolou, tam že Němci kopali a že tam něco schovávali a Pavel říkal, a náhodou tam budou ňáký bomby nebo něco a ještě nás to zabije, ať si to tam je. Já vim přesně, kde to je, jak je ta hruška, tam byl takovej rybníček, tak tam že kopali, ale žádněj tu vodvahu mít nebude, aby to tam ňák rozkopal. Jenom říkal, že je viděl, jak to tam kopali a furt kopali a pak něco uklízeli a zas to zahrabali všechno, to že von viděl dobře. Takže, kdyby se našel ňákej odvážlivec.

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

Obrázek č. 1: Mapa zabraného území nacistickými vojsky pro účely zřízení cvičiště SS za druhé světové války.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

Obrázek č. 2: Stěhování Neveklovska v roce 1943.

Obrázek č. 3: Před odjezdem poslední řůry v Křečovicích.

Obrázek č. 4: Potvrzení, vydávané Přesídlovací kanceláří ministerstva vnitra v Benešově obyvatelům zabraných území.

Obrázek č. 5: Průkazy zvané „Ausweis“, opravňující vstup do zabraného území.

Obrázek č. 6: Velitel cvičiště SS Bigadeführer A. Karrasch, velitel zbraní SS „Böhmen“. Snímek z 9.5.1945, kdy byl na mostě v Kamýku nad Vltavou zajat americkými vojáky.

Obrázek č. 7: Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen v roce 1944.

Obrázek č. 8: Odznak Marie Brožkové z lágru Köthen, který museli nuceně nasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast.

Obrázek č. 9: Po válce sepsané svědectví o výslechu pana Vojtěcha Komendy gestapem v Katušce.

Obrázek č. 10: Koncentrační tábor v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

Obrázek č. 11: Kuchyně koncentračního tábora v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

Obrázek č. 12: Věžňové koncentračního tábora z Vrchotových Janovic, povraždění v prvních květnových dnech 1945 v Olbramovicích leží mezi železničními kolejnicemi a jsou přikryti kupami slámy.

Obrázek č. 13: Vězeň z koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích, jugoslávské národnosti, který přežil vraždění na trati u Olbramovic.

Obrázek č. 14: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 1.

Obrázek č. 15: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 2.

Obrázek č. 16: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 3.

Obrázek č. 17: Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 4.

Obrázek č. 18: Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.

Obrázek č. 19: Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.

Obrázek č. 20: Jen trosky svého domova našli po návratu vystěhovalci. U Hurků ve Zderadicích.

Obrázek č. 21: Střelbou zničené Dalešice v prostoru cvičiště SS.

Obrázek č. 22: Dalešice po odchodu Němců.

Takto nacházeli své domy obyvatelé Neveklovska, kteří se vraceli po válce na svá území, která za války sloužila jako cvičiště SS.

Obrázek č. 23: Dunávice po válce.

Obrázek č. 24: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 25: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 26: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 27: Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.

Obrázek č. 28: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

Obrázek č. 29: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

Obrázek č. 30: Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.

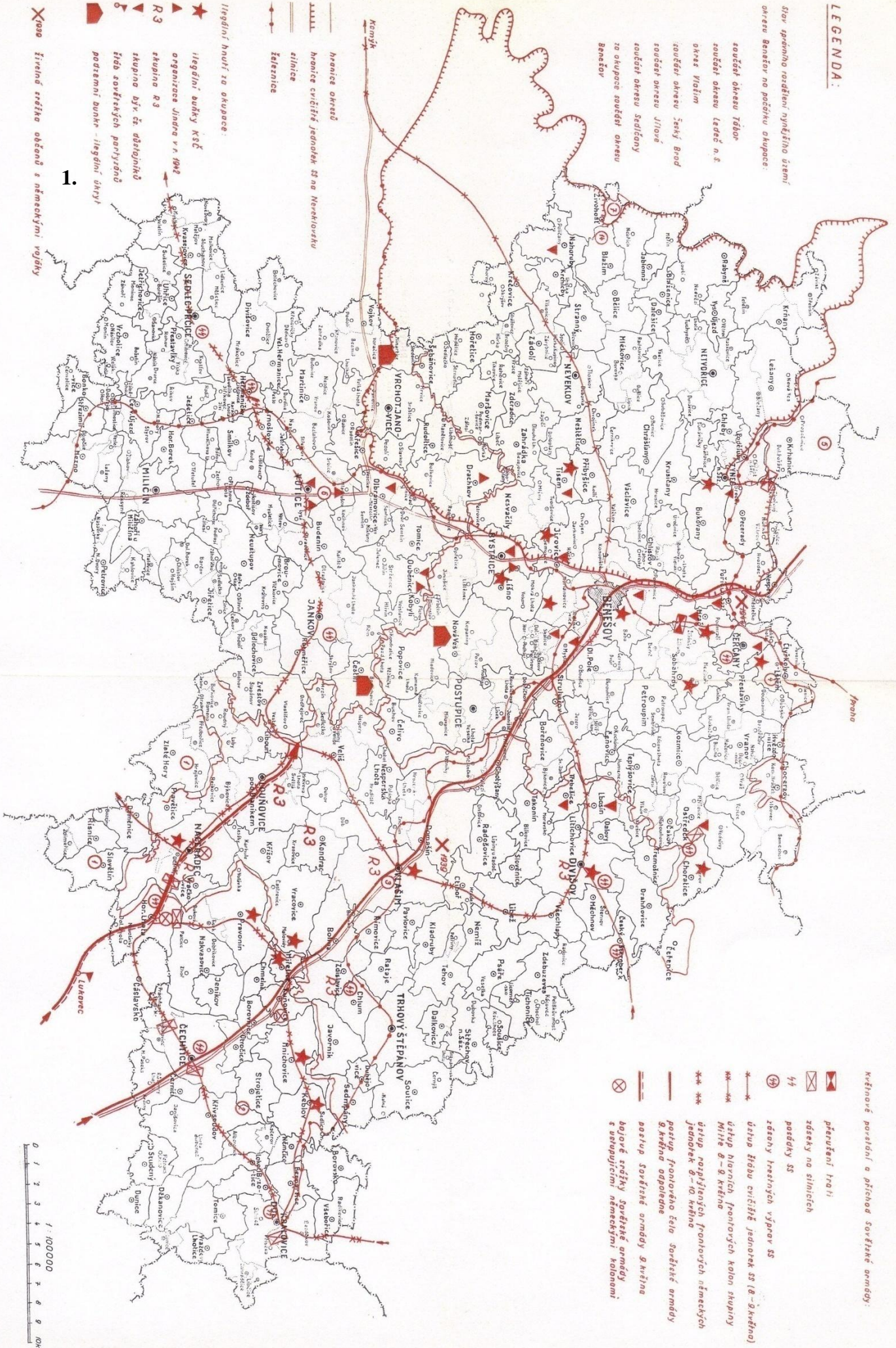
LEGENDA:

Stará územní rozdělení nynějšího území
okresu Benešov na počátku okupace:

- sovětská okrasa tábor
- sovětská okrasa letecká n. s.
- okrasa Vltavín
- sovětská okrasa Šeříkův Brod
- sovětská okrasa Jitová
- sovětská okrasa Sedčiny
- sovětská okrasa Benešov

- hranice okresů
- hranice civilistických jednotek SS na Nerchovsku
- silnice
- železnice
- hranice hlouf. za okupace
- hranice hlouf. KŠČ
- organizace Jindra v. 1942
- skupina R3
- skupina div. št. důstojníků
- štab sovětských partyzánů
- postavení bunkrů - hraniční díly
- X 1939

1.

Křivěnové posádky a přechod sovětské armády:

- ☒ přerušení trati
- ☒ zástěky na silnicích
- 44 potádky SS
- ☒ zástěry hraničních výprav SS
- ☒ útup štábu civilistických jednotek SS (2.-3.května)
- ☒ útup hlavních partyzánů kolon skupiny Wite 2.-9.května
- ☒ útup rozptýlených frontových německých jednotek 6.-10.května
- ☒ postup poúlevného čela sovětské armády 9.května dopoledne
- ☒ postup sovětské armády 9.května
- ☒ bojové sovětské armády 9.května
- ☒ s vstupujícími německými kolonami

2. Stěhování Neveklovska v roce 1943.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.)

3. Před odjezdem poslední fůry v Křečovicích.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

Aussiedlungskanzlei des Ministeriums des
Innern mit dem Sitze in Beneschau,
z. Z. Tschertschan.

Bestätigung.

Ich bestätige, dass Herr

Josef Macháček

Beruf Lackierer

wohnhaft in Seltschan Nr. 27

verpflichtet ist, aus dem Gebiete des Truppen-
übungsplatzes Beneschau auszusiedeln.

Ich ersuche deshalb nach den Weisungen des
Reichsprotectors, die an das Ministerium des
Innern mit Zuschrift des Kommissarischen Leiters
des Bezirkes (IX. [redacted] des Ministeriums
für [redacted] Wirtschaft) vom 3. März 1942
AZ. T. Ue. P. III. Räumung/Stü. ergangen sind,
alle Behörden, dem Genannten wohlwollend ent-
gegenzukommen und ihm bei der Sicherung der
Unterkunft, sowie bei der Gründung einer neuen
Existenz behilflich zu sein, namentlich beim
Suchen und beim Erwerb einer Ersatzliegenschaft.

Als Identitätsnachweis hat der Obgenannte
den bürgerlichen Ausweis vorzulegen.

Seltschan

Sedlčany

~~Beneschau~~ Tschertschan, den
[redacted] Sedlčany, dne

Přesídlovací kancelář ministerstva vnitra
v Benešově,
t. č. v Čerčanech.

Potvrzení.

Potvrzuji, že pan

Josef Macháček

povolání lakýrník

bytem v Sedlčany čis. 27

jest povinen vystěhovati se z obvodu území vojen-
ského cvičiště, zřízovaného v okrese benešovském.

Žádám proto se zřetelem k směrnicím Říšského
protectora vydaným ministerstvu vnitra dopisem
komisarského vedoucího Pozemkového úřadu (IX.
odboru min. zemědělství a lesnictví) ze dne 3.
března 1942, AZ. T. Ue. P. III. Räumung/Stü.,
aby veškeré úřady vycházely jmenovanému blaho-
volně vstříc a podporovaly ho při zajištění ná-
hradního úbytování a založení nové existence,
zejména též při získávání náhradní zemědělské
usedlosti.

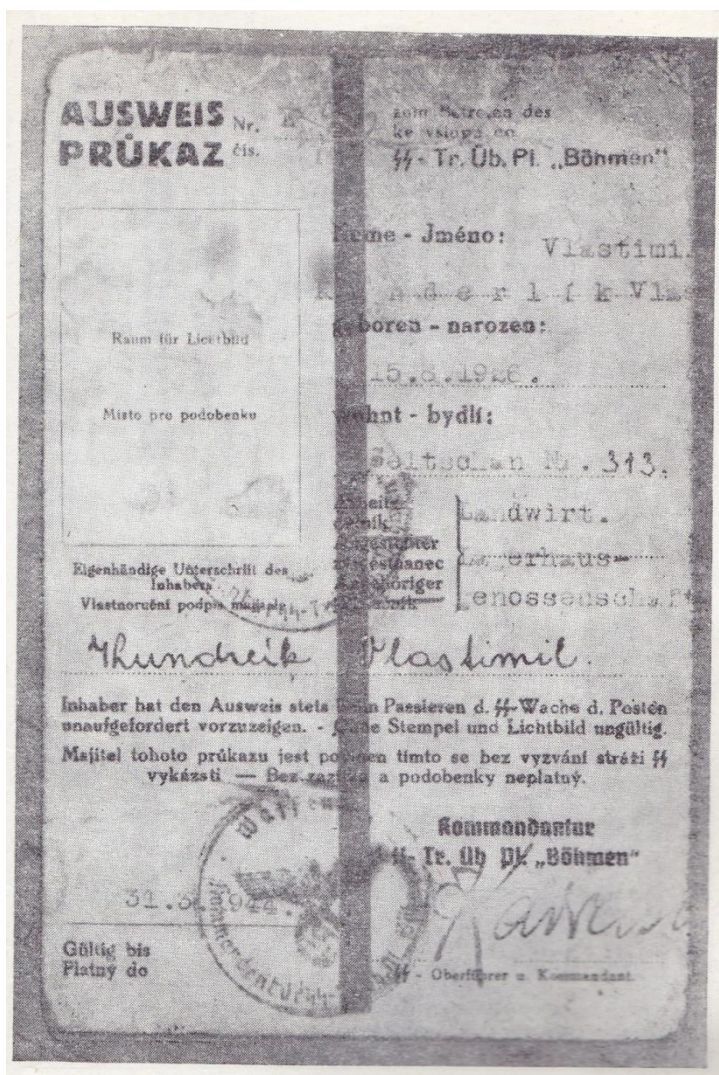
Jmenovaný jest povinen prokázati svou totož-
nost občanskou legitimací.

25. Mai 1943.

25. květen

4. Potvrzení, vydávané Přesídlovací kanceláří ministerstva vnitra v Benešově obyvatelům zabraných území.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.)

5. Průkazy zvané „Ausweis“, opravňující vstup do zabraného území.

(Zdroj: Robek, Antonín: Lidé bez domova. Praha 1980.)

6. Velitel cvičiště SS Bigadeführer A. Karrasch, velitel zbraní SS „Böhmen“. Snímek z 9.5.1945, kdy byl na mostě v Kamýku nad Vltavou zajat americkými vojáky.

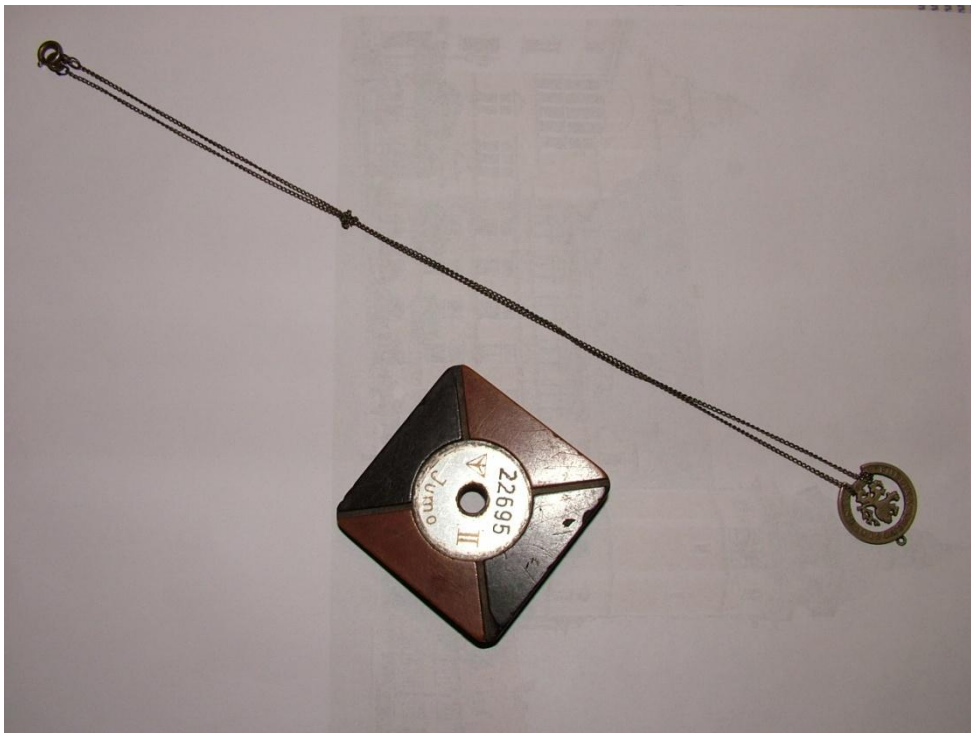
(Zdroj: HERTL, Jan-CHARVÁT, Jaroslav-PETRAŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk-TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

7. Fotografie Marie Brožkové z lágru Köthen v roce 1944.

(Zdroj: Marie Brožková, Neveklov)

8. Odznak Marie Brožkové z lágru Köthen, který museli nuceně nasazení povinně nosit a řetízek se symbolem českého lva, který nosila vždy při sobě jako vzpomínku na svou rodnou vlast.

(Zdroj: Marie Brožková, Neveklov)

P r o t o k o l ,

sepsaný dne 7.srpna 1945 u policejního odd.O.N.V.v Benešově s
Annou Frankovou, v Benešově, Zámecká ul.čp.199

Úřadem práce v Benešově byla jsem od 20.března 1943 do 9.května 1945 přikázána jako posluhovačka do služebny Gestapa v Benešově.

Práci jsem obyčejně nastupovala ráno kolem 6.hod. a končila jsem tuto kolem 9-10 hod.dop., potom jsem nastupovala odpoledne kolem 19.té hodiny a odcházela jsem domů kolem 22.hod. Měla jsem k uklízení 10 místností.Také jsem občasně poklízela v druhé služebně Gestapa ve Fulinově vile a někdy jsem poklízela a vařila v soukromých bytech některých úředníků Gestapa, zejména u Mičkého, Müllerera, Müllera-Riedle, Weisera, Hellera a v posledním čase i u Dr.Hohla.

Někdy v listopadu roku 1944, vím že to bylo v sobotu, přišla jsem do služebny Gestapa ve vile "Katuška" mítí podlahy.Náhodou jsem vystoupila do služební místnosti,kde jsem zastihla Dr.Hohla sedícího u psacího stolu nanejvýše rozčileného a na protější straně stolu jsem spatřila mladého muže spoutaného na rukou a to tak, že byl ohnutý a ruce měl spoutány pod kolena, z nosu mu kapala krev, kterou jsem později musila s podlahy smýt.Přítomný šofér Brusmann přirazil přede mnou dveře a poslal mne uklízetí do I.poschodí.Tím,co jsem v místnosti spatřila,byla jsem tak rozrušená, že jsem nebyla schopná práce a proto jsem zůstala státí nahoře na schodišti a naslouchala jsem,co se dole děje.Z místnosti, o které jsem se zmínila, slyšela jsem pusté nadávky jako "vole,pitomše a pod." temné údery, plá a strašný nářek, což trvalo asi 30 minut. Potom jsem slyšela otevření dveří, zaraženi dveří a těžké kroky a spatřila jsem onoho mladíka, kterak jde do záchodku, kde bylo též umývadlo.Dr.Hohl a šofér Brusmann přistoupili k otevřeným dveřím zistmas záchodku a tam čekali.Po chvíli se uvedený mladík vrátil zpět do úřední místnosti, kam za ním vešel Dr.Hohl a šofér Brusmann. Později jsem viděla, že uvedeného mladíka odváželi festapák Mitschke a řidič Brusmann z vily "Katušky" patrně do věznice.

Ježto jsem byla tím,co jsem viděla, tak rozrušená, že jsem nebyla schopna práce,sešla jsem na dvůr, kam přišel za chvíli Dr.Hohl, vrátivší se Brusmann a člen gestapa Wiesser.Před Dr.Hohlem a Brusmannem jsem se obrátila k Weisserovi a zcela otevřeně jsem prohlásila, že než bych se nechala Dr.Hohlem vyšetřovali, že bych se raději oběsila,načež mi Weisser odvětil, že ani on by si nepřál,aby byl Dr.Hohlem vyšetřován.Dr.Hohl do tohoto rozhovoru zasáhl a cynicky prohodil:"Láry,žáry,než byste se nadála,musela byste zvednoutí ruce a šla byste se mnou".

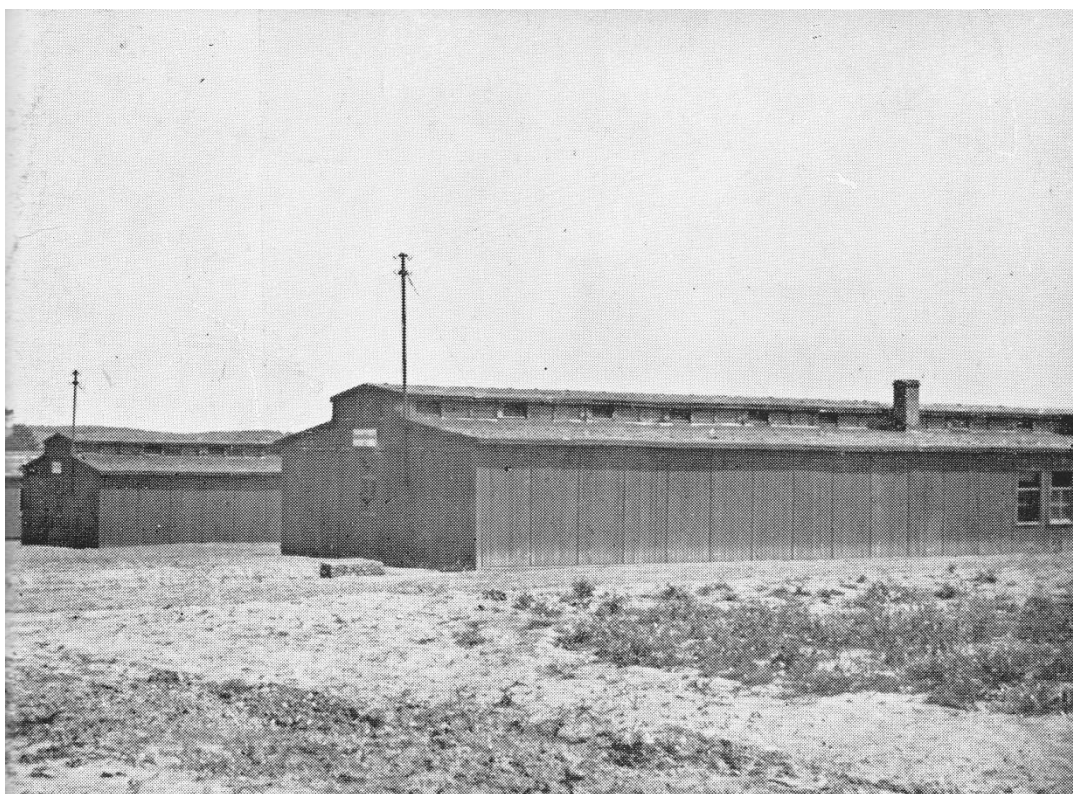
Když jsem se poněkud ~~něk~~ uklidnila,šla jsem se podívatí nejprve na záchodek,kde jsem v umývadle spatřila krev a celé chumáče lidských vlasů.Potom teprve jsem započala s mytím a uklízením místností.

Později přišel za mnou do jedné z kanceláří Dr.Hohl a tázal se mne,zda znám onoho mladíka,kterého prve vyšetřoval, a když jsem mu odvětila, že uvedeného mladíka neznám,tu mi Dr.Hohl prozradil, že uvedeným mladíkem jest Komenda z Benešova.

Někdy v únoru letošního roku večer přivedl neznámý mi četník do služebny Gestapa ve vile Katušce kde jsem právě uklízela, neznámého mladíka,spoutaného na ruku.Četník mladíkovu pouta

9. Po válce sepsané svědectví o výsledku pana Komendy gestapem v Katušce.

(Zdroj: Ladislav Komenda, Benešov)

10. Koncentrační tábor v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

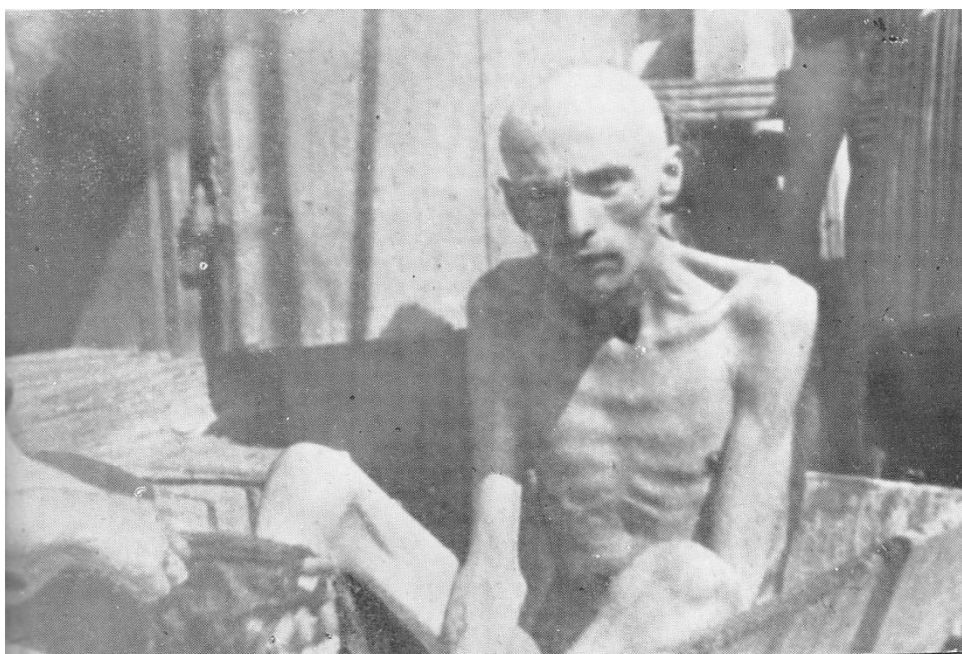
11. Kuchyně koncentračního tábora v Bystřici u Benešova 18.5.1945.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

12. Vězňové koncentračního tábora z Vrchotových Janovic, povražděni v prvních květnových dnech 1945 v Olbramovicích leží mezi železničními kolejnicemi a jsou přikryti kupami slámy.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

13. Vězeň z koncentračního tábora ve Vrchotových Janovicích, jugoslávské národnosti, který přežil vraždění na trati u Olbramovic.

(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk -TYWONIAK, Jiří: Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

1. Perzekuce za okupace němců v obci Šebáňovice

Perzekuce v naší obci byla první důkladně
pocítěna začátkem r. 1940, a jako první obět gestapa
byl Jos. Kelenka (ruský legionář) z Pohorí. Městaňy
byli organizační papíry, jeho byt byl celý z obracen
ale bez úspěchu, usvědčující materiál nenalezen.
V srpnu téhož roku byla založena odbojová podzemní
organizace v širším okruhu (Mapie na principu tří)
Vedoucím pro Janovice byl Nevaril V. na jeho pozemcích
zbudován bungalv s všelijakým zařízením i výšlacím
zařízením. Ant. Rubes vedoucí pro Hledovice a okolí
Jos. Kelenka pro Šebáňovice a okolí. Šidlo a byl
Dorotín. Schůze které se odbojvali vždy v noci do které
se vbloudil člověk předkládaje papíry, ruského parasitů,
ve skutečnosti převlečený agent gestapa, který bydlel v
Tábore v hotelu kde byl stánek gestapa. Tuto dobu dolehla
perzekuce nejtěžší. Nevaril V. zatím za týden
Rubes Ant. ze Hledovic, kde v koncentračních táborech
po dlouhém mučení a trápení nikoho neprozradivše
byli oba popraveni. R. 1941 pro ilegální činnost gestapem
zabavna V. Vovsíka a přidělen ku výsledku na Chalov
náměstí v Praze. Jednoho dne opět předváděn k
výsledku podarilo se mu neprozorovaně uprchnouti
a než byl večer byla konána prohlídka gestapem
jeho bytu, ale nalezen nebyl, neboť zabežil z bungalvu
který s jeho rodiště, kde po nějakou dobu žil sám.

14. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 1.

(Zdroj: Z materiálů získaných z pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

2.
Ta nedlouho získal kolegu Zdenka Vákoru komunist. přidavka, na kterou byla vypočána cena 10000 RM. na jeho dopadení. V červnu 1942 bungalvy vyvrazen a bytatele přesídli-li tu známému rolníkovi kde byli přebývávali více 4 roky. Dále se přidružil ruský parasutista pod jménem „Pepík“ št. kapitán. Hrozí noví zatýkáni, a na zvláště toho zablídají se z nové bungalvy u osady Minářtice. Rádi kontroly, protledávány stavení zabírání zásob obilí, každému se odebere poslední, a když si někdo něco odloží jest odsouzen do trestnice a koncentračních táboru. Tento soud postihl několik občanů, Stan. Neterda podlehl 20/5 1944 Nyderbenu (umučěn) Pracovní úřady rádi. Pracovní nasazení do říči podkává Frant. Dvořákova syna rolníka u Šebánovic, který jest komandovan do Berlína po 6 měsících prodeje domu a skrývá se až do 30 ledna 1945 opět byl komandován do pracovního kárného tábora v Buzanecích na 6 týdnů. V této době pracují ruští zajatci i političtí vězňové ve škole p. Blomonta u Šebánovic. Vězňové musí pracovat iza každého počasí o hladu a bití. Tu se projevuje soucit kamenických dělníků i místního obyvatelstva, kteří věnují svůj přídel chleba, ve prospěch zajatců, a tak se utěpení trestanců zmírňuje za získání osobní svobody i zastřelení. Neboť nesmělo trestancům nic do dávat. Bungalvy u Minářtice žijí nebot partyzáni přibývají i několik zajatců uprchlo-z koncentračního tábora z Janovic a osídlili zminěné bungalvy. V tu dobu obýval tři bungalvy p. Krouček V. který byl pro ilegální činnost odsouzen k smrti. Před popravou chtěl zakončiti život svůj sám a přivrátil sobě žili na obou rukách třepinou skla

15. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebánovice, sepsáno po válce, část 2.

(Zdroj: Z materiálů získaných z pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

1945
na leví ruce s žilou sobě přikousal zubami, a tak raněnému se podarilo - před popravou uprchnouti a do bungalvu se uchýliti. Ke konci r. 1944 bungalv byl vypraven, nemáme jakým způsobem. Němci ve velkém kruhu obkličili bungalv, a stále postupující kruh uzavírající. Tímto kruhem se dvěma opakovacími pistolema se probil Krouček a tak sobě život zachránil. Dva partyzáni se nechtěli v bungalvu se vzdáti a tam byli smrtelně usmrceny. V osadě Minářtice byl raněn zajatec polské národnosti apert esmany zajat a trymšen. Po těchto událostech a likvidaci bungalvu, zbývající partyzáni přesídlili ku partyzánské skupině číslo 2 VII oddílu brigády "Táborité" která se součastně prací proti okupantům, rušení telefonního vedení úředních telegrafních tyčí. Do velkého boje skupina tato zasáhla u Lukavce na různých jiných místech. Průběh partyzánské boje byla velika, neboť často jsem viděl když partyzánské auto - projíždělo Janovicemi, (německým arzenálem) po nich Němci vesle stříleli ovšem bez úspěchu. Dne 4 května 1945 v 5 hodin ráno byl jsem volán na schůzku do lesa blízko Vračic kde jsem podal hlášení o stavu německé armády která byla asi takto:
75 tanků všech typů 2.200 mužů posádky moderně vyzbrojených. ^{Krotčovice} 17 lehkých tanků 300 mužů ^{Manětovice} obrovské zásoby munice, několik tisíc pancéřových ješt, značný počet připravených k okamžitému použití a spousta aut ku dopravě munice. Oddíl partyzáni v počtu 1700 mužů měli vztáhnout útokem.

16. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebáňovice, sepsáno po válce, část 3.

(Zdroj: Z materiálů získaných z pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

4.1

Pa řádném uvážení, vzhledem ke nedostatečné výzbroji
a několika násobnému varování byla od ústku upuštěno
a tak bezúčelnému krví protit zabráněno.

Místní národní výbor v Šebaňovicích,

Dne 26/3 = 1946

Zelinka Jan.

Červenka

17. Perzekuce za okupace Němců v obci Šebaňovice, sepsáno po válce, část 4.

(Zdroj: Z materiálů získaných z pozůstalosti po Karlu Voleveckém ve vlastnictví Pavla Červenky z Benešova.)

18. 19. Stav nemovitostí na území vojenského cvičiště, do kterých se vystěhovalci po válce vraceli zpět.

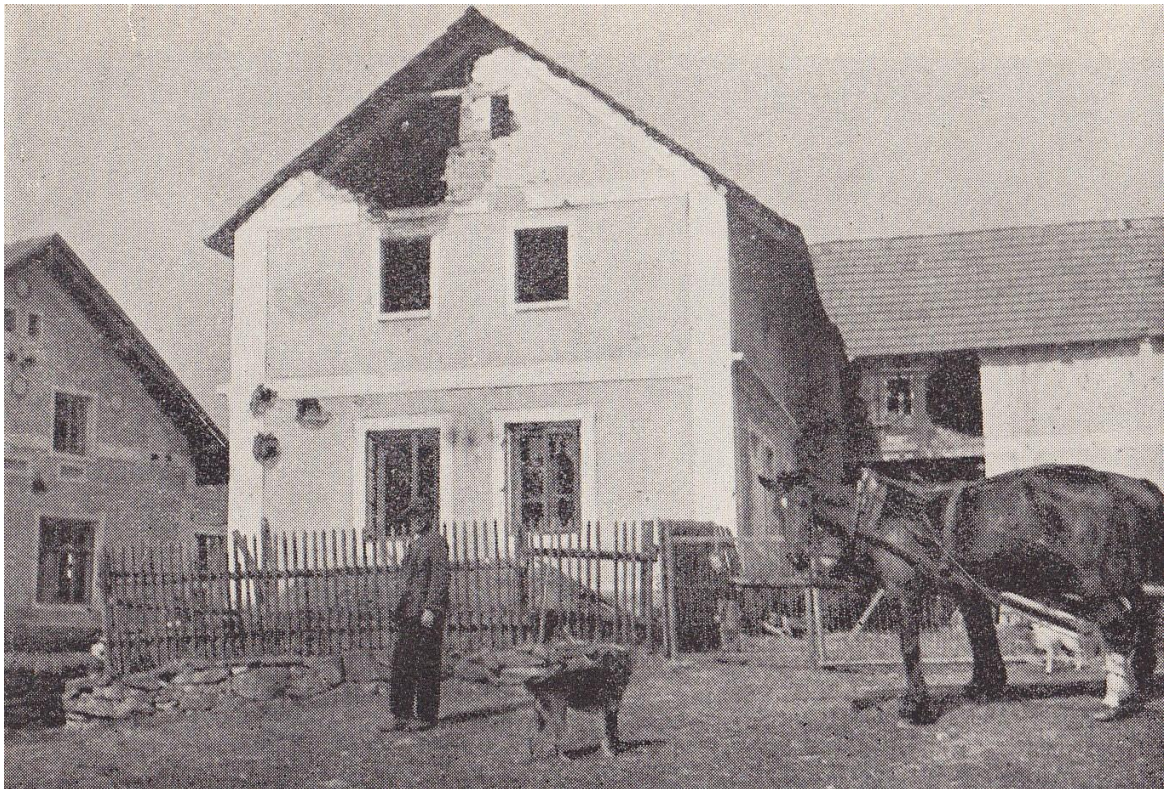
(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovska v ZŠ Neveklov.)

20. Jen trosky svého domova našli po návratu vystěhovalci. U Hurků ve Zderadicích.
(Zdroj: Škorpil, Bohumil: *Paběrky. Příbram 1948.*)

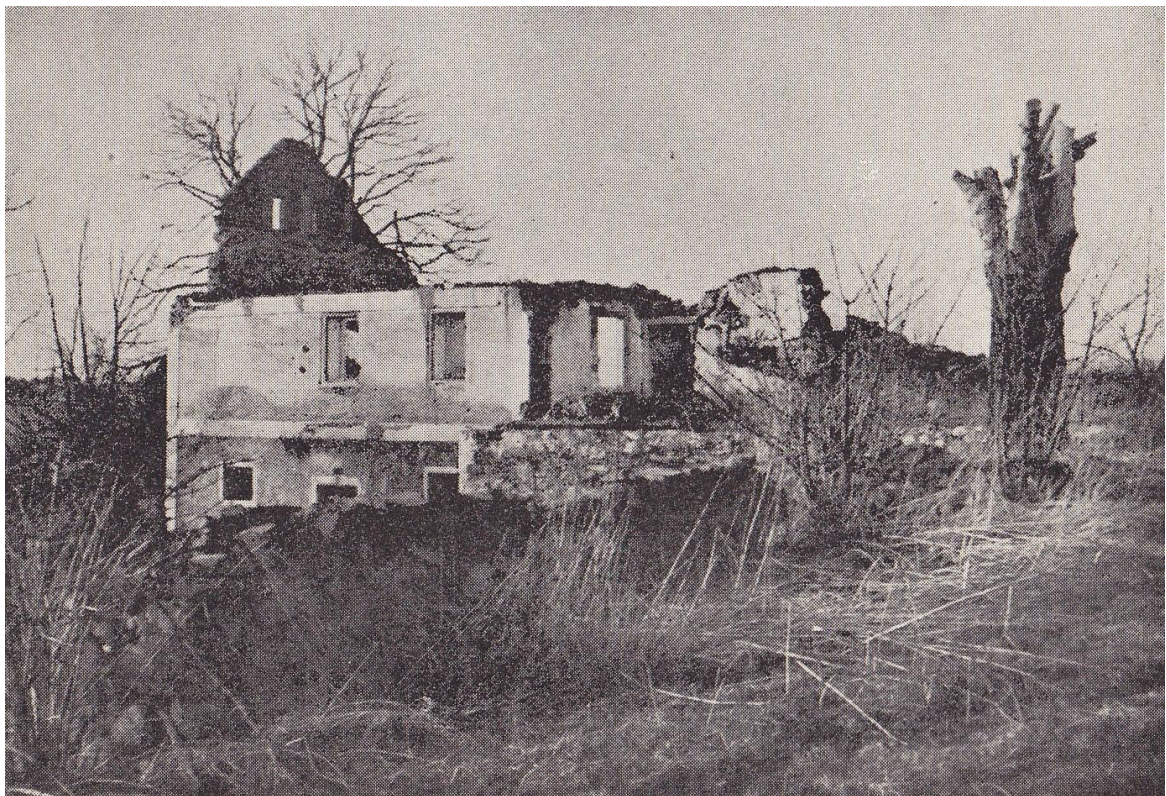

21. Střelbou zničené Dalešice v prostoru cvičiště SS.
(Zdroj: HERTL, Jan- CHARVÁT, Jaroslav- PETRÁŇ, Josef-REINŠTEIN, Čeněk-TYWONIAK, Jiří:
Podblanicko proti okupantům. Benešov 1966.)

22. Dalešice po odchodu Němců.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

23. Dunávice po válce.

(Zdroj: Škorpil, Bohumil: Paběrky. Příbram 1948.)

24. 25. Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.
(Foto: Walter Kubesch)

26. 27. Z rekonstrukce momentu vystěhování z rodného domova u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovska, dne 5. července 2007.
(Foto: Walter Kubesch)

28. 29. 30. Výstava konaná ve dnech 5. – 8. července 2007 u příležitosti vzpomínkové akce k 65. výročí vystěhování Neveklovská v ZŠ Neveklov.

(Zdroj: Výstava k 65. výročí vystěhování Neveklovská v ZŠ Neveklov. Foto: autor)